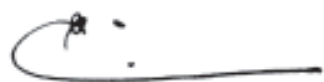

คำนำ

ในอดีตที่ผ่านมาทรัพยากรธรรมชาติของประเทศไทยอุดมสมบูรณ์ พื้นที่ป่ายังคงปกคลุมทั่ว สัตว์ป่ามีอยู่อย่างชุกชุม มีการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยไม่รู้คุณค่า โดยเฉพาะสัตว์ป่ามีการล่าเป็นอาหารล่าเพื่อเป็นกีฬา และล่าเพื่อทำการค้าทั้งในประเทศ และส่งออกต่างประเทศ โดยปราศจากกฎหมายใด ๆ ค้ำคุ้มครอง ต่อมาเมื่อประชากรเพิ่มขึ้น การบุกรุกป่าเพื่อทำกินมีมากขึ้น สัตว์ป่าถูกคุกคาม และลดจำนวนลงอย่างรวดเร็วกว่าที่เคยเป็นมาในรอบหลายสิบปีจน บางชนิดได้สูญพันธุ์ไปจากเมืองไทย สูญพันธุ์ไปจากโลก สัตว์ชนิดนั้นคือ สมัน ซึ่งเป็นกวางที่มีเขาสวยงามที่สุดชนิดหนึ่ง ดังนั้นปี พ.ศ. 2503 ภาครัฐโดยการร่วมมือขององค์กรอนุรักษ์ต่าง ๆ ได้ตระหนักถึงคุณค่าของสัตว์ป่า ผลักดันให้เกิดกฎหมายคุ้มครองสัตว์ป่าฉบับแรกของประเทศไทย คือ พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2503 ซึ่งในกฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดสัตว์ป่าที่หายากเป็น "สัตว์ป่าสงวน" จำนวน 9 ชนิด คือ แรด กระซู่ กูปรีหรือโคไพร ควายป่า ละองหรือละมั่ง สมันหรือเนื้อสมัน หวายหรือเนื้อหวายหรือตามะเน เลียงผาหรือเยียงหรือกูราหรือโคร้า และกวางผา เมื่อเวลาผ่านไปได้มีการปรับปรุงกฎหมายให้เกิดความทันสมัยเหมาะสมกับสถานการณ์สัตว์ป่าในประเทศไทย และสอดคล้องกับความร่วมมือด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรระดับนานาชาติ ได้มีการตราพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ซึ่งมีผลบังคับใช้มาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในพระราชบัญญัติได้แก้ไขเพิ่มเติม รายชื่อสัตว์ป่าสงวน ด้วยพิจารณาเห็นว่า ประชากรสัตว์ป่าหลายชนิดเพิ่มขึ้นจากการเพาะขยายพันธุ์ เช่น เนื้อทราย และประชากรสัตว์ป่า อีกหลายชนิดลดลงอย่างน่าวิตก เช่น นกแก้วแล้วท้องดำ หรือสัตว์ป่าบางชนิดไม่มีรายงานการพบเห็นมาเป็นระยะเวลานาน เช่น นกกระเรียน แมวลายหินอ่อน จึงได้ถอดชื่อเนื้อทรายออกจากบัญชี สัตว์ป่าสงวน และเพิ่มนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร นกแก้วแล้วท้องดำ นกกระเรียน แมวลายหินอ่อน สมเสร็จ เก้งหม้อ และพะยูนหรือหมูน้ำรวมเป็นสัตว์ป่าสงวน 15 ชนิด

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ตระหนักเป็นอย่างยิ่งว่า การเผยแพร่ข้อมูลด้านวิชาการที่ถูกต้องและสมบูรณ์ให้แก่หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน นักศึกษา นักเรียน และประชาชนทั่วไป ได้ทราบถึงความมั่งคั่ง ความมีคุณค่า เกร็ดความรู้ต่าง ๆ ของสัตว์ป่าสงวนแต่ละชนิด รวมทั้งปัจจัยที่คุกคามจนทำให้สัตว์ป่าเหล่านั้น น้อยอยู่ในสภาวะวิกฤติ ประชากรเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ จะช่วยให้ทุกคนหันมาช่วยกันคุ้มครอง ป้องกันภัยให้สัตว์ป่าสงวนอยู่รอดสืบลูกหลานต่อไป นอกจากนี้เพื่อเป็นบทเรียนที่คอยเตือนใจให้แต่ละคนร่วมมือหยุดยั้งการล่า การค้าสัตว์ป่า ให้สัตว์ป่าของประเทศไทยได้อยู่รอดปลอดภัย สามารถสืบเผ่าพันธุ์ให้คงอยู่ตลอดไป

(นายดำรง พิเดช)

อธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

กรกฎาคม 2549

สารบัญ

	หน้า
นกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร	4
แรด	14
กระซู่	20
กูปรีหรือโคไพร	26
ควายป่าหรือมทิงสา	34
ละองหรือละมั่ง	42
สมันหรือเนื้อสมัน	50
เสียงผาหรือเยียงหรือกูราหรือโครำ	60
กวางผา	68
นกแต้วแล้วท้องดำ	74
นกกระเรียน	82
แมวลายหินอ่อน	88
สมเสร็จ	94
แก้งหม้อ	102
พะยูนหรือหมูน้ำ	108
เอกสารประกอบการอ้างอิง	114

สารบัญญภาพ

	หน้า
1. นกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร	4
2. แผนที่การกระจายของนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรในประเทศไทย	4
3. ลักษณะทั่วไปของนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร	9
4. แรด	15
5. แผนที่การกระจายของแรดในประเทศไทย	15
6. แผนที่การกระจายของแรดในภูมิภาค	15
7. ขนาดและลักษณะของกระโหลกแรด	16
8. กระชู้	20
9. แผนที่การกระจายของกระชู้ในประเทศไทย	20
10. แผนที่การกระจายของกระชู้ในภูมิภาค	20
11. กูปรี	26
12. แผนที่การกระจายของกูปรีในประเทศไทย	26
13. แผนที่การกระจายของกูปรีในภูมิภาค	26
14. ขนาดและลักษณะของกระโหลกกูปรี	28
15. ควายป่า	34
16. แผนที่การกระจายของควายป่าในประเทศไทย	34
17. แผนที่การกระจายของควายป่าในภูมิภาค	34
18. ขนาดและลักษณะของกระโหลกควายป่า	36
19. ละองละมั่ง	42
20. แผนที่การกระจายของละองละมั่งในประเทศไทย	42
21. แผนที่การกระจายของละองละมั่งในภูมิภาค	42
22. ขนาดและลักษณะของกระโหลกละองละมั่ง	44

สารบัญญภาพ (ต่อ)

	หน้า
23. สมัน	50
24. แผนที่การกระจายของสมันในประเทศไทย	50
25. ลักษณะของเขาสมัน	52
26. เลียงผา	60
27. แผนที่การกระจายของเลียงผาในประเทศไทย	60
28. แผนที่การกระจายของเลียงผาในภูมิภาค	60
29. ขนาดและลักษณะของกระโหลกเลียงผา	62
30. กวางผา	68
31. แผนที่การกระจายของกวางผาในประเทศไทย	68
32. แผนที่การกระจายของกวางผาในภูมิภาค	68
33. นกแก้วแล้วท้องดำ	74
34. แผนที่การกระจายของนกแก้วแล้วท้องดำในประเทศไทย	74
35. แผนที่การกระจายของนกแก้วแล้วท้องดำในภูมิภาค	74
36. นกกระเรียน	82
37. แผนที่การกระจายของนกกระเรียนในประเทศไทย	82
38. แผนที่การกระจายของนกกระเรียนในภูมิภาค	82
39. แมวลายหินอ่อน	88
40. แผนที่การกระจายของแมวลายหินอ่อนในประเทศไทย	88
41. แผนที่การกระจายของแมวลายหินอ่อนในภูมิภาค	88
42. ขนาดและลักษณะของกระโหลกแมวลายหินอ่อน	88
43. สมเสร็จ	94
44. แผนที่การกระจายของสมเสร็จในประเทศไทย	94

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
45. แผนที่การกระจายของสมเสร็จในภูมิภาค	94
46. ขนาดและลักษณะของกระทะโหลกสมเสร็จ	96
47. เก้งหม้อ	102
48. แผนที่การกระจายของเก้งหม้อในประเทศไทย	102
49. ขนาดและลักษณะของกระทะโหลกเก้งหม้อ	104
50. พะยูง	108
51. แผนที่การกระจายของพะยูงในประเทศไทย	108
52. แผนที่การกระจายของพะยูงในภูมิภาค	108
53. ขนาดและลักษณะของกระทะโหลกพะยูง	110

บทนำ

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ ข้อมูลเกี่ยวกับสัตว์ป่าสงวนของไทยหลายครั้ง ทั้งที่อยู่ในรูปของโปสเตอร์และหนังสือ โดยในปี 2539 ได้จัดพิมพ์หนังสือ "สัตว์ป่าสงวนของไทย" ซึ่งในเล่มประกอบด้วยภาพวาดสัตว์ป่าสงวนแต่ละชนิด ข้อมูลทางวิชาการ เกี่ยวกับอนุกรมวิธาน ลักษณะเด่น การกระจายพันธุ์ พฤติกรรม การขยายพันธุ์ รวมทั้งสาเหตุที่มีผลต่อการลดลงประชากรของแต่ละชนิด ซึ่งเป็นที่สนใจของทั้งหน่วยงานต่าง ๆ นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป ได้แจกจ่ายเผยแพร่จนหมดไปในเวลาอันรวดเร็ว

ขณะนี้ ระยะเวลาได้ผ่านไป 10 ปี สถานภาพของสัตว์ป่าสงวน แต่ละชนิดเปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับมีงานสำรวจ ค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับ สัตว์ป่าสงวน เพิ่มขึ้นมาก กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช โดยสำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า จึงเห็นสมควรจัดพิมพ์หนังสือ "สัตว์ป่าสงวนในประเทศไทย" ขึ้นอีกครั้ง โดยปรับปรุงเนื้อหาให้สมบูรณ์และทันสมัย โดยรวบรวม เรียบเรียงข้อมูล จากเอกสารอ้างอิงต่าง ๆ ใช้ภาพประกอบที่เป็นภาพถ่ายในธรรมชาติแทนภาพวาด (ยกเว้นสมัน กูปรี แรด และกระซู่) เพิ่มภาพแสดงลักษณะ และขนาดของกระทะโหลก และขนาดของรอยเท้า เพื่อให้ผู้ใช้ประโยชน์สามารถนำไปใช้ในการศึกษาอ้างอิงได้

สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือ "สัตว์ป่าสงวนในประเทศไทย" จะเป็นเอกสารที่รวบรวมข้อมูลด้านต่าง ๆ ของสัตว์ป่าสงวน ของไทยไว้อย่างสมบูรณ์ เล่มหนึ่ง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการค้นคว้า อ้างอิง และจะเป็นสื่อที่มีส่วนช่วยน้อม นำให้ประชาชนตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรสัตว์ป่าและร่วมมือกันดูแลปกป้องให้อยู่คู่ประเทศไทยสืบไป

(นายวิจิตร ภูเนารัตน์)
ผู้อำนวยการสำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า
กรกฎาคม 2549

นกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร (White-eyed River Martin)	
ออกไข่ครั้งละ	2 - 3 ฟอง
ความยาวลำตัว	15 ซม.

นกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร

White-eyed River Martin

อันดับ : Passeriformes
 วงศ์ : Hirundinidae
 ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Pseudochelidon sirintarae*
 ชื่อพ้อง : *Eurochelidon sirintarae*

นกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร เป็นชื่อภาษาไทยที่นายแพทย์บุญส่ง เลขะกุล ใช้เป็นชื่อเรียกซึ่งค่อนข้างยาวจึงตัดเรียกสั้น ๆ ภายหลังว่า “นกเจ้าฟ้า” (กิตติ, 2518) มีชื่อท้องถิ่นว่า นกตาพอง (Thonglongya, 1968) มีชื่อสามัญว่า White-eyed River Martin และมีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Pseudochelidon sirintarae* ชื่อชนิดมาจากชื่อพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร ซึ่งเป็นพระยศเดิมของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี เป็นการเฉลิมพระเกียรติแด่พระองค์ท่านซึ่งทรงสนพระทัยในธรรมชาติศึกษามาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ เป็นนกชนิดใหม่ของโลก (new species) และเป็นนกเฉพาะถิ่น (endemic species) พบครั้งแรกและพบเฉพาะที่บึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์ (โอภาส, 2544)

ประวัติการค้นพบนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร Thonglongya (1968) อ้างตามโอภาส (2534) กล่าวว่าในปี พ.ศ. 2510 ศูนย์รวบรวมวัสดุทดสอบสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกของโครงการสำรวจสัตว์หายากแหล่งทางพยาธิวิทยา (Migratory Animals Pathological Survey = MAPS) ซึ่งเป็นโครงการร่วมกันระหว่างประเทศในภาคพื้นเอเชีย มีจุดมุ่งหมายหลายประการที่สำคัญ คือ การศึกษาการอพยพของนก เพราะนกหลายชนิดเป็นพาหะนำตัวเบียน เช่น ไร หมัด เห็บ เหา ตัวเบียนเหล่านี้ อาจเป็นพาหะนำเชื้อโรคมาที่คนได้ วิธีการศึกษากระทำโดยการดักจับนกมาเจาะเลือด เพื่อตรวจสอบการเป็นโรค รวมทั้งเก็บตัวอย่างตัวเบียนจากนั้นจะสวมท่วงที่ขานกแล้วปล่อยนกไป ซึ่งจะทำให้รู้เส้นทางการอพยพอันเป็นการป้องกันโรคต่าง ๆ ได้หากมีการระบาดของโรค ซึ่งที่บึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์

เป็นพื้นที่หนึ่งที่โครงการนี้ได้ดำเนินการศึกษา โดยการจับนกมีทั้งที่จับเองและจ้างชาวบ้านแถบนั้นจับ

เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2511 ชาวบ้านซึ่งรับจ้างจับนก นำนกมามอบให้กับเจ้าหน้าที่โครงการจำนวนประมาณ 700 ตัว ส่วนใหญ่เป็นนกนางแอ่น (swallow) ชนิดต่าง ๆ มีเพียงตัวเดียวที่มีลักษณะและอุปนิสัยแตกต่างจากตัวอื่น ๆ คณะสำรวจศึกษานกตัวอื่น ๆ ตามกรรมวิธีแล้วปล่อยไปหมด ยกเว้นตัวดังกล่าวในวันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2511 พบนกชนิดนี้อีกตัวหนึ่งปะปนมากับนกนางแอ่นอื่น ๆ เช่นเดียวกัน หลังจากที่ขังไว้ในกรงได้ไม่นานนกทั้ง 2 ตัวได้ตายลงจึงสัตฟันทิ้งทั้งสองตัวไว้และกลางเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2511 สามารถจับนกชนิดนี้ได้อีก 8 ตัว (รายงานบางฉบับได้เขียนไว้ว่าได้ตัวอย่างเพิ่มอีก 7 ตัว โดยได้ระบุวันที่ในฉลากบนตัวอย่าง (specimen) ว่าเป็นวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2511 (Round, 1990; Tobias, 2000) หลังจากการตรวจสอบตัวเขียนที่เก็บได้จากนกชนิดนี้ ปรากฏว่าชนิดหนึ่งคือ *Myrsidae sp.* (อาจเป็น *Myrsidae latifrons*) และอีกชนิดหนึ่งเป็น *Philoferus exisus* (อาจเป็นชนิดย่อยใหม่) โดยตัวเขียนชนิดแรกนั้นพบในนกนางแอ่นทั่ว ๆ ไป ส่วนชนิดที่สองพบเฉพาะในนกนางแอ่นชนิดหนึ่งในลุ่มแม่น้ำคองโกในทวีปแอฟริกา ซึ่งจัดอยู่ในสกุล *Pseudochelidon* (แปลว่านกนางแอ่นเทียม) และมีเพียงชนิดเดียวคือ *Pseudochelidon eurystomina* Hartlaub, 1816 (*eurystomina* แปลว่าปากกว้าง)

จากการศึกษาลักษณะภายในของนกที่ได้มาจากบึงบอระเพ็ด โดยเฉพาะตลอดคอปรากฏว่าไม่เหมือนกับนกนางแอ่นทั่วไป แต่คล้ายกับนกนางแอ่นเทียมคองโกในสกุล *Pseudochelidon* และรูปร่างลักษณะภายนอก โดยเฉพาะสีขนของลำตัวคล้ายกัน แต่ลักษณะอื่น ๆ เช่น สีของปาก สีของตา และหางแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง แสดงว่านกที่พบในบึงบอระเพ็ด เป็นคนละชนิดกับนกนางแอ่นเทียมคองโกอย่างแน่นอน แต่สำหรับจะจัดไว้ในสกุลเดียวกันหรือไม่ นักปักษีวิทยาหลายท่านมีความเห็นแตกต่างกันเป็น 2 ฝ่าย โดยฝ่ายหนึ่งเห็นชอบ

และเสนอให้ชื่อสกุลใหม่ว่า *Thaiornis* (แปลว่า นกที่พบในประเทศไทย) แต่อีกฝ่ายหนึ่งมีความเห็นว่าควรจัดอยู่ในสกุลเดียวกันกับนกนางแอ่นเทียมคองโกไปก่อน หลังจากที่ได้ศึกษาชีววิทยาของนกชนิดนี้อย่างละเอียดแล้วหากพบว่าแตกต่างกันมากก็อาจเปลี่ยนแปลงในภายหลังได้ ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงจัดนกที่พบในบึงบอระเพ็ดครั้งนั้นไว้ในสกุล *Pseudochelidon* สำหรับชนิดนั้นจัดเป็นชนิดใหม่ (new species) อย่างแน่นอน แต่จะใช้ชื่ออะไรนั้นครั้งแรกคณะวิจัยตั้งใจใช้ชื่อนกชนิดใหม่นี้ตามพระปรมาภิไธยในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อถวายพระเกียรติแด่พระองค์ท่าน แต่ผู้ใหญ่หลายท่านลงความเห็นว่าไม่ควรนำพระปรมาภิไธยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหรือแม้แต่ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าวชิราลงกรณ์ฯ (พระยศในขณะนั้น) มาเกี่ยวข้อง ดังนั้นคณะวิจัยจึงขอพระราชทานพระนามพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร เพื่อตั้งเป็นชื่อนกชนิดใหม่ของโลก ซึ่งก็ได้มีพระบรมราชานุญาต นกชนิดนี้จึงได้ชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Pseudochelidon sirintarae* (โถกาส, 2534; Thonglongya, 1968)

ถึงแม้ว่านักวิทยาศาสตร์หลาย ๆ ท่านลงความเห็นว่านกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรควรจัดอยู่ในสกุล *Pseudochelidon* ตามที่ได้กล่าวไปแล้ว แต่อย่างไรก็ตาม Brooke (1972) อ้างตาม Sibley and Monroe (1994) และ Tobias (2000) จัดไว้ในสกุล *Eurochelidon* โดย Tobias (2000) ได้อธิบายเหตุผลไว้ว่าจากการวิเคราะห์นกตัวอย่างทั้ง 9 ตัว ที่เก็บได้ในปี พ.ศ.2511 พบว่าญาติที่ใกล้ชิดที่สุดของมันน่าจะเป็นนกนางแอ่นเทียมแอฟริกัน (*African River Martin / Pseudochelidon eurystomina* / นกนางแอ่นเทียมคองโก) นกนางแอ่นเทียมแอฟริกาและนางแอ่นเทียมเอเชีย (นกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร) ต่างกันชัดเจนตรงที่ขนาดของปากและตา ซึ่งบ่งบอกว่ามันทั้งสองนี้มีนิเวศวิทยาในการหาอาหารต่างกันมาก โดยที่นกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรอาจจะสามารถกินเหยื่อที่มีขนาดใหญ่กว่ามากและหากินในถิ่นที่อยู่ขนาดเล็กที่แตกต่างออกไป มุมปากของนกเจ้าฟ้าฯ พองและแข็งไม่เหมือนกับมุมปากของนกนางแอ่นเทียมแอฟริกัน

ตั้งแต่เดือนธันวาคม-มีนาคม ฤดูผสมพันธุ์ของนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรน่าจะเป็นฤดูร้อนประมาณเดือนมีนาคม-เมษายน เพราะจากข้อมูลในเดือนมกราคมที่จับนกได้ 2 ตัว ทุกตัวยังไม่โตเต็มวัย (ตรวจอวัยวะเพศยังไม่ได้) แต่นกที่จับได้กลางเดือนกุมภาพันธ์ 8 ตัว มีเพียงตัวเดียวที่ตรวจหาอวัยวะเพศได้ว่าเป็นตัวเมีย จากข้อมูลดังกล่าวฤดูผสมพันธุ์น่าจะเป็นฤดูร้อนหลังเดือนกุมภาพันธ์และจะสอดคล้องกับฤดูผสมพันธุ์ของนกกินแมลงส่วนใหญ่ในประเทศไทย ในขณะที่ฝนในฤดูมรสุมจะเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมเป็นต้นไป ซึ่งจะเพิ่มระดับน้ำขึ้นจนท่วมสันทรายในแม่น้ำที่คาดว่าเป็นแหล่งทำรังวางไข่ของนกชนิดนี้ (โอภาส, 2544 ; Round, 1990 ; Tobias, 2000)

การแพร่กระจาย

พบเฉพาะในประเทศไทยเท่านั้น มีรายงานการพบเห็นตัวเพียงแห่งเดียวที่บึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์ ในช่วงเดือนพฤศจิกายนจนถึงเดือนมีนาคม ซึ่งเป็นช่วงฤดูหนาวของประเทศไทย (สาขาวิจัยนิเวศวิทยา, 2536 ; King and Kanwanich, 1978 ; Round, 1990 ; Thonglongya, 1968) อย่างไรก็ตามนักปักษีวิทยาบางท่านเสนอว่านกชนิดนี้น่าจะทำรังวางไข่ในประเทศจีน (โอภาส, 2544; King and Kanwanich, 1978) แต่ไม่มีหลักฐานยืนยัน

นิเวศวิทยา

นกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร อาศัยอยู่ตามป่าจุด ป่ากอก ป่าหญ้า (โอภาส, 2544) หรือตามดงอ้อและพืชน้ำในบริเวณบึงบอระเพ็ด (สาขาวิจัยนิเวศวิทยา, 2536) เป็นนกที่ค่อนข้างเชื่อง ไม่ปราดเปรียว มักยืนหนึ่งบนพื้นดิน ซึ่งแตกต่างจากนกนางแอ่นอื่น ๆ ที่บินปราดเปรียว ส่งเสียงร้องดังและมีการเคลื่อนไหวอยู่เสมอ (Thonglongya, 1968) มีการอพยพหากินไปตามลำน้ำเป็นระยะทางไกล ๆ อย่างนกนางแอ่นเทียมคองโก ซึ่งจัดเป็นนกในสกุลเดียวกันนี้หรือไม่ ยังไม่ทราบแน่ชัด (โอภาส, 2544) ซึ่ง Round (1990) ได้กล่าวถึงนกนางแอ่นเทียมคองโกไว้ว่า เป็นนกอพยพย้ายถิ่น

หลังจากทำรังเลี้ยงลูกและระดับน้ำในแม่น้ำเพิ่มสูงขึ้น นกจะย้ายถิ่นไปอาศัยยังที่อื่นระยะทางประมาณ 600-1,400 กิโลเมตรจากจุดที่ทำรัง นอกจากนี้ นกนางแอ่นเทียมคองโกไม่ได้ทำรังโดยการขุดโพรงหรือรูเข้าไปในดินอย่างเดี่ยว แต่ยังอาศัยนอนในโพรงเมื่อสิ้นสุดฤดูผสมพันธุ์อีกด้วย นกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรอาจจะอาศัยตามโพรงริมตลิ่งเช่นเดียวกันก็ได้ (Round, 1990) บริเวณบึงบอระเพ็ด นกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรจะเกาะนอนอยู่ในฝูงนกนางแอ่นอื่น ๆ ที่เกาะอยู่ตามใบอ้อและใบสนุ่น บางครั้งพบอยู่ในกลุ่มของนกกระจาบและนกจาบปีกอ่อน อาหาร ได้แก่ แมลงที่โฉบจับได้ในอากาศ (สาขาวิจัยนิเวศวิทยา, 2536) และปรากฏพบชิ้นส่วนของแมลงเต่าทองขนาดใหญ่ ในกระเพาะอาหารของนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรตัวหนึ่ง เมื่อรวมกับโครงสร้างและรูปแบบของปากบ่งบอกว่ามันกินเหยื่อที่มีขนาดใหญ่ (Tobias, 2000)

จากการศึกษาตัวอย่างนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรที่ได้มาเมื่อปี พ.ศ.2511 อย่างพินิจพิเคราะห์เมื่อเร็ว ๆ นี้บ่งชี้ว่านกเจ้าฟ้าหญิงฯ อาจจะเป็นนกกลางคืนหรืออย่างน้อยก็ออกมาหากินในช่วงพลบค่ำ โดยพิจารณาจากการที่มันมีตาที่โตผิดปกติทำให้เป็นไปได้อีกว่าปกติแล้วมันเป็นนกที่อยู่ในถ้ำหรือทำรังในโพรงต้นไม้หรือก้อนหินและออกมาหาอาหารในช่วงเวลาพลบค่ำหรือเมื่อมืดค่ำแล้ว (Tobias, 2000)

สถานภาพ

ยังไม่ทราบสถานภาพที่แท้จริงอาจเป็นนกประจำถิ่น หรือนกอพยพมาช่วงนอกฤดูผสมพันธุ์ แต่ก็ไม่มีรายงานพบที่อื่นนอกจากบึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์ ทายากและปริมาณน้อยมากหรืออาจสูญพันธุ์ไปแล้ว (โอภาส, 2544) IUCN (2004) จัดเป็นสัตว์ใกล้จะสูญพันธุ์อย่างยิ่ง (CR : Critically Endangered) จำนวนประชากรที่พบในประเทศไทย ในเดือนมกราคมพ.ศ. 2511 พบ 2 ตัว กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2511 พบ 7 ตัว (Round, 1990; Thonglongya, 1968; Tobias, 2000) ธันวาคมพ.ศ. 2511 พบ 1 ตัว (Round,1990) ต้นปี 2514 พบ 2 ตัว(Round,

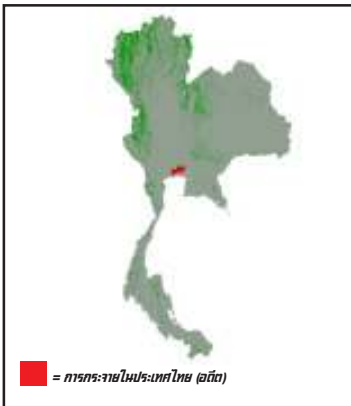
Round, 1990) มกราคมพ.ศ. 2535 มีผู้รายงานว่ามีนกที่อาจจะเป็นนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร 4 ตัว (Round, 1990 ; Tobias, 2000) และในปี พ.ศ. 2529 มีการกล่าวอ้างว่าคนในท้องถิ่นตักจับนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรได้ 1 ตัว (Tobias, 2000) รายงานทั้งสองครั้งหลังนี้ไม่ได้รับการยืนยันหรือเขียนเป็นรายงานการศึกษา หลังจากนั้นเป็นต้นมาไม่มีรายงานการพบเห็นตัวนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรในบึงบอระเพ็ดอีกเลย ถึงแม้ว่าจะมีกลุ่มผู้สำรวจหลายคนเข้าไปสำรวจแต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ

ปัจจัยคุกคาม

ประชากรในธรรมชาติของนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรเชื่อว่ามีอยู่น้อยมาก เพราะเป็นนกชนิดโบราณที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน ในอดีตแต่ละปีในฤดูหนาวจะถูกจับไปพร้อมกับนกนางแอ่นชนิดอื่น นอกจากนี้แหล่งอาศัยพักผ่อนในฤดูหนาว คือ ดงอ้อและพืชน้ำอื่น ๆ ถูกทำลายไปโดยการทำประมง การเปลี่ยนแปลงพื้นที่หนอง บึง เป็นนาข้าว และการควบคุมระดับน้ำเพื่อการพัฒนาหลายรูปแบบ สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดผลเสียต่อการคงอยู่ของพืชน้ำและต่อนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรเป็นอย่างมาก (สาขาวิจัยนิเวศวิทยา, 2536)

นอกจากถิ่นที่อยู่อาศัยในบึงบอระเพ็ดจะถูกคุกคามแล้ว ในพื้นที่ที่คาดว่า จะเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรก็ถูกคุกคามเช่นเดียวกัน มนุษย์ได้เปลี่ยนแปลงพื้นที่ราบลุ่มในภาคกลางและภาคเหนือของประเทศไทยไปมากมาย การทำเกษตรกรรมเป็นไปอย่างเข้มข้นเพื่อเพิ่มผลผลิต มีการใช้ยาฆ่าแมลงกันอย่างแพร่หลายและสภาพแวดล้อมแบบเมืองได้ขยายตัวไปอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้แม่น้ำสายสำคัญ เช่น แม่น้ำปิง วัง ยม น่าน รวมถึงริมฝั่งของแม่น้ำเหล่านี้ถูกชาวประมง นักล่าสัตว์ คนปลูกผัก และเรือชุดทรายรบกวนสูง รวมถึงการเปลี่ยนแปลงเส้นทางของแม่น้ำและระดับน้ำจากโครงการก่อสร้างฝาย เขื่อน ทำให้ถิ่นที่อยู่อาศัยของนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรหายไป (Tobias, 2000)

แรด (Javan Rhino)	
ระยะตั้งท้อง	480 วัน
ออกลูกครั้งละ	1 ตัว
น้ำหนักตัว	900 - 1400 กก.
ความยาวลำตัว	3.0 - 3.2 ม.
ช่วงอายุเฉลี่ย	40 ปี

ISSI

Javan Rhino

อันดับ : Perissodactyla
 วงศ์ : Rhinocerotidae
 ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Rhinoceros sondaicus*

แรดเป็นสัตว์กีบคี่ (Perissodactyla) อยู่ในวงศ์แรด หรือวงศ์สัตว์มีเข่าที่งมุก (Rhinocerotidae) ปัจจุบันมีอยู่ 5 ชนิดทั่วโลก ในทวีปแอฟริกาพบ 2 ชนิด และเอเชียพบ 3 ชนิด โดยแรดเป็นสัตว์โบราณที่สุดในบรรดาสัตว์ตระกูลแรดที่พบในเอเชีย แรดในประเทศไทยมีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Rhinoceros sondaicus* โดยชื่อสกุลเกิดจากการนำคำกรีก 2 คำมารวมกันคือคำว่า Rhino แปลว่างมุก (Rhino=nose) และคำว่า ceros แปลว่าเขา (ceros=horn) ดังนั้น Rhinoceros จึงแปลว่า สัตว์มีเข่าที่งมุก ซึ่งใช้เป็นชื่อของวงศ์ด้วยเช่นกัน ส่วนชื่อชนิดเกิดจากนำคำลาติน 2 คำมารวมกันคือคำว่า sonda และ icus คำว่า Sonda หมายถึง เกาะ Sunda ของประเทศอินโดนีเซีย หรือที่เรารู้จักกันในนาม เกาะชวา (Java) ส่วนคำว่า icus หมายถึงสถานที่ (locality) ดังนั้น ชื่อวิทยาศาสตร์ของแรดคือ *Rhinoceros sondaicus* จึงหมายถึง สัตว์มีเข่าที่งมุกแห่งเกาะชวา แรดมีชื่อสามัญว่า Javan Rhino หรือมีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า Lesser one-horned Rhino เหตุที่เรียกชื่อสามัญเช่นนี้ เนื่องจากว่าแรดสายพันธุ์นี้คล้ายแรดอินเดีย (Indian Rhino หรือ Greater one-horned Rhinoceros, *Rhinoceros unicornis*) ที่มีเนื้อเดียวแต่มีขนาดเล็กกว่าแรดอินเดีย แรดสายพันธุ์ *Rhinoceros sondaicus* มี 3 สายพันธุ์ย่อยคือ *Rhinoceros sondaicus sondaicus* พบในอินโดนีเซีย *Rhinoceros sondaicus inermis* พบตั้งแต่อินเดียตะวันออก จรดคาบสมุทรมลายูอินโดจีน และ *Rhinoceros sondaicus annamiticus* พบเฉพาะในเวียดนามเท่านั้น มีลักษณะเด่นที่แตกต่างไปจากอีก 2 สายพันธุ์ย่อย คือมีขนาดเล็กกว่ามาก สันนิษฐานว่าเกิดจากการอาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าที่เสื่อมโทรมจากสงครามอาวุธเคมี และชีวภาพ ในยุคสงครามเย็นที่มีการต่อสู้กันระหว่างเวียดกงและสหรัฐอเมริกา

๕๔

ลักษณะทั่วไป

แรดเป็นสัตว์ที่มีหนังพืดหรือหนังย่น (Pachyderm) เช่นเดียวกับช้าง โดยหนังของแรดมีสีน้ำตาลเทา มีรอยย่นหรือพืดอยู่ 5 แห่ง คือ บริเวณช่วงคอถึงหัวไหล่ บริเวณโคนขาหน้าด้านหนึ่งผาดผ่านไปยังโคนขาหน้าอีกด้านหนึ่ง บริเวณรอบเอว บริเวณโคนขาหลังด้านหนึ่งผ่านสะโพกไปยังโคนขาหลังอีกด้านหนึ่ง และรอยพืดที่บริเวณโคนหาง รอยย่นหรือรอยพืดดังกล่าวทำให้มองดูคล้ายแรดสวมเสื้อเกาะอย่างแน่นหนามั่นคง แรดมีเขาที่งอก 1 เขา เรียก “นอ” เห็นได้ชัดในตัวผู้ ที่อาจมีความยาวถึง 25 ซม. แต่เห็นเป็นเพียงตุ่มเล็ก ๆ ในตัวเมีย นอเกิดจากการอัดแน่นของเส้นใย ซึ่งเป็นโปรตีนชนิดที่ไม่ละลายน้ำ (Keratin) โปรตีนชนิดนี้พบอยู่ในขน เล็บ เขา กีบ ของสัตว์ ซึ่งไม่มีส่วนของแร่ธาตุ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ จึงไม่มีคุณค่าทางโภชนาการแต่อย่างใด ซึ่งได้มีการพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์แล้ว สารที่เป็นองค์ประกอบของนอแรดมีความใกล้เคียงกับ กีบเท้ามากกว่าอวัยวะส่วนอื่น ๆ ที่เกิดจากการอัดแน่นของ Keratin นอของแรดนี้ไม่มีส่วนกระดูกเป็นฐานรองรับเหมือนเขาของสัตว์ทั่วไป แต่เป็นเกิดจากการอัดแน่นของ Keratin บนหนัง จึงเป็นอวัยวะที่ไม่มั่นคงแข็งแรง แรดมีฟันตัด 1 คู่ ที่พัฒนาไปเป็นอาวุธที่สำคัญใช้ในการต่อสู้ ฟันคู่นี้มีการพัฒนา และทำหน้าที่เหมือนงาของช้าง แรดเป็นสัตว์ที่มีขาสั้น มีกีบเท้าทั้ง 4 ข้าง ๆ ละ 3 กีบ แรดเป็นสัตว์ที่มีริมฝีปากบวมเป็นจะงอยทำหน้าที่คล้ายมือในการนำอาหารเข้าปาก

การแพร่กระจาย

ในอดีตแรดมีการแพร่กระจายตั้งแต่ตะวันตกของอินเดีย บังคลาเทศ พม่า ไทย ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย และอินโดนีเซีย ปัจจุบันพบอาศัยอยู่ในพื้นที่ 2 แห่ง คือ อุทยานแห่งชาติ Ujung Kulon National Park ในอินโดนีเซียและอุทยานแห่งชาติ Cat Tien National Park ในเวียดนาม ในประเทศไทยแรดมีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า “ระมัด” เป็นสัตว์ที่พบได้ทั่วไปตามที่ราบลุ่ม โดยชื่อสถานที่หลายแห่งที่แสดงนัยว่าเป็นที่อยู่ของแรด เช่น บางระมัด

ในเขตดงดิบชื้น กรุงเทพฯ และแม่ระมาดที่จังหวัดตาก นอกจากนี้ยังพบแถบชายทะเลภาคตะวันออกของประเทศไทยที่สุนทรภูได้พรรณาไว้ในนิราศเมืองแกลงที่แต่งขึ้นในปีพ.ศ. 2350

ชีววิทยา

แรดสายพันธุ์ย่อย *R. s. annamiticus* หนักประมาณ 900-1,400 กิโลกรัม และสายพันธุ์ย่อย *R. s. sondaicus* หนักประมาณ 1,500-2,000 กิโลกรัม สูงประมาณ 150-180 ซม. อายุยืน 40 ปี แรดตัวเมียสามารถเริ่มสืบพันธุ์เมื่ออายุตั้งแต่ 4 ปี ระยะตั้งท้อง 480 วัน ตกลูกครั้งละ 1 ตัวหนักประมาณ 50 กิโลกรัม ลูกหย่านมเมื่ออายุ 18 เดือน ตัวผู้เริ่มสืบพันธุ์เมื่ออายุเข้าสู่ปีที่ 8

นิเวศวิทยา

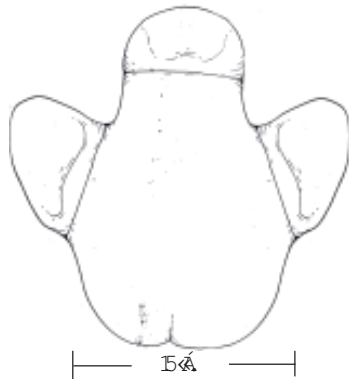
แรดเป็นสัตว์ชอบพื้นที่ราบต่ำ ที่ชื้น และมีแหล่งน้ำสมบูรณ์ หากินตัวเดียว ยกเว้นช่วงฤดูสืบพันธุ์ และช่วงเลี้ยงลูกอ่อนที่อาศัยอยู่ร่วมกัน ตาของแรดอยู่บริเวณด้านข้างของกระโหลกทั้ง 2 ด้าน จึงมองวัตถุที่อยู่ด้านหน้าได้ไม่ดี แรดจึงชอบส่ายหัวไปมาเพื่อให้เห็นวัตถุที่อยู่ตรงหน้า แรดมีประสาทในการรับกลิ่นและเสียงที่ดีมาก มีต่อมกลิ่นที่ใช้แสดงอาณาเขตอยู่ที่ตีนบริเวณด้านบนและสันเท้า กลิ่นนี้จะติดอยู่บริเวณที่เป็นรอยตีนที่ ปรากฏบนดินที่อ่อนนุ่ม แรดเป็นสัตว์ที่ชอบนอนปลัก โคลนเลนที่ติดตามตัวจากการนอนปลักยังมีกลิ่นของแรด ซึ่งโคลนนี้จะติดอยู่ตามต้นไม้ที่แรดดู อันเป็นการแสดงอาณาเขตอีกวิธีหนึ่ง นอกจากนี้ แรดยังบัสสวะตามต้นไม้เพื่อบอกอาณาเขต บัสสวะนี้มีสีส้มถึงแดง แรดเป็นสัตว์ที่ถ่ายมูลเป็นที่ บริเวณที่ถ่ายมูลประจำอาจเป็นวงกว้างถึง 5-10 เมตร และอาจถ่ายมูลตามทางเดินบ้างเป็นครั้งคราว มูลจึงไม่ได้มีบทบาทสำคัญในการบอกอาณาเขต ครอบครอง อาหารได้แก่ ใบไม้ กิ่งไม้ ยอดไม้ และเถาวัลย์ รวมแล้วกว่า 100 ชนิด คัดรูธรรมาชาติ ได้แก่ สัตว์ผู้ล่าขนาดใหญ่ เช่น เสือโคร่งที่อาจจับลูกแรดกินเป็นอาหาร

สถานภาพ

ปัจจุบันพบอาศัยอยู่ในอุทยานแห่งชาติ 2 แห่ง คือ Cat Tien National Park ในเวียดนาม มีประชากรราว 5-8 ตัว และใน Ujung Kulon ในอินโดนีเซีย มีประชากรราว 50-60 ตัว และไม่มีประชากรอยู่ในสวนสัตว์ จากการจัดสถานภาพโดย IUCN (ค.ศ. 2004) แรดมีสถานภาพเป็นสัตว์ที่ใกล้สูญพันธุ์อย่างยิ่ง (Critically Endangered) และจากการคุ้มครองโดยอนุสัญญา CITES (ค.ศ. 2005) แรดจัดอยู่ในบัญชี 1 (Appendix I)

ปัจจัยคุกคาม

โดยธรรมชาติแล้วแรดเป็นสัตว์ขนาดใหญ่ที่ชอบนอนปลัก ถ่ายมูลเป็นที่ประจำ และไม่มีใครมีศัตรูตามธรรมชาติจึงเป็นสัตว์เชื่องช้าไม่ปราดเปรียวจึงถูกล่าได้ง่าย ประกอบกับพฤติกรรมการผสมพันธุ์ของแรดแต่ละครั้งใช้เวลาานานมาก อาจกินเวลาถึง 83 นาที มนุษย์จึงเชื่อในสรรพคุณของแรดที่ใช้เป็นยาปั่ว โดยเฉพาะที่นำมาบดเข้าเครื่องยา นอกจากนี้ทุกชิ้นส่วนของร่างกายแรดเชื่อว่าสามารถใช้เป็นส่วนผสมของยาแก้ไอ แก้ปวดเมื่อย เคล็ด ขัด ยอก จึงทำให้แรด เป็นที่ต้องการของตลาด Carl Bock นักธรรมชาติวิทยาชาวเยอรมันที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยช่วง พ.ศ. 2424 บันทึกว่านอแรดที่เขียงรายขายราคานอละ 10-50 ปอนด์ (1ปอนด์=8บาท) เปรียบเทียบกับข้าวเปลือกในขณะนั้นราคาเกวียนละ 19 บาท นอกจากนี้ ในช่วงทศวรรษที่ 1950s (2493-2503) นอแรดในพม่าขายเป็นนี้้ว ราคานี้้วละ 105-210 เหรียญสหรัฐ คิดเป็นมูลค่าเท่ากับทองรูปพรรณหนัก 5-10 บาท เลือดตากแห้งมีค่าเท่ากับเงินโดยน้ำหนัก นอกจากนี้ นอแรดยังนิยมใช้ทำด้ามกริชอาวุธประจำกายของเศรษฐีตะวันออกกลาง ทำให้ปัจจุบัน นอแรดมีราคาสูงมาก ตกกิโลกรัมละ 2.6 ล้านบาท นอกจากการล่าแล้ว การทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยตาม ที่ราบลุ่มที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของแรดทำให้ประชากรแรดลดลงจนหมดไปจากหลายพื้นที่ ในส่วนของประเทศไทยนั้นสุนทรภูบันทึกในนิราศเมืองแกลง

กระซู่ (Sumatran Rhino)	
ระยะตั้งท้อง	400 วัน
ออกลูกครั้งละ	1 ตัว
น้ำหนักตัว	700 - 1,000 กก.
ความยาวลำตัว	2.4 - 2.6 ม.
ช่วงอายุเฉลี่ย	35 ปี

กระซู่ **Sumatran Rhino**

อันดับ : Perissodactyla
 วงศ์ : Rhinocerotidae
 ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Dicerorhinus sumatraensis*

กระซู่เป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม (Perissodactyla) เช่นเดียวกับแรด อยู่ในวงศ์แรด หรือวงศ์สัตว์มีเขาที่งมูก (Rhinocerotidae) กระซู่ในประเทศไทยมีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Dicerorhinus sumatraensis* โดยชื่อสกุลเกิดจากการนำคำกรีก 3 คำมารวมกันคือคำว่า Di แปลว่า สอง (Di=two) คำว่า ceros แปลว่า เขา (ceros=horn) และคำว่า rhinus แปลว่า งมูก (Rhinus=nose) ดังนั้น Dicerorhinus จึงแปลว่า สัตว์มีเขาที่งมูก 2 เขา ส่วนชื่อชนิดเกิดจากการนำคำลาติน 2 คำมารวมกันคือ คำว่า Sumatra และ ensis คำว่า Sumatra หมายถึง เกาะสุมาตรา ของประเทศอินโดนีเซีย ส่วนคำว่า ensis หมายถึง สถานที่ (locality) ดังนั้น ชื่อวิทยาศาสตร์ของกระซู่คือ *Dicerorhinus sumatraensis* จึงหมายถึง สัตว์มีเขาที่งมูก 2 เขา แห่งเกาะสุมาตรา มีชื่อพ้องคือ *Didermocerus sumatraensis* คนไทยเรียกเขาของกระซู่ว่า นอ กระซู่มีชื่อสามัญว่า Sumatran Rhino หรือมีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า Hairy Rhino เหตุที่เรียกชื่อสามัญเช่นนี้เนื่องจากว่ากระซู่เป็นสัตว์ในวงศ์สัตว์มีเขาที่งมูกเพียงชนิดเดียวที่มีขนปกคลุมร่างกาย และชื่อสามัญอีกชื่อหนึ่งคือ Asian two-horned Rhino เนื่องจากเป็นสัตว์ในวงศ์แรดของเอเชียเพียงชนิดเดียวที่มี 2 นอ กระซู่ มี 3 สายพันธุ์ย่อยคือ *Dicerorhinus sumatraensis sumatraensis* พบในไทย อินโดจีน มาเลเซียและสุมาตราตะวันตก *Dicerorhinus sumatraensis lasiotis* พบอินเดียตะวันออกและพม่า และ *Dicerorhinus sumatraensis harrisoni* พบในเกาะสุมาตราตะวันออกและบอร์เนียว

ลักษณะทั่วไป

กระชู่เป็นสัตว์ที่มีหนังพับหรือหนังย่น (Pachyderm) เช่นเดียวกับข้างและแรด โดยหนังของกระชู่มีสีน้ำตาลแดง มีรอยย่นหรือพับอยู่ 3 แห่ง คือบริเวณโคนขาหน้าด้านหนึ่งผาดผ่านไปยังโคนขาหน้าอีกด้านหนึ่ง บริเวณรอบเอว และบริเวณโคนขาหลังด้านหนึ่งผ่านสะโพกไปยังโคนขาหลังอีกด้านหนึ่ง รอยย่นหรือรอยพับดังกล่าว ทำให้มองคล้ายกระชู่สวมเสื้อเกราะอย่างหลวม ๆ มีขนสั้นสีเทาดำ ถึงน้ำตาลแดงขึ้นอยู่ทั่วไปตามแผ่นหนัง กระชู่มีเขาที่งอก 2 เขา เรียก “นอ” โดยเฉพาะนอหน้าเห็นได้ชัดในตัวผู้ ที่อาจมีความยาวถึง 79 ซม. ในขณะที่นอหลังยาวเพียง 10 ซม. นอเกิดจากการอัดแน่นของเส้นใยซึ่งเป็นโปรตีนชนิดที่ไม่ละลายน้ำ (Keratin) โปรตีนชนิดนี้พบอยู่ในขน เล็บ เขา กีบของสัตว์ ซึ่งไม่มีส่วนของแร่ธาตุเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ จึงไม่มีคุณค่าทางโภชนาการแต่อย่างใด ซึ่งได้มีการพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์แล้ว นอของกระชู่นี้ไม่มีส่วนกระดูกเป็นฐานรองรับเหมือนเขาของสัตว์ทั่วไป แต่เกิดจากการอัดแน่นของ Keratin บนหนังจึงเป็นอวัยวะที่ไม่มั่นคงแข็งแรง กระชู่เป็นสัตว์ที่มีขาสั้น มีกีบเท้าทั้ง 4 ข้าง ๆ ละ 3 กีบ กระชู่เป็นสัตว์ที่มีริมฝีปากบวมพองเป็นจะงอยทำหน้าที่คล้ายมือในการนำอาหารเข้าปาก มีฟันตัดที่พัฒนาไปเป็นอาวุธใช้ในการต่อสู้ไม่ชัดเจนเหมือนฟันของแรด

การแพร่กระจาย

ในอดีตกระชู่มีการแพร่กระจายตั้งแต่ประเทศภูฐาน อินเดียตะวันออก บังคลาเทศ พม่า ไทย ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย สุมาตราและบอร์เนียว ปัจจุบันพบอาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณคาบสมุทรมลายู สุมาตราและบอร์เนียวในประเทศไทยมีรายงานยืนยันการพบในป่ารอยต่อระหว่างไทยและมาเลเซีย บริเวณเทือกเขาบูโด

ชีววิทยา

กระชู่หนักประมาณ 700-1,000 กิโลกรัม สูงประมาณ 112-145 ซม. ความยาวจากปลายจมูกถึงโคนหาง 240-260 ซม. หางยาว 65 ซม. อายุยืน 35 ปี กระชู่ตัวเมียสามารถเริ่มสืบพันธุ์เมื่ออายุตั้งแต่ 4 ปี ระยะตั้งท้อง 400 วัน ตกลูกครั้งละ 1 ตัว หนักประมาณ 35 กิโลกรัม ลูกหย่านมเมื่ออายุ 18 เดือน ตัวผู้เริ่มสืบพันธุ์เมื่ออายุเข้าสู่ปีที่ 7

นิเวศวิทยา

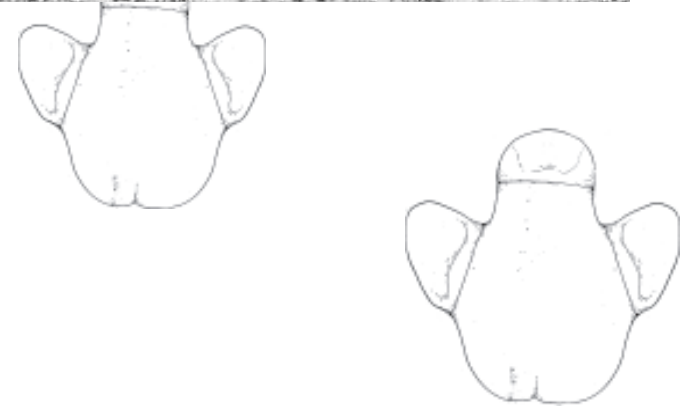
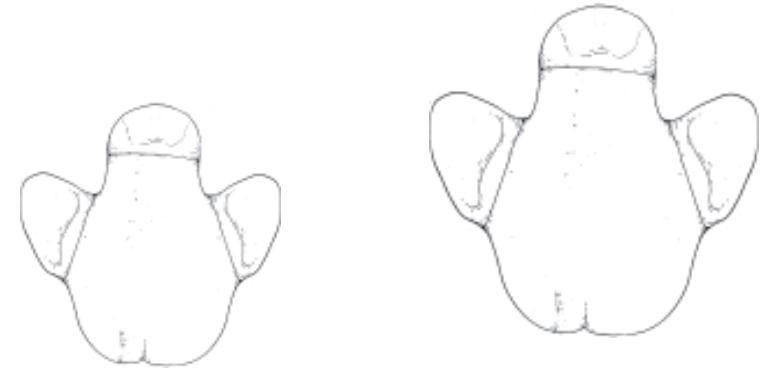
กระชู่เป็นสัตว์ที่อาศัยอยู่ได้ทั้งที่ราบและที่เขาสองที่เป็นที่ชื้น และมีแหล่งน้ำสมบูรณ์ ในพื้นที่ที่มีทั้งแรดและกระชู่อาศัยอยู่จะพบว่า แรดครอบครองพื้นที่ที่ราบ แต่กระชู่จะอยู่ในบริเวณที่สูงหรือที่เป็นเขา จึงทำให้ประชากรกระชู่เหลืออยู่มากกว่าแรดที่ชอบอาศัยอยู่แต่เฉพาะพื้นที่ที่ราบต่ำ ที่ได้กลายสภาพไปเป็นพื้นที่เกษตรและแหล่งชุมชน กระชู่เป็นสัตว์หากินตัวเดียว ยกเว้นช่วงฤดูสืบพันธุ์และช่วงเลี้ยงลูกอ่อนที่อาศัยอยู่ร่วมกันอาจมากถึง 7 ตัว กระชู่ตัวเมียมีพื้นที่ครอบครองรัศมีหากิน 1.0-1.7 กิโลเมตร กระชู่ตัวผู้ร่อนเร่พเนจรแหวะเวียนไปตามพื้นที่หากินของเหล่าตัวเมีย กระชู่เป็นสัตว์ที่มีประสาทการมองเห็นที่ไม่ดีเช่นเดียวกับแรด แต่มีประสาทในการรับกลิ่นและเสียงที่ดี กระชู่เป็นสัตว์ที่ชอบนอนปลัก โคลนเลนที่ติดตามตัวจากการนอนปลักจะมีกลิ่นของกระชู่ ซึ่งโคลนนี้จะติดอยู่ตามต้นไม้ที่กระชู่ดู อันเป็นการแสดงอาณาเขตอีกวิธีหนึ่ง กระชู่เป็นสัตว์ที่ถ่ายมูลเป็นที่เช่นเดียวกับแรด อาหารได้แก่ใบไม้ กิ่งไม้ ยอดไม้ และเถาวัลย์ ศัตรูธรรมชาติได้แก่สัตว์ผู้ล่าขนาดใหญ่

สถานภาพ

ปัจจุบันพบอาศัยอยู่ในป่าของประเทศไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซีย มีประชากรรวมกันราว 300 ตัว มีการเลี้ยงในสวนสัตว์ 36 ตัว จากการจัดสถานภาพโดย IUCN (ค.ศ. 2004) กระซู่มีสถานภาพเป็นสัตว์ที่ใกล้สูญพันธุ์อย่างยิ่ง (Critically Endangered) และจากการคุ้มครองโดยอนุสัญญา CITES (ค.ศ. 2005) กระซู่จัดอยู่ในบัญชี 1 (Appendix I)

ปัจจัยคุกคาม

โดยธรรมชาติแล้ว กระซู่เป็นสัตว์ขนาดใหญ่ที่ชอบนอนปลัก เช่นเดียวกับแรด ถ่ายมูลเป็นที่ประจำและไม่ค่อยมีศัตรูตามธรรมชาติจึงเป็นสัตว์เชื่องช้าไม่ปราดเปรียว จึงถูกล่าได้ง่ายโดยมนุษย์แต่ด้วยความสามารถในการปรับตัวให้อยู่ตามภูเขาสูงชันได้ จึงทำให้มีประชากรเหลืออยู่มากกว่าแรด นอกจากการทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยแล้ว การล่าก็ทำให้ประชากรของกระซู่ลดลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการล่าเพื่อใช้ในการนำมาทำยา เนื่องจากพฤติกรรมการผสมพันธุ์แต่ละครั้งใช้เวลานานเป็นชั่วโมง มนุษย์จึงเชื่อในสรรพคุณของกระซู่ที่ใช้เป็นยาไปัว โดยเฉพาะนอที่นำมาบดเข้าเครื่องยา มีสรรพคุณเช่นเดียวกับนอของแรด นอกจากนี้ทุกชิ้นส่วนของร่างกายกระซู่เชื่อว่า สามารถใช้เป็นส่วนผสมของยาแก้ไอ แก้ปวดเมื่อย เคล็ด ชัด ยอก จึงทำให้กระซู่เป็นที่ต้องการของตลาดยาตำหรับโบราณ ราคาซื้อขายในตลาดมืดราคากกรัมละ 8,000 บาท มีการทดลองนำนอแรดป่นไปเป็นส่วนผสมของยาให้หนูกินปรากฏว่าสามารถลดไข้ได้เช่นเดียวกับเขาควาง และเขา Saiga ป่น ไนอดีตนอของกระซู่ใช้ทำเป็นถ้วยใส่ของเหลว ใช้ทดสอบสารพิษ ทั้งนี้อาจเกิดจากปฏิกิริยาระหว่าง Keratin กับสารบางชนิดที่อยู่ในสารพิษที่นำมาให้ดื่ม จึงทำให้นอของกระซู่มีราคาสูงมาแต่อดีตกาล เช่นเดียวกับนอของแรด นอกจากการล่าแล้ว การทำลายถิ่นที่อยู่อาศัย ตามที่ราบเชิงเขาและหุบเขาที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของกระซู่ ทำให้ประชากรกระซู่ลดลงจนหมดไปจากหลายพื้นที่

กูปรีหรือโคไพร (Kouprey or Kouproh)	
ระยะตั้งท้อง	270 วัน
ออกลูกครั้งละ	1 ตัว
น้ำหนักตัว	700 - 900 กก.
ความยาวลำตัว	2.1 - 2.3 ม.

กูปรีหรือโคไพร

Kouprey or Kouproh

อันดับ : Artiodactyla

วงศ์ : Bovidae

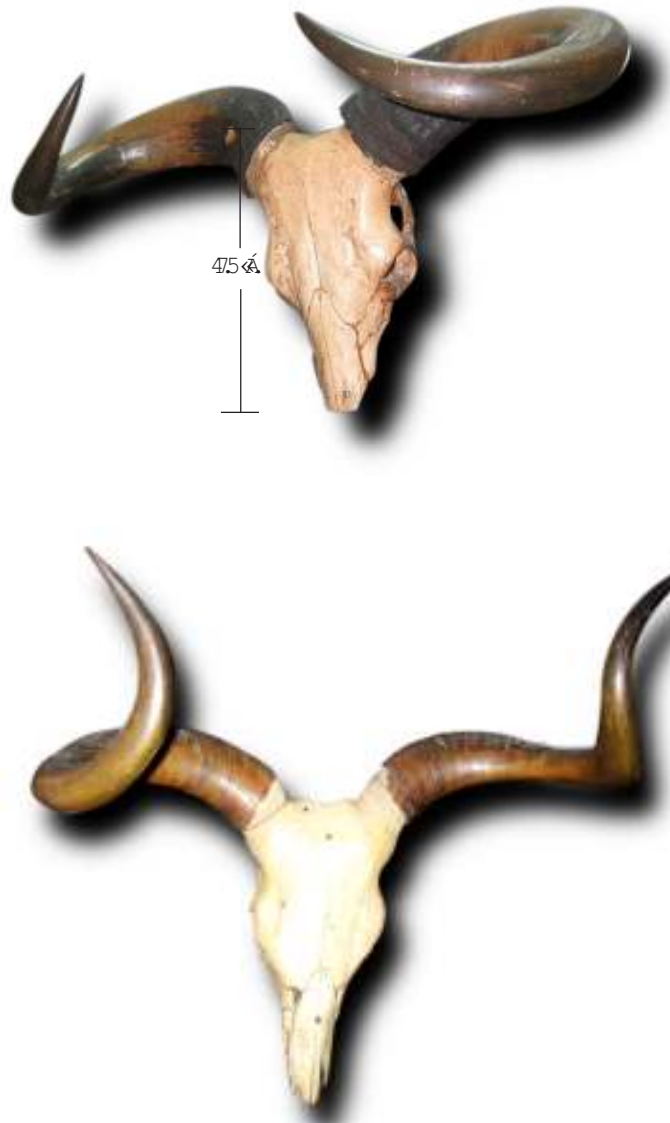
ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Bos Sauveli*

ลักษณะทั่วไป

กูปรีจัดอยู่ในพวกวัวป่าแท้ ๆ สกุลเดียวกับวัวแดงและกระทิง ด้วยมีลักษณะเหมือนกันคือ ตัวโต โคนขาใหญ่ ปลายขาเรียวยาว ปลายหางเป็นพู่ขน ไม่มีต่อมเปิดระหว่างกีบนิ้ว ใต้ตา และระหว่างขาหนีบ ขาหลัง มีเขา 2 ข้าง บนหัวทั้งตัวผู้ตัวเมียเป็นเขากลองแบบ "Horns" ขนาดเท่า ๆ กัน โคนเขาใหญ่ ปลายเขาเรียวยาวแหลม ไม่มีการแตกกิ่งเขา เปลือกนอกเป็นปลอกเขาแข็ง สวมทับแกนกระดูกเขาที่งอกติดอยู่กับหัวกะโหลกเป็นเขาดาวรมีเพียงชุดเดียวตลอดชีวิต ไม่มีการผลัดเขาใหม่อย่างเขาของสัตว์จำพวกควาย ขาทั้ง 4 ข้าง ตั้งแต่ช่วงหน้าแข้งลงไปถึงปลายกีบนิ้วเป็นสีขาคล้ำสวมถุงเท้าขาว

กูปรี เป็นสัตว์กึ่งคู้ และเป็นสัตว์เคี้ยวเอื้องที่กินพืชเป็นอาหารหลักอย่างแท้จริง กระเพาะอาหารพัฒนาไปเป็น 4 ตอน ทำให้สำรอกอาหารจากส่วนกระเพาะพักขึ้นมาเคี้ยวไล่ละเอียดในช่องปากใหม่ได้ ช่วยให้การย่อยอาหารที่มีกากและเส้นใยอย่างพืชมีประสิทธิภาพมากขึ้น

รูปร่างกูปรี มีหนอกหลังเป็นสันกลมเนื้อบาง ๆ โคนอกหนาอย่างหนอกหลังของกระทิง มีเหนียงคอเป็นแผ่นหนังห้อยยานอยู่ใต้คอโดยเฉาะ กูปรีตัวผู้ที่มีอายุมาก ๆ เนียงคอกจะห้อยยาวเกือบติดพื้นดิน ไซ้แกว่งโบกไปมา ช่วยระบายความร้อนได้เช่นเดียวกับหูช้าง ตั้งจุมูกบานใหญ่มีรอยเป็นบั้ง ๆ ตามขวางชัดเจน รูจุมูกกว้างเป็นรูปเสี้ยววงเดือน ใบหูแคบสั้น ไม่มีสันกระบังที่หน้าผาก อย่างกระทิงและวัวแดง ใบหน้า ของกูปรีจึงดูเรียบแบบวัวบ้าน ทางยาว ปลายหางมีพู่ขนดกหนา สีขนตามตัวส่วนมากเป็นสีเทาในกูปรีตัวเมียและเป็นสีดำในตัวผู้ ส่วนลูกเมื่อยังเล็กสีขนตามตัวจะเป็นสีน้ำตาลอ่อนคล้ายลูกวัวแดง

ขนาดตัวของกูปรี โดยเฉลี่ยแล้วตัวผู้จะใหญ่และหนักกว่าตัวเมียมาก ขนาดตัวพอ ๆ กับกระทิง แต่สูงใหญ่กว่าวัวแดง ความยาวของช่วงลำตัวถึงหัว 2.10-2.22 เมตร ความสูงที่ไหล่ 1.71-1.90 เมตร ทางยาว 1-1.11 เมตร ถือได้ว่าเป็น วัวป่าที่มีทางยาวที่สุดในประเทศไทย น้ำหนักตัวประมาณ 700-900 กิโลกรัม

ลักษณะเด่นของกูปรีรูปร่างและการติวงเขาของกูปรีไม่เหมือนกับเขาของกระทิง วัวแดง หรือเขาของวัวบ้านทุกชนิดพันธุ์ แต่ไปละม้ายกับเขาของจามรี วัวป่าพื้น เมืองแถบเอเชียกลางและทิเบต ลักษณะเป็นเขาคิดอย่างเห็นได้ชัดเจน ทั้งของตัวผู้และตัวเมีย แต่ขนาดและรูปร่างต่างกัน เขาของกูปรีตัวผู้มีลำเขาใหญ่ ยาวมาก โคนเขาใหญ่และโค้งงอออก ไม่เว้นเป็นร่องเขาอย่างโคนเขาของกระทิง วัวแดง กูปรีตัวเมียมีรอยหยักตามขวางที่เรียกว่า "พาลี" แต่ไม่เห็นเป็น บั้ง ๆ ลึกชัดเจนอย่างพาลีของกระทิงและวัวแดง ลำเขาแต่ละข้างติวงโค้ง กว้างลาดมาข้างหน้า ปลายเขากบดชี้ขึ้น แต่ไม่บิดเป็นเกลียวอย่างปลายเขาของ ตัวเมีย เขาของกูปรีตัวผู้อายุประมาณ 4 ปี จะมีขนาดยาวประมาณ 1 เมตร ระยะเวลาจะเริ่มแตกตรงปลาย เปลือกเขาค้นนอกจะแตกเป็นพูหรือเป็นเส้น คล้ายไม้กวาดโดยรอบ แกนเขากายในจะค่อยงอกยาวออกมา พูเขาจะค่อยยาวขึ้นด้วย ซึ่งอาจยาวได้ถึง 20 ซม. ในกูปรีตัวผู้ที่แก่มาก ๆ พูปลายเขาเช่นนี้ไม่พบใน กระทิงและวัวแดง

เขาของกูปรีตัวเมียสั้นและเรียวยาวกว่าเขาตัวผู้เกือบเท่าตัว วงเขาคือออกเป็นวงแคบ ๆ ลาดมาทางด้านหน้า แล้วบิดเวียนชี้ขึ้น คลายเป็น วงเกลียว ปลายเขาช่วงที่บิดชี้ขึ้นนี้บางครั้งชิดกันคล้ายคนยกมือไหว้ คนเขมรจึง เรียกว่า เขาพนมพระ หรือเขาไหว้พระ ปลายเขาตัวเมียจะไม่มีแตกเป็นพู เหมือนปลายเขาตัวผู้

การแพร่กระจาย

ประเทศไทย

เขตการกระจายพันธุ์ของกูปรี พบอยู่ในแถบภาคใต้ของลาว ภาคเหนือและภาคตะวันตกของกัมพูชา ภาคตะวันตกของเวียดนาม และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของ**ไทย ตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา** ในประเทศไทยเคยมีกูปรีอาศัยอยู่ตามป่าแถบเทือกเขาพนมดงรักบริเวณจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ อุบลราชธานี และนครราชสีมา ซึ่งเป็นจังหวัดชายแดนติดกับกัมพูชา ต่อมาได้ลดน้อยลงจนมีรายงานการพบกูปรีอย่างเป็นทางการครั้งสุดท้ายในประเทศไทยที่ป่าดงอีจาน อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 6 ตัว ในปี พ.ศ. 2491 หลังจากนั้น มีรายงานการพบเห็นกูปรีจากคำบอกเล่าของพรานพื้นบ้าน แต่ก็น้อยมากและไม่มีหลักฐานยืนยันแน่นอน มีแต่รายงานจากชาวบ้านว่าพบเห็นกูปรีอพยพหนีน้ำท่วมในช่วงฤดูฝนเข้ามาในประเทศไทยแถบเขาพนมดงรัก อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อเดือนกรกฎาคม ปี 2525 จำนวน 5-6 ตัว แต่ไม่สามารถตรวจสอบยืนยันแน่ชัดได้ คาดว่าจะเป็นกูปรีที่อพยพย้ายถิ่นไปมาตามชายแดนไทย-กัมพูชา

ชีววิทยา

นิสัยกูปรีไม่เหมือนวัวแดงและกระทิง คือชอบเอาเขาชีวิตกับ ต้นไม้ กิ่งไม้ ตามเส้นทางเดินผ่านหรือชีวิตเนินชอบแอ่งดินโป่ง หรือแอ่งน้ำ หรือชีวิตคูดินตามห้วยเพื่อหาน้ำหรือดินโป่งกินเป็นประจำ ทำให้เปลือกปลายเขากูปรีตัวผู้แตกออกเป็นพู่คล้ายไม้กวาดและยังทำให้พรานสามารถติดตาม แกะรอยกูปรีแยกจากวัวแดงและกระทิงได้จากรอยชีวิตของเขาตามเส้นทางหากินและที่อยู่อาศัยได้

ฤดูผสมพันธุ์ของกูปรีอยู่ในช่วงเดือนเมษายน ระยะตั้งท้องประมาณ 9 เดือน และจะให้ลูกในช่วงเดือนธันวาคม ถึง กุมภาพันธ์ ออกลูกครั้งละ 1 ตัว ช่วงใกล้คลอดกูปรีแม่ลูกอ่อนจะแยกตัวออกจากฝูง เพื่อคลอดลูกและเลี้ยงลูกตามลำพังนานประมาณ 1 เดือน จึงจะพาลูกเข้าฝูงตามเดิม ต่างจากแม่กระทิง

ลูกกูปรีแรกเกิดจะมีสีขนตามตัวเป็นสีน้ำตาลคล้ำๆ ลูกวัวแดง จนอายุประมาณ 4-5 เดือน สีขนจะเริ่มเปลี่ยนไป ขนตัวเมียจะเปลี่ยนเป็นสีเทาซีดำ ตัวผู้สีขนจะเริ่มเป็นสีดำ ที่บริเวณคอ ไหล่ และสะโพกก่อน ส่วนบริเวณท้องจะเป็นสีเทาขาว ๓ เมื่ออายุมากขึ้นจึงจะเปลี่ยนเป็นสีดำทั้งตัว ยกเว้นแต่บริเวณหน้าแข้งลงไปถึงปลายกีบขาทั้ง 4 ข้าง จะเป็นสีขาวอย่างดูงเท้าตลอดชีวิต

นิเวศวิทยา

พฤติกรรมการเป็นอยู่ของกูปรีส่วนใหญ่คล้ายกับสัตว์เคี้ยวเอื้องทั่วไปคือชอบอยู่รวมกันเป็นฝูงใหญ่ ขนาดฝูงกูปรีในอดีตมีจำนวนถึง 30-40 ตัว มีตัวเมียอาวุโสและอายุมากที่สุดเป็นผู้นำฝูง ส่วนตัวผู้ขนาดใหญ่ ๓ มักชอบแยกตัวไปอยู่รวมกันหลายตัวได้ ซึ่งผิดแผกจากกระทิงและวัวแดงที่ชอบอยู่โดดเดี่ยวเป็นวัวโทหรือกระทิงโทน ปกติชอบใช้ชีวิตส่วนใหญ่อาศัยหากินและพักผ่อนอยู่ตามป่าโปร่ง ได้แก่ ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง ทุ่งหญ้า ป่าทุ่ง และบริเวณที่มีดินโป่งและหนองน้ำอุดมสมบูรณ์ ไม่ค่อยชอบอยู่ตามป่าดิบ ทึบหรือตามป่าเขาสูง ๓ มักพบอาศัยและหากินปะปนไปกับฝูงสัตว์เคี้ยวเอื้องชนิดอื่นได้ แต่พบบ่อยที่สุดอยู่รวมฝูงกับวัวแดง กระทิง ควายป่า หรือพวกกวางกึ่งปศุสัตว์เช่นกัน ชอบกินหญ้าต่าง ๓ เป็นอาหารหลักมากกว่าใบไม้ และไม่นอนแช่ปลักโคลนอย่างควายป่า กูปรีใช้เวลาส่วนใหญ่ในช่วงกลางวันในการพักผ่อนหลบเข้าในป่าทึบ เพื่อหลบร้อนและหลบภัยจากผู้ล่า กิจกรรมหลักส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นเมื่อตอนใกล้ค่ำ

สถานภาพ

ในอดีตเชื่อว่าประชากรของกูปรีมีเหลืออยู่น้อยกว่า 250 ตัว อยู่ในภาวะถูกคุกคามและลดจำนวนลงไปเรื่อย ๆ ซึ่งคาดการณ์กันว่าประชากรกระจายตัวอยู่ในกัมพูชา ลาว ไทย และเวียดนามเท่านั้น ในหลักฐานที่ปรากฏและได้รายงานไว้เกี่ยวกับกูปรีที่สำคัญ เช่น

- หลักฐานทางวิทยาศาสตร์ชิ้นสำคัญที่ปรากฏจากการสำรวจพบกูปรีเกิดขึ้นในปีค.ศ. 1957 โดย Charles Wharton ทำการศึกษาและสามารถถ่ายรูปฝูงกูปรีได้ในป่าธรรมชาติ ซึ่งภายหลังจากนั้นก็มิปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดระหว่างที่เกิดสงครามภายในขึ้นในกัมพูชา

- ช่วงปลายปี ค.ศ.1980 Sengluch พบกูปรี แม่ลูก ใกล้บริเวณ Phnom Chi และ 1 ปี ภายหลังจากนั้นได้มีรายงานการยิงกูปรี 2 ตัว ในพื้นที่บริเวณเดียวกัน

- ในปี ค.ศ.1998 มีรายงานจากบริษัททำไม้ ถึงการพบเห็นฝูงกูปรีจำนวน 6 ตัว บริเวณชายแดนของกัมพูชา ใกล้แนวรอยต่อของทั้ง 4 ประเทศ และได้ทำรายงานเสนอถึง Chief of the Wildlife Protection Office in Phnom Penh ถึงความสำคัญของพื้นที่แห่งนี้ ปัจจุบันคาดว่านอกจากในกัมพูชาแล้ว น่าจะยังมีกูปรีอาศัยอยู่ในแถบป่าเมืองจำปาศักดิ์ ของประเทศลาว และในเขตจังหวัด Thua Thien และประเทศเวียดนาม

จากการจัดสถานภาพโดย IUCN (ค.ศ. 2004) กูปรีมีสถานภาพเป็นสัตว์ที่ใกล้สูญพันธุ์อย่างยิ่ง (Critically Endangered) และจากการคุ้มครองโดยอนุสัญญา CITES (ค.ศ. 2005) กูปรีจัดอยู่ในบัญชี 1 (Appendix I)

ปัจจัยคุกคาม

สงครามอินโดจีนทำให้ประชากรของกูปรี ลดลงเป็นจำนวนมาก ประกอบกับการถูกรบกวนจากกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ การทำไม้ การทำเกษตรกรรมเหล่านี้ก่อให้เกิดการสูญหายของถิ่นที่อยู่อาศัยของกูปรี โรคระบาดที่เกิดจากการเลี้ยงสัตว์แบบปล่อย การล่าเพื่อการยังชีพและการค้า (กะโหลก เขา และเนื้อ) เป็นอีกสาเหตุหลักหนึ่งที่คุกคามการอนุรักษ์ชนิดพันธุ์นี้ไว้

คนพื้นเมืองในท้องถิ่นชอบล่ากูปรี เพราะเนื้ออร่อย ตัวใหญ่ หนังและเขาราคาดี และยังเชื่อว่ากระดูกที่ท่อนอกหลังของกูปรีและกระตัง นำมาบดละเอียดผสมกินกับเหล้าแล้วร่างกายจะแข็งแรงและยังช่วยให้ร่างกายอบอุ่นอีกด้วย ส่วนสภาวะสงครามซึ่งส่งผลกระทบต่อชีวิตของกูปรีมากที่สุดนั้น เพราะนับจากเสร็จสิ้นสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ได้มีการเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองการปกครองภายในของกลุ่มประเทศอินโดจีนทั้ง 3 ประเทศ ซึ่งล้วนเป็นแหล่งที่อยู่สำคัญของกูปรีทำให้เกิดสงครามสู้รบต่อเนื่องมาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน ถิ่นที่อยู่และชีวิตของกูปรีจึงถูกทำลายและถูกฆ่าตายโดยไม่สามารถประเมินได้

ควายป่า (Wild Water Buffalo)	
ระยะตั้งท้อง	10 เดือน
ออกลูกครั้งละ	1 ตัว
น้ำหนักตัว	900 - 1,200 กก.
ความยาวลำตัว	60 - 85 ซม.
ช่วงอายุตัว	20 - 25 ปี

ควายป่าหรือกิงก

Asiatic or Wild Water Buffalo

อันดับ : Artiodactyla
วงศ์ : Bovidae
ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Bubalus bubalis*

ควาย (Buffalo) ในสกุล *Bubalus* มีเพียงชนิดเดียว คือ ควายป่า (*Bubalus bubalis*) เนื่องจากมีนิสัยชอบน้ำมากจึงถูกเรียกว่า "Asian Water Buffalo" ควายอีกชนิดหนึ่งมีถิ่นกำเนิดในทวีปแอฟริกา มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Syncerus caffer* เนื่องจากโคนเขาทั้ง 2 ข้าง แยกห่างจากกันมากกว่าควายเอเชียมาก จึงถูกแยกเป็นอีกสกุลต่างหาก

ลักษณะทั่วไป

ควายป่าเป็นพวกสัตว์กีบคู่ (Even-toed Ungulate) เช่นเดียวกับวัวป่า (กระทิง วัวแดง และกูปรี) กินพืชเป็นอาหาร (Herbivores) ระบบย่อยอาหารเป็นแบบสัตว์เคี้ยวเอื้อง กระเพาะอาหาร มี 4 ตอน ทำให้สามารถส่ารอกอาหารจากส่วนของกระเพาะพักขึ้นมาเคี้ยวให้ละเอียดได้ใหม่ สีสันตามลำตัวเป็นสีเทา หรือสีน้ำตาลดำ ฟันกรามบนเปลี่ยนเป็นสันฟันคมสำหรับตัดฉีกพืชจำพวกหญ้า ซึ่งเป็นเส้นใยย่อยยาก ตัวเต็มวัยมีความสูงประมาณ 1.5 - 2.0 เมตร ลำตัวยาว 2.5 - 3.0 เมตร และหนักประมาณ 900 - 1,200 กิโลกรัม

ลักษณะเด่นทั้งตัวผู้และตัวเมียมีเขานหัวทั้ง 2 ข้าง แบบ "Horns" มีขนาดใหญ่และวงกว้างโค้งไปด้านหลังคล้ายเสี้ยววงพระจันทร์ ไม่มีการแตกกิ่งเขาและมีคูเดียวตลอดชีวิต ไม่มีการผลัดเขาใหม่อย่างพวกกวาง เขาของตัวเมียมักจะยาวและโค้งมากกว่าของตัวผู้ เปลือกนอกเป็นปลอกเขาแข็งสวมทับบนแกนกระดูกเขาที่อกติดกับกะโหลก ด้านตัดขวางเป็นรูปสามเหลี่ยมปลายเขาเรียวแหลม เขาจะโตขึ้นตามอายุ ด้านในของโคนเขาจะมีรอยหยักลึกเป็น

ลอนคลื่นคล้ายพาลีของเขาวัวป่า ขนาดของโคนเขาประมาณ 20 ซม. ความยาวของวงเขาวัดตามโค้งด้านนอกยาวประมาณ 150-180 ซม.

คำว่า "มทิงสา" เป็นคำมาจากภาษาบาลีว่า "มทิส" แปลว่าควาย นิยมใช้เรียกควายป่าซึ่งมีความแตกต่างจากควายบ้าน เพราะมีขนาดใหญ่กว่าอย่างเห็นได้ชัด แข็งแรง ดุร้าย ปราดเปรี้ยว รักอิสระและฉลาดเฉลียวเหนือกว่าควายบ้านที่คนนำมาใช้แรงงาน เนื่องจากพฤติกรรมที่เชื้อข้ำของควายบ้านทำให้มีค่าเปรียบเทียบ และดูหมิ่นว่า "โง่เหมือนควาย"

ควายเลี้ยงหรือควายบ้าน (Domestic Buffalo) ล้วนมีต้นตระกูลมาจากควายป่าที่ถูกจับมาเลี้ยงใช้งาน ตั้งแต่เมื่อประมาณ 5,000 ปีมาแล้ว จนมีการกระจายพันธุ์ไปอย่างกว้างขวาง ควายบ้านแบ่งได้เป็น 2 สายพันธุ์ คือ ควายแม่น้ำ (Riverine Buffalo) เป็นควายบ้านที่นิยมเลี้ยงกันในประเทศอินเดีย ปากีสถาน และบังคลาเทศ จึงมักเรียกว่าควายแขก ส่วนใหญ่นิยมเลี้ยงไว้เอนามเป็นอาหาร มีขนาดตัวใหญ่ และสีขนตามลำตัวเข้มกว่า นิยชอบนอนแช่น้ำไหลตามแม่น้ำ ลำคลอง ส่วนอีกสายพันธุ์หนึ่งคือ ควายปลัก (Swamp Buffalo) เป็นควายบ้านพื้นเมืองแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และภาคใต้ของจีน รวมทั้งประเทศไทย ส่วนใหญ่นิยมเลี้ยงไว้ใช้แรงงาน ขนาดรูปร่างเล็กกว่าควายแม่น้ำ สีขนจางกว่าและชอบนอนแช่ปลักโคลน

นอกจากนี้ยังมีควายอีกจำพวกหนึ่งที่ชาวบ้านเรียกว่า "ควายปละหรือควายเพริด" ซึ่งมักเข้าใจว่าเป็น "ควายป่า" แต่ความจริงแล้วเป็นควายบ้านหรือควายปลักที่หลุดหนีเข้าป่า อาศัยเป็นอิสระในป่าจนนาน ๆ เข้า รูปร่างแข็งแรง ปราดเปรี้ยวดุร้ายคล้ายควายป่า แต่ในทางอนุกรมวิธานไม่จัดว่าเป็นควายป่า

ชีววิทยา

ควายป่าสายตาไม่ดี แต่จะมีจมูกและหูต่อประสาทสัมผัส มีความทรหดอดทน ไม่เกรงกลัวคนและดุร้ายกว่าสัตว์ป่าในตระกูลเดียวกัน ควายป่าชอบอยู่รวมกันเป็นฝูงใหญ่ที่มีแต่ตัวเมียและตัวผู้ที่ยังไม่เต็มวัย ส่วนตัวผู้เต็มวัยมักอยู่ตามลำพัง (ควายโทน) แต่บางครั้งก็พบกลุ่มของควายป่าตัวผู้อาศัยอยู่ด้วยกัน ตัวผู้จะกลับเข้าฝูงเพื่อผสมพันธุ์ในช่วงปลายฤดูฝน และต้นฤดูหนาว (ระหว่างเดือน ตุลาคม-พฤศจิกายน) และถ้ามีตัวผู้ขนาดใหญ่มากกว่า 1 ตัว ในฝูง จะเกิดการต่อสู้กันเพื่อแย่งชิงตัวเมีย ตัวที่ชนะจะสามารถผสมพันธุ์กับตัวเมียในฝูงได้ ตัวที่แพ้ก็จะหลบหนีไป ระยะตั้งท้องประมาณ 10 เดือน ตกลูกครั้งละ 1 ตัว มักเกิดในช่วงหน้าฝน ภายหลังคลอดได้ 40 วันก็สามารถผสมพันธุ์ใหม่ได้ หรืออาจกล่าวได้ว่าควายป่า ตกลูกปีละ 1 ตัว วัยเจริญพันธุ์ของตัวเมียเริ่มเมื่ออายุ 16-18 เดือน ขึ้นไป ส่วนตัวผู้สามารถผสมพันธุ์ได้ตั้งแต่อายุ 20-30 เดือน ขึ้นไป ควายป่ามีอายุยืนประมาณ 20-25 ปี

นิเวศวิทยา

แหล่งที่อยู่อาศัยสำคัญของควายป่า ได้แก่ ป่าทุ่ง หรือป่าโปร่งตามที่ลุ่มต่ำที่มีหนองบึง และลำห้วยลำธารสำหรับลงนอนแช่ปลัก ควายป่าไม่ชอบอยู่ป่าสูงที่บีบ เพราะขนาดเขาที่ใหญ่และยาวเกะกะไม่เหมาะกับสภาพป่าดังกล่าว ควายป่าชอบออกหากินในเวลาเช้าและเวลาเย็น อาหารได้แก่พวกหญ้าต่าง ๆ ใบไม้ หน่อไม้ และลูกไม้ต่าง ๆ หลังจากกินอาหารอิ่มแล้ว ควายป่าจะนอนเคี้ยวเอื้องตามพุ่มไม้หรือพงหญ้าสูง ๆ มักนอนแช่ปลักโคลน ตอนกลางวันเพื่อต้องการให้โคลนที่เกาะติดอยู่ตามผิวหนังช่วยป้องกันความร้อนจากแสงอาทิตย์เป็นการลดอุณหภูมิของร่างกาย และเป็นเกราะป้องกันแมลงรบกวน

นิเวศวิทยาของควายป่าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง บริเวณที่พบควายป่าทางตอนใต้ของลำห้วยขาแข้งมี 2 ช่วง ได้แก่ บริเวณตั้งแต่หน่วยพิทักษ์ป่า

ตั้งแต่หน่วยพิทักษ์ป่าเขานันไดขึ้นไปจนถึงสบห้วยไธยะ บริเวณนี้มักเป็นควายป่าเพศผู้ที่มักแยกตัวออกจากฝูงควายป่าชอบอาศัยอยู่ในบริเวณป่าพรุห้วยขาแข้งมากที่สุด รองลงมาคือป่าเบญจพรรณที่มีไม้และป่าเบญจพรรณที่ไม่มีไม้ตามลำดับ (วิชาญ, 2535; Chaiyarat, 2001) โดยมักไปนอนแช่ปลักโคลนในบริเวณริมห้วย

พืชอาหารของควายป่าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง มีอย่างน้อย 90 ชนิด (Chaiyarat, 2001) แต่มากกว่า 90 % เป็นหญ้าชนิดต่าง ๆ โดยเฉพาะ แซม (*Saccharum arundinaceum* Retz.) เล้า (*Saccharum spontaneum* Linn.) อ้อ (*Arundo donax* Linn.) หญ้าปากควาย (*Eleusine indica* Gaertn.) หญ้าจาด (*Cyrtococcum accrescens* Stapf.) ไร่ชาง (*Dendrocalamus strictus* Nees.) นอกนั้นจะเป็นพืชใบเลี้ยงคู่ เช่น ผักขมหนาม (*Amaranthus spinosus* Linn.) ชีครอก (*Urena lobata* Linn.) และ กุ่มน้ำ (*Crateva magna* DC.)

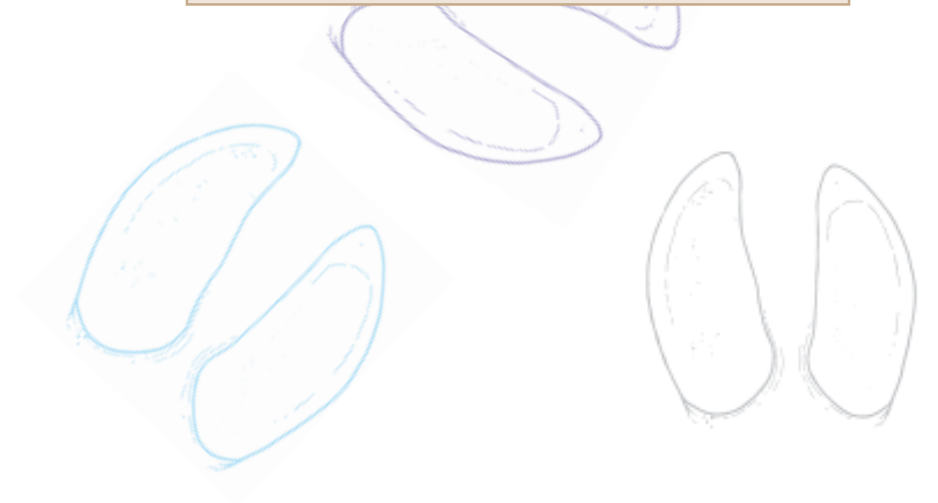
Seidensticker & McNeely (1975) กล่าวว่าควายป่าไม่ค่อยไปกินดินโป่ง เนื่องจากสามารถได้ธาตุอาหารที่จำเป็นจากพืชน้ำ เช่น ผักตบไทย (*Monochoria hastata* Solms.) และ กก (*Cyperus* spp.) เป็นต้น แต่การศึกษาของ Chaiyarat (2001) พบร่องรอยควายป่าเข้ากินดินโป่ง 13 แห่ง

สถานภาพ

ปัจจุบันควายป่าที่เหลืออยู่ในประเทศไทย มีจำนวนน้อยมากจนเกรงว่าอีกไม่นานควายป่าจะหมดไปจากประเทศไทย เพราะพบเฉพาะบริเวณพื้นที่ตอนใต้ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ซึ่งมีจำนวนเพียง 40 ตัวเท่านั้น (Chaiyarat, 2001) และจำนวนประชากรคงที่มาเป็นเวลา 20 ปีจากการจัดสถานภาพโดย IUCN (ค.ศ. 2004) ควายป่ามีสถานภาพเป็นสัตว์ป่าที่ใกล้สูญพันธุ์อย่างยิ่ง (Critically Endangered) และจากการคุ้มครองโดยอนุสัญญา CITES จัดควายป่าจัดอยู่ในบัญชี 3 (Appendix III)

ปัจจัยคุกคาม

ในอดีตปัจจัยที่คุกคามประชากรควายป่าเกิดจาก การถูกล่าเพื่อเอาเนื้อ และเอาเขาที่สวยงาม รวมทั้งการถูกจับออกมาเพื่อใช้งาน แต่ปัจจุบันปัจจัยที่ทำให้ประชากรควายป่าเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์เกิดจาก การสูญเสียถิ่นที่อยู่เพราะไปผสมกับควายบ้านที่มีผู้นำไปเลี้ยงปล่อยเป็นควายปละโนป่าหรือควายป่าออกไปผสมกับควายบ้านที่เลี้ยงอยู่ติดกับป่า ซึ่งในกรณีหลังนี้บางครั้งทำให้ ควายป่าติดโรคต่าง ๆ จากควายบ้านจนทำให้จำนวนลดลงมากยิ่งขึ้นจนสูญพันธุ์ได้ อีกประการหนึ่งควายป่าฝูงสุดท้ายที่เหลืออยู่ใน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ซึ่งเป็นป่าผืนใหญ่ มีแหล่งที่อยู่อาศัยสมบูรณ์เป็นพื้นที่มรดกโลกทางธรรมชาติ และมีการป้องกันการล่า สัตว์ป่าได้ค่อนข้างดีในระดับหนึ่ง แต่ตลอดเวลา 20 กว่าปีที่ผ่านมาประชากรควายป่าไม่เพิ่มขึ้นเลย ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากการสูญเสียลูกควายป่าที่เกิดใหม่ เนื่องจากเป็นเหยื่อของเสือโคร่ง หรือจมน้ำเมื่อเกิดเหตุการณ์น้ำหลากท่วมฉับพลัน

ละองหรือละมั่ง (Brow-antlered Deer)	
ระยะตั้งท้อง	8 เดือน
ออกลูกครั้งละ	1 ตัว
น้ำหนักตัว	100 - 120 กก.
ความยาวลำตัว	1.5 - 1.7 ม.
ช่วงอายุเฉลี่ย	20 ปี

ละองหรือละมั่ง

Brow-antlered Deer

อันดับ : Artiodactyla

วงศ์ : Cervidae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cervus eldi*

ละองหรือละมั่ง เป็นสัตว์พื้นเมืองของไทย โดย "ละอง" ใช้เรียกตัวผู้ตัวเต็มวัย ส่วน "ละมั่ง" ใช้เรียกตัวเมียและตัวที่ยังไม่โตเต็มวัย แต่ปัจจุบันนิยมเรียกเป็น "ละมั่ง" ด้วยกันทั้งหมด ชาวตะวันตกรู้จักละมั่งในราวปี ค.ศ. 1841 เมื่อ Lieutenant Percy Eld พบเป็นครั้งแรกที่เมืองมณีปุระ (Manipura) รัฐอัสสัม ประเทศอินเดีย และเรียกชื่อว่า Brow-antlered Deer ตามลักษณะเขาที่ปรากฏ แต่โดยทั่วไปนิยมเรียก Eld's Deer ตามชื่อของ Lieutenant Percy Eld ละมั่งในภาษาอินเดีย เรียกว่า ซันไก (Sangai) เขมร เรียกว่า ลำเมียง และพม่า เรียกว่า ทมิน (Tmin)

ลักษณะทั่วไป

ละมั่งจัดเป็นกวางขนาดกลาง มีขนาดลำตัวยาว 1.5 - 1.7 เมตร ความสูงถึงไหล่ 1.2 - 1.3 เมตร ทางยาว 0.22 - 0.25 เมตร ใบหูยาว 0.15 - 0.17 เมตรหนักประมาณ 95-150 กิโลกรัม ขนละเอียดแน่นสีน้ำตาลแกมเหลือง ขนด้านบนสีแดงออกน้ำตาล ท้องสีขาว มีขนสีขาวยาวหู ตา และคาง ลำคอยาว ใบหูใหญ่กาง ตัวผู้จะมีขนาดใหญ่กว่าตัวเมีย ตัวผู้ตัวเต็มวัยมีสีขนตามตัวเข้มคล้ำกว่าตัวเมีย บริเวณคอมีขนหยาบยาวสีน้ำตาลเข้มเป็นแผงโดยรอบตัวอายุน้อยจะมีลายจุดสีขาวตามตัว เมื่อโตขึ้นจะเลือนหายไป แต่ตัวเมียบางตัวยังคงปรากฏเป็นลายจุดจาง ๆ ให้เห็นแม้โตเต็มวัยแล้ว ละมั่งมีเขาเฉพาะตัวผู้เป็นเขาแบบเขากวาง (antlers) ที่งอกติดกับส่วนของกระดูก เมื่อเขาแก่เต็มที่จะผลัดทิ้งไป จากนั้นจึงงอกเขาใหม่ออกมาแทน ลักษณะของเขาละมั่ง

จะมีกิ่งรับทมา (brow tine) ยื่นยาวออกไปข้างหน้าตามแนวหน้าผาก ขณะที่ตัวลำเขา (beam) โค้งยาวไปทางข้างหลัง โดยกิ่งรับทมาทกับลำเขาเชื่อมต่อกันตรงโคนเขา เป็นเส้นโค้งต่อเนื่องเป็นลำเดียวกัน ไม่ทำมุมกันเหมือนเขากวางชนิดอื่น ตอนปลายคู่ลำเขาต่างแยกจากกัน ปลายลำเขากลับดูคล้ายตะขอและแตกแขนง ออกคล้ายนิ้วมือ ลักษณะของเขาบ่งบอกถึงชนิดพันธุ์ย่อยได้ โดยชนิดพันธุ์ต้นแบบ (*Cervus eldi eldi*) ปลายลำเขาไม่โค้งงอเป็นตะขอและมีกิ่งแขนงปลายเขา 2 แขนง ขณะที่ละมั่งพันธุ์ไทย ปลายลำเขามีลักษณะ แบนใหญ่แตกแขนงเล็ก ๆ 7-8 แขนง ยิ่งอายุมากยิ่งแตกแขนงมาก บริเวณรอยต่อกิ่งรับทมาทกับลำเขา มีแขนงเล็ก ๆ 2-3 กิ่ง ส่วนพันธุ์พม่าปลายลำเขาแตกแขนงน้อยกว่าและส่วนใหญ่ตามลำเขา ไม่มีแขนง นอกจากนี้ละมั่งพันธุ์ไทยยังมีขนออกสีน้ำตาลอมส้มสีสดกว่าพันธุ์พม่า ที่เป็นสีน้ำตาลแห้ง

การแพร่กระจาย

พบในเอเชียตั้งแต่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย กระจายลงไปพม่า ไทย ลาว กัมพูชา เวียดนาม และเกาะไหหลำของประเทศจีน ไม่พบว่ามีการแพร่กระจายในแหลมมลายูตั้งแต่ใต้คอคอกลงไป ละมั่งพันธุ์ไทยพบการกระจายแถบเทือกเขาพนมดงรัก กัมพูชา ลาว และเกาะไหหลำ ส่วนพันธุ์พม่าพบการกระจายแถบเทือกเขาตะนาวศรีในพม่าและภาคตะวันตกของไทย ในประเทศไทยพบทั้งพันธุ์ไทยและพันธุ์พม่า

ชีววิทยา

ละมั่งเป็นสัตว์จำพวกกวาง เค้ามีกีบ 2 กีบ ลักษณะกีบยาวเรียวยาว ปลายแหลม กระเพาะอาหารมี 4 ตอน ทำให้สามารถสำรอกอาหารออกมาเคี้ยวเอื้องได้ ละมั่งไม่มีเขี้ยวและฟันหน้าบนไม่เป็นซี่ แต่มีกระดูกกรามบนดัดแปลงเป็นสันคมเพื่อใช้ร่วมกับฟันล่างในการแทะเล็มอาหาร มีต่อมขนาดใหญ่บริเวณหัวตา ตัวเมียมีเต้านม 4 เต้า ไม่มีเขา ตัวผู้มีเขาและผลัดเขาทุกปี โดยมีการพัฒนาเขา

เมื่ออายุได้ 1 ปี และเติบโตเป็นลำเขาเมื่ออายุ 3 ปี แต่ปลายลำเขายังไม่แตกแขนง เรียกเขาช่วงนี้ว่า "เขา เทียน" ภายหลังการผลัดเขาเทียนแล้ว จึงจะมีการเจริญ และผลัดเขาปีละครั้ง การผลัดเขาของละมั่งจะเกิดขึ้นประมาณเดือนสิงหาคม โดยผลัดทีละข้างห่างกัน 1 วัน ช่วงนี้ละมั่งตัวผู้จะมีพฤติกรรมก้าวร้าว ไล่ขวิดตัวเมีย และขวิดลำเขากับกิ่งไม้ขอนไม้ โดยขนแผงคอจะพองขึ้นอย่างเห็นได้ชัด พอผลัดเขาแล้วอาการก้าวร้าวจะหายไป และเขาใหม่จะงอกออกมาแทนราวเดือนกันยายนแต่เขาจะแข็งแรงสมบูรณ์ประมาณเดือนกุมภาพันธ์ มีการผสมพันธุ์ ในช่วงฤดูร้อน ราวเดือนกุมภาพันธ์ - เมษายน ช่วงนี้ตัวผู้จะมีการเจริญของขนแผงคออวยออกมาและหลุดร่วงไปในเวลาไล่เรี่ยกับการผลัดเขา วยเจริญพันธุ์ของตัวผู้อายุประมาณ 1 ปี ขึ้นไป ส่วนตัวเมียประมาณ 2 ปี ขึ้นไป มีการตั้งท้องนานประมาณ 8 เดือน ออกลูกครั้งละ 1 ตัว อายุยืนถึง 20 ปี

นิเวศวิทยา

ละมั่งมีพฤติกรรมอยู่รวมกันเป็นฝูงเล็ก ๆ จนถึง 50 ตัว อาศัยอยู่ตามป่าเต็งรัง ป่าโปร่ง ทุ่งหญ้า บริเวณใกล้ ๆ หนองน้ำ หรือมีน้ำขังแฉะ ปกติตัวผู้โตเต็มที่แล้วจะออกหากินตามลำพัง และจะเข้าร่วมฝูงในฤดูผสมพันธุ์ ละมั่งออกหากินเวลาเช้าและเย็น ตอนกลางวันอากาศร้อนจะหลบอยู่ตามร่มไม้ตามชายป่า บางครั้งตัวผู้จะลงไปนอนแช่ปลักเหมือนกับควาย ละมั่งเป็นสัตว์กินพืชชอบกินหญ้า และลูกไม้มากกว่าใบไม้

สถานภาพ

จำนวนละมั่งในธรรมชาติยังคงอยู่ในสถานการณ์ที่น่าเป็นห่วง มีรายงานการพบละมั่งในธรรมชาติเพียง 3 ตัว ที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จังหวัดอุทัยธานี เมื่อปี 2539 แต่ปัจจุบันไม่มีรายงานยืนยันการพบดังกล่าว และมีผู้กล่าวว่าละมั่งพันธุ์ไทยได้สูญพันธุ์ไปจากป่าธรรมชาติของไทยและเวียดนามแล้ว อย่างไรก็ตามละมั่งในกรุงเสียมมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นโดย

มีการเลี้ยงละมั่งในสถานเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าของทางราชการหลายแห่ง เช่น สถานเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ และตามสวนสัตว์ต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพันธุ์พม่า โดยที่สวนสัตว์เปิดเขาเขียว จังหวัดชลบุรี มีจำนวนมากกว่า 150 ตัว ขณะที่ละมั่งพันธุ์ไทยมีเลี้ยงอยู่แห่งเดียว คือ ที่สวนสัตว์ดุสิต กรุงเทพฯ

จากการจัดสถานภาพโดย IUCN (ค.ศ. 2004) ละมั่งมีสถานภาพเป็นสัตว์ที่ใกล้สูญพันธุ์ (Endangered) และจากการคุ้มครองโดยอนุสัญญา CITES (ค.ศ. 2005) ละมั่งจัดอยู่ในบัญชี 1 (Appendix I)

ปัจจัยการคุกคาม

การลดจำนวนลงของละมั่ง เกิดจากปัจจัยสำคัญ 2 ประการ คือ การล่า และการทำลายแหล่งที่อยู่อาศัย แต่ที่สำคัญ คือ แหล่งที่อยู่อาศัยถูกบุกรุกทำลายกลายเป็นแหล่งชุมชนและพื้นที่เกษตรกรรม

สมัน หรือ เนื้อสมัน (Schomburgk's Deer)	
น้ำหนักตัว	100 - 120 กก.
ความยาวลำตัว	1.03 ม.
ช่วงอายุเฉลี่ย	21 ปี

สมันหรือเนื้อสมัน

Schomburgk's Deer

อันดับ : Artiodactyla
วงศ์ : Cervidae
ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cervus schomburgki*

สมัน เป็นกวางพื้นเมืองเฉพาะถิ่น พบเพียงแห่งเดียวในโลก ในบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางของประเทศไทยแต่ปัจจุบันได้สูญพันธุ์ไปแล้ว เหลือไว้เพียงซากเขาที่สวยงามแต่ก็มีเหลืออยู่ในประเทศไทยน้อยชิ้น เนื่องจากถูกชาวต่างชาติที่รู้ถึงคุณค่า กว้านซื้อไปเก็บสะสมไว้ในพิพิธภัณฑ์เป็นจำนวนมาก ที่เหลือส่วนหนึ่งได้ถูกทำลายโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่น ทำเป็นตำมด หรือบดทำยาจีน เป็นต้น (สวัสดิ์, 2539) เดิมสมันเคยมีชุกชุมมาก ตั้งแต่ครั้งที่แถบชานเมืองกรุงเทพฯ ยังคงเป็นป่าดงแต่ไม่มีใครสนใจ จนกระทั่งเมื่อประมาณ 140 กว่าปีที่ผ่านมามีชาวต่างประเทศที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยได้สนใจศึกษาเกี่ยวกับสมัน ซึ่งรวบรวมรายละเอียดได้ ดังนี้

ปี ค.ศ.1863 (พ.ศ. 2406) เซอร์โรเบิร์ต โชมเบิร์ก (Sir Robert Schomburgk) กงสุลเยเนรอลประจำราชสำนักแห่งพระเจ้ากรุงสยาม ได้นำเขาสมันซึ่งเป็นเขาหลุดเกิดตกจากเมืองไทย ทูลถวายพระนางวิกตอเรียแห่งอังกฤษ พระนางวิกตอเรียรับสั่งให้ส่งไปยังพิพิธภัณฑ์ชาติเคนซิงตัน ต่อมาโปรเฟสเซอร์ไบลท์ (Blyth) ซึ่งเป็นผู้มีความชำนาญคุ้นเคยกับเขากวางต่าง ๆ จากประเทศอินเดีย ได้ศึกษาเขากวางดังกล่าวและยกให้สมันเป็นกวางชนิดใหม่ โดยให้ชื่อใหม่ว่า กวางโชมเบิร์ก *Rucervus schomburgki* (Blyth, 1863) เพื่อเป็นเกียรติแก่ เซอร์โรเบิร์ต โชมเบิร์ก

การจำแนกและตั้งชื่อของโปรเฟสเซอร์ไบลท์นั้นตั้งตามชื่อสกุล "Rucervus" ของกวาง บาราซิงท์ (Swamp Deer , *Rucervus duvauceli*) ที่พบในอินเดียซึ่งมีลักษณะคล้ายกับสมันมาก จนเบื้องต้นเข้าใจว่าสมันน่าจะเป็นชนิดย่อยของกวางบาราซิงท์ แต่เมื่อพิจารณาจากลักษณะเฉพาะบางประการเช่น สมันมีบีมที่สั้นกว่าจนเห็นได้ชัดเจน มีเขาแขนงซึ่งแตกกิ่งก้าน

มากมายกว่า และเขากิ่งรับหมายาวสวยงามและปลายกิ่งจะแตกออกเป็น 2 แฉก จมูกของสมันจะยาวและกว้างกว่าและต่อมน้ำตาเหนือหัวตาก็ตื้นกว่า อีกทั้งถิ่นอาศัยก็พบเฉพาะภาคกลางของประเทศไทยเท่านั้นจึงยอมรับว่าสมันเป็น กวางชนิดใหม่ โดยเหตุผลและรายละเอียดของโพรเฟสเซอร์โบลท์ มีปรากฏ อยู่ในหนังสือ Proceedings of the Zoological Society of London ปี ค.ศ.1863 หน้า 155 สรุปความได้ว่า ในการตั้งสมันให้เป็นกวางชนิดหนึ่งซึ่งแยกต่างหาก จาก แสลมป์เตียร์ *Rucervus duvauceli* ในอินเดีย เนื่องจาก

1) เขาสมันได้ไปจากเมืองไทยเพียงแห่งเดียว และเป็นภูมิภาคที่ห่างไกลจากถิ่นของ *Rucervus duvauceli* มาก ทั้งมีอาณาเขตของ *Paulia eldi* ขวางกันอยู่ตั้งแต่ที่ลุ่มแมนนิเปอร์ จนถึงที่ลุ่มลำน้ำไอราวตี ทั้งในราชอาณาจักรไทยก็ไม่เคยพบว่ามี *Rucervus duvauceli* ปรากฏอยู่แล้ว

2) ลักษณะแปลกของเขาสมัน คือบีม (Beam) มีลักษณะสั้นประหลาด แม้ว่าจะมีลักษณะคล้ายคลึงกับเขาของบาราซิงท์มาก แต่ก็มีขนาดสั้นกว่าจนเห็นได้ชัด ทั้งยังมีเขาแขนงปลายกิ่งซึ่งแตกกิ่งก้านมากมายกว่า และเขากิ่งรับหมายาวสวยงามกว่ามาก

ต่อมาได้มีการพิจารณาจัดรวมสมันเข้าไว้ในสกุล *Cervus* (Linnaeus, 1758) เนื่องจากมีลักษณะสำคัญคือ ฐานเขา (Pedicel) ที่ติดกับกระดูกกระโหลกสั้น แต่ตัวเขายาว และกระดูกกรามบนมีเขี้ยวสั้น ๆ 1 คู่ ชื่อวิทยาศาสตร์ของสมัน จึงเปลี่ยนเป็น *Cervus schomburgki*

ปี ค.ศ. 1867 (พ.ศ. 2410) โพรเฟสเซอร์โบลท์ ได้แสดงปาฐกถา เรื่องสมันอีกครั้ง พร้อมทั้งรูปถ่ายเขาสมันอีกหลายหัวและกล่าวว่าเขาได้ทราบ อย่างแน่นอนว่า สมันเพศผู้ตัวหนึ่งได้ถูกส่งมาจากเมืองไทยและเลี้ยงอยู่ใน สวนพฤกษชาติ Jardin des Plantes d'Paris ในกรุงปารีส

ปีค.ศ. 1872 (พ.ศ. 2415) มีรายงานในหนังสือสัตวศาสตร์ P.Z.S. ว่า ฝรั่งเศสคนหนึ่งได้รับพระราชทานสมันตัวหนึ่งมาจากพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยาม และสวนสัตว์เซียงไฮ้ได้รับเลี้ยงไว้

ปี ค.ศ.1873 (พ.ศ. 2416) สวนสัตว์ในลอนดอน ได้ลูกกวางเพศผู้ตัวหนึ่งมาจากสวนสัตว์ที่แฮมบูร์ก เดิมเข้าใจว่าเป็น *Rucervus duvauceli* แต่ต่อมาอีก 4 ปี จึงทราบว่าเป็นสมัน จึงมีการทบทวนประวัติของกวางตัวนี้ใหม่พบว่าพ่อของมันได้มาจากกรุงเทพฯ ในปี ค.ศ.1862 ส่วนแม่ของมันได้รับช่วงต่อมาจากเบอร์ลิน ซึ่งเข้าใจว่าได้รับมาจากเมืองไทยเช่นกัน

ปีค.ศ. 1876 (พ.ศ. 2419) เซอร์วิคเตอร์บรู๊คได้บรรยายว่าเขาได้รับเขาสมันเพิ่มเติมอีกหลายคู่โดยได้รับคำบอกเล่าจากนายแพทย์แคมป์เบล ซึ่งเป็นนายแพทย์ประจำตวงสุลเยเนรลประจำราชสำนักแห่งพระเจ้ากรุงสยาม ว่าเขาสมันเหล่านี้ดูเหมือนจะได้มาจากเมืองเหนือ ซึ่งความจริงไม่เคยมีสมันอยู่ในป่าเมืองเหนือ เข้าใจว่านายแพทย์แคมป์เบลคงเข้าใจผิด (บุญส่ง, 2497) ทั้งยังกล่าวถึงสมันที่เลี้ยงไว้ในสวนพฤกษชาติ Jardin des Plants d'Paris ในปารีสว่าได้ตายลงและเก็บสตัฟฟ์ไว้ที่ Museum d'Histoire Naturelle ที่กรุงปารีส และโดยสมันตัวนี้ได้ถูกส่งมาจากเมืองไทยโดย มิสเตอร์ เอ็ม. โบกูต์

ปีค.ศ. 1897 (พ.ศ. 2440) พระยาราชนรินทร์ เจ้าเมืองสระบุรีจับลูกกวางตัวหนึ่งได้ในทุ่งโคราช ซึ่งไม่ทราบว่าเป็นกวางอะไร แต่พระยาอินทรมนตรีว่าจับได้จากหาดสองแควใกล้แก่งคอย ต้นน้ำป่าสัก และพระยาราชนรินทร์ได้ให้แก่มิสเตอร์เบทเย (Bethge) ผู้อำนวยการรถไฟ ซึ่งได้นำลงมายังกรุงเทพฯ ในปีต่อมาได้นำกลับไปยังประเทศเยอรมัน และมอบให้แก่สวนสัตว์เบอร์ลิน ต่อมาเมื่อกวางดังกล่าวโตขึ้นจึงทราบว่าเป็นสมัน สร้างความตื่นเต็นให้นักสัตวศาสตร์ ทางห้างจามราช (Messrs Jamrach) จึงส่งนักค้นคว้า มิสเตอร์ชานซ์ (Chance) เข้ามาค้นหาสมันอีกครั้งหนึ่ง มิสเตอร์ชานซ์ใช้เวลาหลายเดือนในการติดตามและดักกวางเป็น ๆ ในแขวงโคราชเป็นเวลานานก็ไม่พบ มิสเตอร์ชานซ์มีรูปถ่ายสมันเป็น ๆ อยู่รูปหนึ่งและเป็นรูปเดียวที่มีอยู่ในโลกที่ถ่ายจากสมันที่มีชีวิตอยู่ ซึ่งเข้าใจว่าจะเป็นสมันที่ถูกส่งไปไว้ในสวนสัตว์เบอร์ลิน ประเทศเยอรมัน

ปีค.ศ. 1909 (พ.ศ. 2452) และ ปีค.ศ. 1914 (พ.ศ. 2457) พิพิธภัณฑสถานแห่งอังกฤษได้พยายามติดต่อสถานทูตอังกฤษในกรุงเทพฯ ขอให้จัดหาสมัน หากไม่ได้ตัวเป็น ๆ ก็ให้ซื้อกระดูกต่าง ๆ และหนังของสมัน เท่าที่หาได้ส่งไปอังกฤษเพื่อศึกษาเพิ่มเติม เพราะในอังกฤษมีแต่เขาและกระดูก แต่ก็ไม่เคยได้ส่วนหนึ่งส่วนใดของสมันเพิ่มเติมไปอีกเลย

ปีค.ศ. 1910 (พ.ศ. 2453) มิสเตอร์ฟัวร์เคิมป์ (N.H.S.S. Vol.III No.1) ได้ติดตามหาสมันในเมืองไทย และได้ความจากชาวบ้านปากน้ำโพว่ารูปร่างของสมันคล้ายกับละมั่งมาก ผิดกันที่เขามีสหลายกิ่ง แต่ตัวเมียแยกกันไม่ค่อยออก ฉะนั้นชาวบ้านปากน้ำโพจึงมักเชื่อกันไปว่าสมันมีแต่ตัวผู้ และผสมพันธุ์กับละมั่ง ลูกที่ได้ออกมาอาจมีเขาสมันบ้าง มีเขาเป็นละมั่งบ้าง และมิสเตอร์ฟัวร์เคิมป์ยังได้รับคำบอกเล่าจากชาวบ้านตำบลบัวชุมซึ่งอยู่เลยชัยบาดาลขึ้นไปทางโคราชเล็กน้อยว่า พ่อค้าเขาสัตว์ได้นำเขาสมันล่องลงมาขายทางแม่น้ำป่าสักบ่อย ๆ (แต่นายแพทย์บุญส่ง เลชะกุล ได้ให้ความเห็นว่ามิสเตอร์ ฟัวร์เคิมป์ได้รับคำบอกเล่าที่ไม่ถูกต้องนัก เนื่องจากตำบลบัวชุมเป็นที่ราบสูง ส่วนมากเป็นดงที่พบแต่กวางป่าและละมั่ง ไม่มีทุ่งราบต่ำกว้างขวางพอที่จะให้สมันอาศัยอยู่เป็นฝูงใหญ่ ๆ ได้เลย)

พระยาชลมารคพิจารณ์ ได้พยายามได้ถามชาวบ้านแถบลำแควป่าสัก ก็ไม่มีผู้ใดเคยพบเห็นสมัน

มิสเตอร์ไลน์ (Lyle, N.H.S.S. Vol.III No.1) กงสุลเยเนรลประจำกรุงเทพฯ ได้พบเขาสมันแขวนอยู่ตามบ้านราษฎรหลายบ้านริมแม่น้ำเจ้าพระยาระหว่างปากน้ำโพกับอุตรดิตถ์

แฮร์โคลเบ (N.H.S.S. Vol.III No.1) พบเขาสมันคู่หนึ่งในลุ่มน้ำป่าสักใกล้แก่งคอย

พระยาเดชาธิบดีเทศาภิบาลบุรี ยิงสมันได้ตัวหนึ่งในทุ่งหญ้าหน้าเมืองจันทบุรี ปี ค.ศ. 1911 (พ.ศ. 2454) สมันที่จับได้ในปี ค.ศ. 1897 (พ.ศ. 2440) และถูกส่งไปยังสวนสัตว์เบอร์ลิน ประเทศเยอรมัน ได้ตายลง แต่ก็ได้มีการบันทึกข้อมูล

เกี่ยวกับนิสัยและบันทึกภาพสมันไว้ขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งเป็นภาพถ่ายสมันเพียงชุดเดียวในโลก

ปี ค.ศ.1914 (พ.ศ.2457) ตามคำบอกเล่าของพระยาชลมารคพิจารณ์ว่า ได้ทราบจากบิดาของท่านคือ ดอกเตอร์ใหญ่ สนิทวงศ์ ซึ่งเวลานั้น (ประมาณปี พ.ศ. 2457) เป็นผู้อำนวยการบริษัท Siam Canals, Land & Irrigation อยู่ควบคุมการขุดต่อระบายน้ำ เพื่อการทำนาในทุ่งรังสิต ท่านได้เล่าว่า มีสมันชุกชุมมากตามทุ่งรังสิต เคยยิงได้แถวบริเวณประตูน้ำจุฬารัตน์ ในฤดูน้ำหลากสมันจะหนี ไปอยู่รวมกันในที่ดอน ชาวบ้านก็จะชวนกันไปด้วยเรือมุงแล้วไล่แทงเอาตามชอบใจ ในฤดูร้อนแถวบางเขน เอาเขาสมันตากแห้งสวมศีรษะ คลานเข้าไปถึงตัวสมันแล้วแทงเอาอย่างง่ายดาย เพราะมันไม่ค่อยหนี สมันในสมัยนั้นมีขุมไปถึงตำบลบางปลาจอกและตำบลทุ่งตงละคร ในนครนายก (บุญส่ง, 2497)

ปี ค.ศ. 1926 (พ.ศ. 2469) พระยาชลมารคพิจารณ์ (N.H.S.S. Vol.III No.4) ได้ได้ถามหัวหน้าคนงานผู้หนึ่งซึ่งอายุมากแล้วได้รับคำยืนยันว่า เมื่อครั้งเขายังหนุ่ม ๆ เคยเห็นสมันชุกชุมอยู่ระหว่างแม่น้ำสุพรรณบุรีกับแควน้อย ชายชราผู้นั้นบอกลักษณะของสมันได้ถูกต้องน่าเชื่อถือได้ พระยาชลมารคพิจารณ์จึงส่งคนขึ้นไปยังตำบลดังกล่าว แต่ได้ความเพียงว่าเคยมีชุกชุมแต่สูญพันธุ์ไปเพราะการเปิดพื้นที่ เพื่อทำนาและเมื่อท่านไปตรวจราชการที่อำเภอจรเข้สามพัน สอบถามนายอำเภอ ได้ความว่าเคยยิงได้ตัวหนึ่งเมื่อ 3 ปีที่ผ่านมา

ปี ค.ศ.1928 (พ.ศ. 2471) นายอาร์บีโกต์ (Brigadier Gen. R. Pigot, N.H.S.S. Vol.III No.1) เป็นผู้หนึ่งที่ได้พยายามติดตามหาสมันเขาเดินทางตามคำบอกเล่าของชาวบ้านและพ่อค้าเขาสัตว์ไปยังโคราช ขอนแก่น ชัยภูมิ อุดรและอีกหลายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พิชณฺ์โลก เพชรบูรณ์ อรัญประเทศและกบินทร์บุรี ซึ่งไม่พบสมันและทราบความจริงว่าไม่มีผู้ใดเคยรู้จักสมัน และเขาได้รับความยุ่งยากในเรื่องการใช้ชื่อสับสนของชาวบ้านเหล่านี้ไม่น้อย เนื่องจากชาวบ้านมักจะเรียก สมันไปปนกับละอง ละมั่ง หรือแม้แต่กวางป่า และบางคนก็เรียกรวม ๆ กันไปว่า เนื้อ จนในที่สุดนายอาร์บีโกต์ ก็ได้พบคนที่รู้จักสมัน

คือ นายอำเภอชัยบาดาลและนายอำเภอแก่งคอยที่สระบุรี ซึ่งยืนยันตรงกันว่าเคยพบสมันที่นครนายกในหลายปีมาแล้วเคยมีชุกชุมมากในทุ่งนครนายก แต่สูญพันธุ์ไปเพราะการเปิดพื้นที่เพื่อทำนา

พระยาชลมารคพิจารณ์ไปตรวจราชการที่คลองมะขามเฒ่า ได้ยินจากชาวบ้านว่ามีสมันหลบซ่อนอยู่ตามทุ่งแถบนั้นตัวหนึ่ง ต่อมาในปี ค.ศ.1930 (พ.ศ.2473) ก็ทราบข่าวว่าหายสาบสูญไปแล้ว พระยาภิวยงศ์ก็เคยสนใจอยากจับสมันมาเลี้ยงเพื่อไม่ให้สูญพันธุ์ โดยเอาช้างพาหนะไปจากปราจีนไปท่องเที่ยวค้นหาทางตะวันตกของแม่น้ำสุพรรณแต่ก็ไม่พบ

ปี ค.ศ. 1932 (พ.ศ. 2475) นาย อู กูเลอร์ (U. Guehler, N.H.S.S. Vol. IX No.1) ทราบจากหลวงวิศิษฐ นายอำเภอกาญจนบุรีว่า นายสิบตำรวจเสียน ยิงสมันตัวหนึ่งได้ที่แควน้อยราวต้นปี ค.ศ. 1932 โดยหลวงวิศิษฐ ว่าเห็นเขาใหม่ ๆ ยังมีเนื้อและหนังติดอยู่ และที่แควใหญ่กาญจนบุรีก็ยิงได้อีก 1 ตัว (Guehler, 1933) แต่เรื่องนี้ นาย ซี.เอช. สติ๊กเลย์ (N.H.S.S. Vol. IX No.1) กล่าวว่าบางคนอาจอยากให้นักล่าสัตว์ไปเที่ยวป่ามาก ๆ และทราบคิดว่าต่างประเทศต้องการสมันมาก อาจเอาหัวสมันที่ยิงได้เมื่อหลายปีก่อนและมีหนังหน้าผกติดอยู่เอาลงแช่น้ำเกลือ หนังก็จะนุ่มดูเหมือนเนื้อหนังใหม่ ๆ ที่เพิ่งถูกยิง นาย ซี.เอช. สติ๊กเลย์ จึงไม่เชื่อว่าจะเป็นสมันที่ยิงได้ใหม่ ๆ จริง

ปี ค.ศ. 1938 (พ.ศ. 2481) ตามหลักฐานได้บันทึกว่า สมันตัวสุดท้ายได้เสียชีวิตเมื่อปี พ.ศ. 2481 ที่วัดโน อำเภอมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร

ลักษณะทั่วไป

สมันเป็นกวางพื้นเมืองเฉพาะถิ่นในประเทศไทย พบเพียงแห่งเดียวในโลก เป็นสัตว์จำพวกกวางที่มีกีบเท้าเป็นคู่ เท้าแต่ละข้างมีนิ้วเท้าเจริญดี 2 นิ้ว พัฒนารูปร่างเป็นกีบนิ้วเท้าเชิงขนาดใหญ่เท่า ๆ กัน 2 กีบ กระเพาะอาหารพัฒนาให้มี 4 ตอน รวมทั้งกระเพาะพักเพื่อย่อยอาหารจำพวกพืชโดยเฉพาะ มีต่อมน้ำตาเป็นแอ่งที่หัวตา ไม่มีถุงน้ำดี และที่สำคัญคือ มีเขาคงหัวที่เรียกว่า

เขากวาง เฉพาะในตัวผู้ลักษณะของเขาสวยงามมาก เมื่อโตเต็มวัยจะมีความยาวทั่วถึงทาง 180 ซม. ความสูงถึงไหล่ 104 ซม. ความยาวหาง 10.3 ซม. ความยาวหู 16.5 ซม. มีน้ำหนักประมาณ 100-120 กิโลกรัม มีรูปร่างและเขาที่สวยงาม มีขนตามตัวเรียบเป็นมัน ยาว และหยาบ สีขนบนลำตัวมีสีน้ำตาลเข้ม เรียบเป็นมัน ขาและบริเวณหน้าผากมีสีน้ำตาลแดง แผงคอสั้นประมาณ 5 ซม. ขนที่ลำคอ ด้านหน้าลงไปถึงอกยาวประมาณ 10 ซม. ขนบริเวณจมูก และส่วนบนของหาง สีค่อนข้างดำ ทางสั้นและด้านล่างมีสีขาว มีเขาเฉพาะเพศผู้ เพศเมียไม่มีเขา และมีรูปร่างคล้ายกับละมั่งมาก

เขาสมันมีลักษณะสวยงาม เขาเป็นแบบเขากวาง "Antlers" ซึ่งเป็นเขาดัน มี 2 ข้างขนาดเท่า ๆ กัน ลำเขามีการแตกกิ่ง มีการผลัดเขาเป็นประจำทุกปี เขาที่งอกใหม่เรียกเข่าอ่อน ซึ่งงอกจากส่วนวงแหวนเขา (Burr) ที่ติดอยู่กับกระดูกหน้าผากของตัวกระโหลก โดยมีหนังหุ้มเขานุ่มคล้ายกำมะหยี่มีเส้นเลือดเส้นประสาทหล่อเลี้ยงเมื่อเขาโตและแก่เต็มที่ หนังหุ้มเขาจะแห้งและหลุดออกไป เหลือแต่ตัวเขาที่แข็งซึ่งจะผลัดเขาหลุดไปทุกปี

เขาสมันมีขนาดใหญ่และแตกกิ่งก้านออกหลายแขนง กิ่งรับหมา (Brow tine) ยาวและโค้งงอน ทอดลงมาด้านหน้าทำมุมยกประมาณ 60 องศา กับใบหน้า ความยาวเฉลี่ย 30 ซม. ปลายกิ่งรับหมาแตกออกเป็น 2 แขนง ลำเขา (Beam) สั้นประมาณ 12 ซม. ลำเขาตั้งฉากกับกิ่งรับหมา มีการแตกกิ่งเขาช่วงแรกออกเป็น กิ่งหน้าและกิ่งหลัง แต่ละกิ่งจะแตกแขนงเป็น 2 กิ่ง ต่อ ๆ ไป 2-3 ชั้น โดยทำมุมแยกออกไปเท่ากับลำกิ่งเดิม ลักษณะคล้ายส้อมหรือตะกร้าจึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "กวางเขาส้อม" โดยเฉลี่ยแล้วเขาสมันจะมีกิ่งแขนงตั้งแต่ 10 - 33 แขนง โดยเขาคิ่งใหญ่จะมีกิ่งแขนงข้างละ 8-9 กิ่ง วัดความยาวโค้งนอกได้เฉลี่ยประมาณ 65 ซม.

การแพร่กระจาย

สมัยก่อนมีขุกชุมมากในที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา แต่ปัจจุบันสูญพันธุ์แล้ว โดยมีรายงานการพบสมันในธรรมชาติครั้งสุดท้ายเมื่อพฤศจิกายน พ.ศ. 2475 โดยนายสิบตำรวจเสียน ยิงสมันเพศผู้ตัวหนึ่งได้ที่ควนน้อย และรายงานสุดท้ายที่พบสมันถูกนำมาเลี้ยง คือที่วัดแห่งหนึ่งในอำเภอมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร เป็นสมันเพศผู้ ซึ่งก็ได้ตายลงใน ปี พ.ศ. 2481 และหลังจากนั้นก็ไม่มีรายงานการพบสมันอีกเลยจนถึงปัจจุบัน เป็นเวลากว่า 68 ปีมาแล้ว และโชคร้ายที่ประเทศไทย ไม่มีการนำสมันมาเลี้ยงเพื่อขยายพันธุ์ ส่วนสมันที่นำไปเลี้ยงในต่างประเทศส่วนใหญ่ จะเป็นสมันเพศผู้และไม่มีรายงานการขยายพันธุ์ในกรเลี้ยงจากที่ใดเลย

สมันเป็นสัตว์ชนิดที่มีเขตแพร่กระจายจำกัดอยู่ในบริเวณที่ราบภาคกลางของประเทศไทยเท่านั้นสมัยก่อนมีขุกชุมมากในที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณจังหวัดรอบกรุงเทพฯ มีศูนย์กลางการกระจายพันธุ์อยู่ในแถบกรุงเทพฯ และหัวเมืองโดยรอบ ขอบเขตการกระจายมีตั้งแต่จังหวัดสมุทรปราการ ขึ้นเหนือไปถึงจังหวัดสุโขทัย ด้านตะวันออกไปถึงจังหวัดนครนายก และฉะเชิงเทรา ด้านตะวันตกกระจายไปถึงจังหวัดสุพรรณบุรีและกาญจนบุรี นอกจากนี้ยังมีนักวิทยาศาสตร์บางท่านสันนิษฐานว่า สมันน่าจะเคยมีในประเทศลาวและภาคใต้ของจีนด้วย แต่ไม่มีหลักฐานยืนยันที่เชื่อถือได้ จึงกล่าวได้ว่าสมันเป็นสัตว์พื้นเมืองเฉพาะถิ่นของประเทศไทยเพียงแห่งเดียวในโลก

ชีววิทยา

สมันชอบอยู่รวมกันเป็นฝูงเล็ก ๆ โดยเฉพาะในฤดูผสมพันธุ์ ประกอบด้วยตัวผู้ 1 ตัว ตัวเมียและลูก 2-3 ตัว หลังจากหมดฤดูผสมพันธุ์ตัวผู้จะแยกตัวออกมาอยู่โดดเดี่ยว ชอบกินหญ้าโดยเฉพาะหญ้าอ่อน ผลไม้ ยอดไม้ และใบไม้หลายชนิด มีลักษณะการเดินการยกหัวและท่วงท่าที่สวยงาม คึกคะนอง ชอบประลองทำท่ายกกับกวางที่ตัวโตกว่า เสียงร้องแหลมสั้น ๆ คล้ายเสียงหวีดร้องของเด็ก ฤดูผลัดเขาอยู่ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ (สวัสต์, 2539) สำหรับการสืบพันธุ์ ไม่มีผู้ใดเคยศึกษา

นิเวศวิทยา

สมันจะอาศัยเฉพาะในทุ่งโล่ง ทากินหญ้าตามท้องทุ่งโล่งใกล้แม่น้ำหรือที่ราบลุ่มริมแม่น้ำ ในช่วงเย็นค้ำจนถึงเช้า ตอนกลางวันมักหลบแดด และซ่อนตัวอยู่ตามป่าละเมาะหรือพงหญ้าสูง ๆ และมักอาศัยร่วมถิ่นปะปนกับเนื้อทรายปกติแล้วสมันไม่ชอบอยู่ตามป่ารกทึบหรือป่าโคก อย่างกวางป่าหรือละมั่ง เนื่องจากมีกิ่งรับหมายาวและทำมุมแหลมกับใบหน้า และกิ่งก้านเขา ซึ่งบานเป็นส้อม ทำให้สมันไม่สามารถมุดลอดได้เพราะกิ่งก้านเขาจะขัดหรือเกี่ยว พันกับกิ่งไม้หรือเถาวัลย์ ในฤดูน้ำหลากท่วมท้องทุ่งจะหนีน้ำขึ้นไปอยู่รวมกันบนที่ดอน ทำให้พวกพรานล่อมไล่ล่าอย่างง่ายดาย

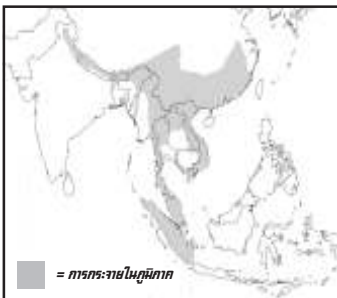
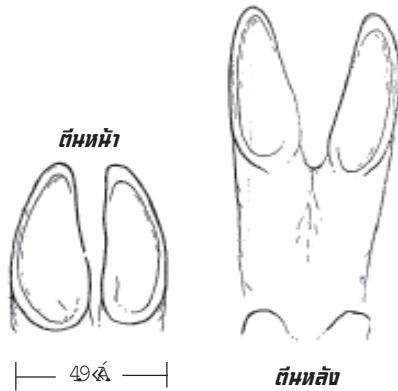
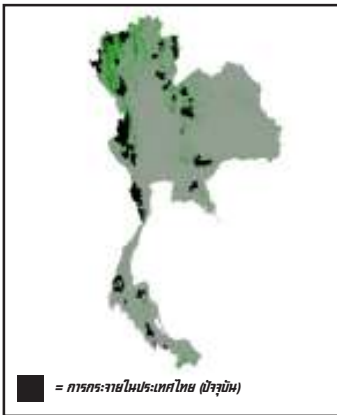
สถานภาพ

สมันได้สูญพันธุ์ไปจากโลกและจากประเทศไทย เมื่อประมาณ 68 ปีมาแล้ว (พ.ศ. 2481) จากการจัดสถานภาพโดย IUCN (ค.ศ. 2004) สมันมีสถานภาพเป็นสัตว์ที่สูญพันธุ์ (Extinct)

ปัจจัยคุกคาม

สาเหตุของการสูญพันธุ์ของสมัน สืบเนื่องมาจากแหล่งที่อยู่อาศัยได้ถูกเปลี่ยนเป็นนาข้าวเกือบทั้งหมด เนื่องจากประเทศไทยได้เปิดติดต่อค้าขายกับต่างประเทศในปี ค.ศ. 1850 (พ.ศ. 2393) และข้าวเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญ ทำให้คนไทยตื่นตัวทำนากันมากขึ้น ฉะนั้นเมื่อรัฐบาลสร้างทางรถไฟขึ้นไปทางสายเหนือ นำประชาชนจังหวัดเพชรบุรี ราชบุรี อำเภอนครไชยศรี จังหวัดนครปฐม และอยุธยา ขึ้นไปจับจองที่ดินทำนากันเป็นจำนวนมาก ได้ทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยของสมันและฆ่าสมันในแถบนั้นหมดภายในไม่กี่ปี และสมันที่เหลืออยู่ตามที่ห่างไกลจะถูกล่าอย่างหนักในฤดูน้ำหลากท่วมท้องทุ่ง ซึ่งสมันจะหนีน้ำขึ้นไปอยู่รวมกันบนที่ดอนทำให้พวกพรานล่อมไล่ล่าอย่างง่ายดาย

เลียงผา (Serow)	
ระยะตั้งท้อง	200 - 230 วัน
ออกลูกครั้งละ	1 ตัว
น้ำหนักตัว	85 - 140 กก.
ความยาวลำตัว	140 -155 ซม.
ช่วงอายุ	21 ปี

เลียงผา

Serow

อันดับ : Artiodactyla
 วงศ์ : Bovidae
 ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Capricornis sumatraensis*

เลียงผาเป็นสัตว์กีบคู่ (Artiodactyla) ในวงศ์มทิ้งสา (Bovidae) เช่นเดียวกับวัว ควาย แพะ แกะ อยู่ในวงศ์ย่อยแพะแกะ (Caprinae) เลียงผาเป็นสัตว์ที่โบราณที่สุดของวงศ์ย่อยแพะแกะจึงมีปัญหาในการจำแนกว่าจะอยู่ในสกุลใดระหว่าง *Capricornis* และ *Nemorhaedus* ดังนั้นจึงพบว่าเลียงผามีชื่อวิทยาศาสตร์ทั้ง *Capricornis sumatraensis* และ *Nemorhdus sumatraensis* ในพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ใช้ชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Capricornis sumatraensis* โดยชื่อสกุลเกิดจากการนำคำลาตินและกรีก 2 คำมารวมกันคือคำว่า Capri มาจากคำภาษาลาติน Caprea แปลว่า แพะ (goats) ส่วนคำว่า Cornis เป็นภาษากรีกแปลว่า เขา (horn) ดังนั้น คำว่า *Capricornis* จึงแปลว่า สัตว์ที่มีเขาอย่างแพะ ส่วนชื่อชนิดเกิดจากการนำคำลาติน 2 คำมารวมกันคือคำว่า Sumatra และ ensis คำว่า Sumatra หมายถึงเกาะสุมาตรา ของประเทศอินโดนีเซีย ส่วนคำว่า ensis หมายถึงสถานที่ (locality) ดังนั้นชื่อวิทยาศาสตร์ของเลียงผาคือ *Capricornis sumatransis* จึงหมายถึง สัตว์มีเขาอย่างแพะแห่งเกาะสุมาตรา สำหรับชื่อวิทยาศาสตร์อีกชื่อหนึ่งคือ *Nemorhdus sumatranesis* มีความหมายว่าแพะหนุ่มแห่งพงไพรของเกาะสุมาตราเนื่องจากคำว่า Nemor มาจากคำว่า Nemoris ในภาษาลาตินแปลว่าป่า (grove, forest) และ Haedus ในภาษาลาตินแปลว่าแพะหนุ่ม (young goats) เลียงผามีชื่อสามัญว่า Serow มาจากคำว่า Saro ในภาษาของชาว Lepcha ที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เล็ก ๆ อาศัยอยู่ในสิกขิม

ลักษณะทั่วไป

เลียงผาเป็นสัตว์ที่มีรูปร่างคล้ายแพะแต่มีรูปหน้าที่ยาวกว่า มีลำตัวที่สั้นแต่ขายาว ตัวเมียเล็กกว่าตัวผู้ มีเขาทั้งตัวผู้และตัวเมีย เขาเกิดยาวต่อเนื่องทุกปี อาจยาวสุดถึง 32 ซม. เส้นรอบวงโคนเขาประมาณ 15 ซม. ลักษณะของกะโหลกเมื่อเปรียบเทียบกับกวางที่มีกะโหลกโค้งเว้าแล้ว เลียงผามีกะโหลกแบน มีขนตามลำตัวมีสีดำ แต่เมื่อมีอายุมากขึ้นจะมีสีขาวแซม ขนขามีทั้งที่เป็นสีดำและสีแดงขึ้นอยู่กับสภาพถิ่นที่อยู่อาศัย เลียงผาที่อยู่ได้คอคอดกระจะมีขนขาสีดำ ในขณะที่เลียงผาที่อยู่เหนือคอคอดกระจะมีขนขาสีแดง เลียงผามีขนที่ปากและใต้คางสีขาว มีขนแผงคอที่ยาวและแข็งพาดผ่านจากหัวไปถึงโคนหาง แต่จะเห็นได้ชัดเจนตั้งแต่หัวถึงกลางหลัง มีต่อมกลิ่นใต้ดวงตา ใช้ดูตามก้อนหินหรือโคนไม้เพื่อการหมายอาณาเขตครอบครอง

การแพร่กระจาย

เลียงผามีการแพร่กระจายตั้งแต่ตอนเหนือของอินเดีย บังคลาเทศ พม่า ไทย จีนตอนใต้ ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย และอินโดนีเซีย ในประเทศไทยประชากรกระจายอยู่เป็นหย่อม ๆ ตามป่าตั้งแต่เหนือจดใต้และตะวันออกจดตะวันตก โดยเฉพาะตามเทือกเขาตะนาวศรี เทือกเขาถนนธงชัย เทือกเขาเพชรบูรณ์และภูเขาทั่วไปในบริเวณภาคใต้ รวมทั้งบนเกาะในทะเลที่อยู่ไม่ห่างจากแผ่นดินใหญ่มากนัก ในประเทศไทย มี 2 สายพันธุ์ย่อยคือ *C.s. maritimus* พบเหนือคอคอดกระขึ้นไป และ *C.s. sumatraensis* พบตั้งแต่ใต้คอคอดกระลงไปจนถึงประเทศอินโดนีเซีย นอกจากนี้เลียงผายังมีชนิดย่อยอีก 3 สายพันธุ์ย่อยคือ *C.s. tahr* พบในพื้นที่ตอนบนของอินเดียสายพันธุ์ย่อย *C.s. rubidus* พบในบังคลาเทศและสายพันธุ์ย่อย *C.s. milneedwardsi* พบในจีนตอนใต้ สายพันธุ์ย่อยนี้อาจพบได้ทางตอนบนสุดของประเทศไทย

ชีววิทยา

เสียงผาหนักประมาณ 85-140 กิโลกรัม สูงประมาณ 85-94 ซม. ความยาวจากปลายจมูกถึงโคนหาง 140-155 ซม. หางยาว 11.5-16 ซม. หูยาว 17.5-20.5 ซม. ในกรงเลี้ยงมีอายุอยู่ได้ถึง 21 ปี เสียงผาดัวเมียสามารถเริ่มสืบพันธุ์เมื่ออายุตั้งแต่ 3 ปี ระยะตั้งท้อง 200-230 วัน ตกลูกครั้งละ 1 ตัวหนักประมาณ 3.6 กิโลกรัม ลูกหย่านมเมื่ออายุ 5-6 เดือน ลูกอาศัยอยู่กับแม่จนกระทั่งอายุ 1 ปี เสียงผาเป็นสัตว์ที่มีประสาทตาและการฟังเสียงที่ดีมาก

นิเวศวิทยา

เสียงผาเป็นสัตว์เคี้ยวเอื้องที่มีการครอบครองและป้องกันอาณาเขตหากินของตัวเองที่มีพื้นที่ครอบครองประมาณ 850 ไร่ ในจำนวนนี้เป็นพื้นที่ที่เสียงผาหากินประจำประมาณ 538 ไร่ ตามปกติอาศัยหากินตัวเดียวตามลำพังเว้นแต่ในช่วงฤดูผสมพันธุ์ และช่วงเลี้ยงลูกอ่อนอาจพบอาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูงเสียงผาออกหากินในตอนเย็นและเช้ามืด อาหารได้แก่ พืชต่าง ๆ ประมาณ 32 ชนิด เสียงผาชอบอาศัยอยู่ตามหน้าผาสูงชันจึงปลอดภัยจากศัตรูธรรมชาติ แต่อาจถูกล่าโดยเสือตาวและหมี เมื่อเปรียบเทียบระหว่างสัตว์กับตัวด้วยกันแล้วลักษณะสำคัญของประชากรสัตว์ในตระกูลแพะภูเขาเป็นแบบ density independence กล่าวคือสาเหตุหลักของการตายไม่ได้เกิดจากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น ดังนั้นเสียงผาจึงเป็นสัตว์ที่สามารถฟื้นฟูประชากรได้เป็นอย่างดี ตัวอย่างเช่นในประเทศญี่ปุ่น เสียงผา (*Capriconis crispus*) เคยลดจำนวนลงเหลือไม่ถึง 2,000 ตัวเมื่อมีการออกกฎหมายห้ามล่าทำให้ประชากรฟื้นฟูแบบก้าวกระโดด ปัจจุบันมีมากกว่า 20,000 ตัว และได้กลายเป็นสัตว์อีกชนิดหนึ่งที่ทำลายพืชเกษตรในประเทศญี่ปุ่น

สถานภาพ

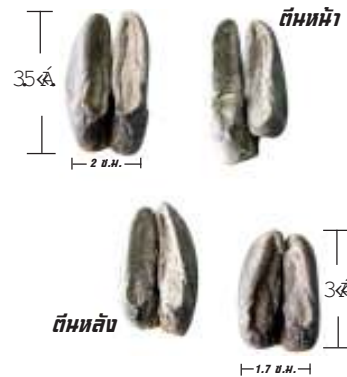
จากการประเมินประชากรของเสียงผา ปัจจุบันในป่าของประเทศไทยมีประชากรในธรรมชาติประมาณ 1,000-1,500 ตัว จากการจัดสถานภาพโดย IUCN (ค.ศ.2004) เสียงผามีสถานภาพใกล้สูญพันธุ์ (Endangered species) และจากการคุ้มครองโดยอนุสัญญา CITES (ค.ศ. 2005) เสียงผาถูกจัดอยู่ในบัญชี 1 (Appendix 1)

ปัจจัยคุกคาม

โดยธรรมชาติแล้ว เสียงผาเป็นสัตว์ที่ครอบครองและป้องกันพื้นที่หากินอย่างจริงจัง ดังนั้นจึงวางเวียนตรวจตราพื้นที่ครอบครองเป็นประจำ เพื่อป้องกันการบุกรุกจากเสียงผาดูอื่น และมีนิสัยชอบถ่ายมูลเป็นประจำ จึงมักถูกล่าได้ง่ายตามแหล่งที่พบมูล ประกอบกับเสียงผาเป็นสัตว์ที่พบได้ในพื้นที่ที่เป็นหน้าผาสูงชัน ทำให้ไม่ค่อยมีโอกาสพบเสียงผาตายในธรรมชาติ หรือเมื่อถูกยิงได้รับบาดเจ็บแล้วมักหาตัวไม่พบเนื่องจากสภาพพื้นที่ไม่เอื้ออำนวย ชาวบ้านจึงมีความเชื่อว่าเสียงผาเป็นสัตว์ที่ใช้น้ำลายในการรักษาบาดแผลที่ได้รับบาดเจ็บ จากการพลัดตกเขาหรือบาดแผลจากการถูกยิงหรือใช้น้ำลายในการสมานกระดูกที่หักได้ ดังนั้นจึงมีการล่าเพื่อเอาน้ำมันเสียงผามาใช้ในการรักษาบาดแผลและสมานกระดูก จึงทำให้ในอดีตเสียงผาถูกล่าเป็นจำนวนมาก เสียงผาแต่ละตัวสามารถสร้างเงินรายได้ให้ผู้ประกอบการขายน้ำมันเสียงผาได้อย่างมหาศาล ด้วยกระบวนการนำหัวและกระดูกของเสียงผาไปต้มกับน้ำมันมะพร้าวแล้วใส่ขวดขนาด 100-150 ซีซี ขายกันในราคาขวดละ 10 บาท รายได้จึงขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำมันมะพร้าวที่ใส่ลงไป นอกจากการล่าแล้วการทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยและการบุกรุกป่าเพื่อเปลี่ยนเป็นพื้นที่เกษตร ทำให้หลายพื้นที่ในปัจจุบันเสียงผาถูกไล่ต้อนให้อยู่ตามภูเขาสูงชันโดยเฉพาะภูเขาทินปุ่น นอกจากนี้ปัจจุบัน

การทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยบริเวณชายเขาหินปูนที่เลี้ยงผ้ามักจะลงมาหาน้ำและอาหารในที่ทำทำให้พื้นที่หากินลดลงและถูกล่าได้ง่ายขึ้น เลียงผาจึงลดจำนวนประชากรลงอย่างมาก นอกจากนี้การระเบิดภูเขาเพื่อการผลิตปูนซีเมนต์และเพื่อการผลิตหินขลุ่ยเป็นการทำลายถิ่นที่อยู่ที่อยู่อาศัยของเลียงผาอย่างโดยตรงและถาวร

กวางผา (Grey Chinese Goral)	
ระยะตั้งท้อง	6 - 7 เดือน
ออกลูกครั้งละ	1 - 2 ตัว
น้ำหนักตัว	30 กก.
ความยาวลำตัว	82 - 120 ซม.

กวางผา

Grey Chinese Goral

อันดับ : Artiodactyla
วงศ์ : Bovidae
ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Naemorhedus caudatus*

การจำแนกสายพันธุ์

Groves และ Grubb (1985) ได้จำแนกกวางผาทั้งหมดออกไปเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

Nemorhaedus baileyi

N. baileyi baileyi

N. baileyi cranbrookii

Nemorhaedus caudatus

N. c. evansi (ไทย)

N. c. griseus (arnouxianus)

N. c. caudatus

N. c. raddeanus

Nemorhaedus goral

N. g. bedfordi (goral)

N. g. goral (hodgsoni)

ลักษณะทั่วไป

กวางผาเป็นสัตว์จำพวกแพะภูเขา มีรูปร่างคล้ายเสียงผา (*Serow: Nemorhaedus sumatraensis*) แต่เล็กกว่ามาก มีความสูงขณะยืนวัดถึงไหล่ 50-70 ซม. น้ำหนักประมาณ 30 กิโลกรัม (เสียงผา สูง 80-100 ซม.หนัก 80-140 กิโลกรัม) ตัวผู้และตัวเมียมีเขาทั้งคู่ เขารูปทรงกรวยชี้ไปด้านหลังโค้งเล็กน้อย ที่โคนเขามีขรุขระเป็นรอยวงแหวนซ้อนกันหลายชั้น (ไม่สามารถใช้นับอายุได้) ที่หัวตาและกึ่งเขามีส่อมพิเศษ ต่อมหูตตามีขนาดเล็กไม่ชัดเจน สีส้มดำด้านบนอาจแปรผันจากเหลืองแก่ น้ำตาลอมเทา จนถึงสีน้ำตาลเข้มกลางหลังมีแนวขนสีดำพาดจากระหว่างเขาไปตามสันหลังจรดโคนหางหางสั้นเป็นพุ่มสีดำ ด้านท้องมีสีอ่อนจางกว่าด้านบน ริมฝีปาก ตา ใต้คาง และคอหอยสีจางค่อนข้างขาว ตัวผู้ใหญ่กว่าตัวเมีย เจริญเติบโตเป็นวัยเจริญพันธุ์เมื่ออายุได้ 2-3 ปี ผสมพันธุ์กันช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงธันวาคม ตั้งท้องนาน 6-7 เดือน มีลูกครั้งละ 1-2 ตัว ลูกแรกเกิดยังไม่มียางจนอายุได้ 7 เดือน เขาจึงเริ่มงอก **ลักษณะเด่นของกวางผา** คือ มีรูปร่างคล้ายแพะ ลำตัวสีน้ำตาลเทา สูงไม่เกิน 70 ซม. ริมฝีปากและคอสีจางเกือบขาว มีต่อมที่หัวตาดเล็ก เขาเป็นกรวยโค้ง โคนเขามีวงแหวนเป็นชั้น ๆ

การแพร่กระจาย

เขตการกระจายตามภูมิภาค

กวางผาแบ่งเป็นหลายกลุ่มและชนิดย่อยกระจายอยู่ในหุบอมโน ไชบีเรีย มองโกเลีย เกาหลี จีน บังญจาบ แคชเมียร์ เนปาล อัสมัม ภาคเหนือของเมียนมาร์และไทย

เขตการกระจายในไทย

กวางผาพบในพื้นที่ป่าเขาที่ยากแก่การเข้าถึงเฉพาะทางภาคเหนือ ในจังหวัดเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน และตาก โดยอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์หลายแห่งได้แก่ ในอุทยานแห่งชาติแม่ปิง ดอยอินทนนท์ ออบหลวง น้ำตกแม่สุรินทร์

อมก๋อย แม่เลา-แม่สะ แดง เชียงดาว ดอยหลวง ลุ่มน้ำปาย สันปันแดน ดอยเวียงหล้า
สาละวิน ซึ่งแต่ละแห่งจะพบอยู่ในพื้นที่จำกัดขนาดเล็กเท่านั้น โดยเฉพาะ
ตามภูเขาที่สูงชันและมีแนวหน้าผากวาง

ชีววิทยา

ปกติกวางผาดำเนินชีวิตตามลำพัง บางช่วงก็อยู่เป็นคู่หรือรวม
กลุ่มกันเล็ก ๆ หากินในที่โล่งตามทุ่งหญ้าที่ลาดชันน้อยช่วงเช้าและเย็น นอน
พักผ่อนช่วงกลางวันและบ่ายบนลานหินตามหน้าผาหรือในดงไม้ กวางผา
เป็นพวกสัตว์กินยอด (browsers) อาหารหลักเป็นหญ้า รองลงมาเป็นไม้ล้มลุก
ผลไม้ ยอดและใบของไม้พุ่มเตี้ย แต่ละตัวมีเขตพื้นที่หากินเฉพาะตัว (home range)
มีการทำเครื่องหมายพื้นที่โดยถ่ายมูลซ้ำกองเป็นที่ ๆ และป้ายกลิ่นตัว
กับต้นไม้หรือวัตถุอื่น ๆ โดยการถูหน้าหรือลับเขากับสิ่งนั้น กลิ่นตัวและกองมูล
ที่ทิ้งไว้ตามทางเป็นการบอกตัวอื่น ๆ ว่าพื้นที่นี้มีผู้ครอบครองแล้ว

นิเวศวิทยา

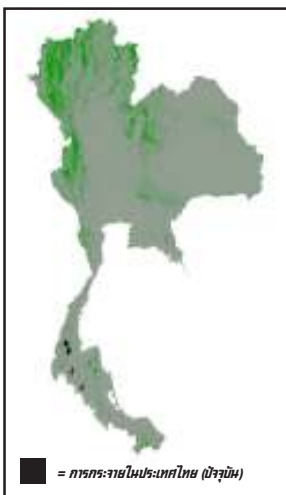
กวางผาอาศัยอยู่บนภูเขาที่ลาดชันสูง มักมีหน้าผาเปิดโล่ง ลานหินผา
ทุ่งหญ้า ห่อมป่าตามร่องเขา สามารถพบได้ที่ระดับความสูง 600-4,000 เมตร
(แถบทิมาลีย) ชอบอยู่ในที่ลาดชันกว่าเสียงผา

สถานภาพการคุ้มครอง

ยังไม่เคยมีการศึกษาเพื่อประเมินประชากรของกวางผาในพื้นที่ป่า
อนุรักษ์ต่าง ๆ ที่มีประชากรกวางผาอาศัยอยู่อย่างเป็นระบบ ประชากรกวางผา
กลุ่มสำคัญ ๆ อาศัยอยู่ในบริเวณกลุ่มป่าแม่ปิง-อมก๋อย ส่วนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์
อื่น ๆ เช่นกลุ่มป่าลุ่มน้ำปาย-สาละวิน ประชากรกวางผามีจำนวนน้อยและอยู่เป็น
กลุ่มเล็ก ๆ ในพื้นที่ป่าสูงชันบางแห่งเท่านั้น อีกทั้งยังถูกจำกัดด้วยขนาดของพื้นที่
และหมู่บ้านที่อยู่โดยรอบ จากการจัดสถานภาพโดย IUCN (ค.ศ. 2004) กวางผา
มีสถานภาพเป็นสัตว์ที่มีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์ (Vulnerable) และจากการ
คุ้มครองโดยอนุสัญญา CITES (ค.ศ. 2005) กวางผาจัดอยู่ในในบัญชี 1
(Appendix I)

ปัจจัยคุกคาม

เนื่องจากการบุกรุกถางป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอยของชาวเขาในระยะเริ่มแรก
และชาวบ้านในระยะหลัง ทำให้ที่อาศัยของกวางผาลดน้อยลงเหลืออยู่เพียง
ตามยอดเขาที่สูงชัน ประกอบกับการล่ากวางผาเพื่อเอาน้ำมันมาใช้ในการ
สมานกระดูกที่หักเช่นเดียวกับเสียงผา จำนวนกวางผาในธรรมชาติจึงลดลงเหลือ
อยู่น้อยมาก

นกแก้วแล้วท้องดำ (Black-breasted Pitta)

ระยะฟักไข่	14 - 15 วัน
ออกไข่ครั้งละ	3 - 4 ฟอง/รัง
ความยาวลำตัว	21 - 22 ซม.

นกแก้วแล้วท้องดำ

Black-breasted Pitta

อันดับ : Passeriformes

วงศ์ : Pittidae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Pitta gurneyi*

นกแก้วแล้วท้องดำจัดอยู่ในอันดับ Passeriformes อันดับย่อย Tyranni หรือ Suboscines วงศ์ Pittidae สกุล Pitta ชื่อสกุลมาจากภาษาละตินสมัยใหม่ คือ pitt, = a แปลว่านกชนิดหนึ่ง ในภาษามาลาเลย์ (Telegu) คำว่า pitta แปลว่า ขงเล่นที่น้ำรักหรือสัตว์เลี้ยง ชื่อสกุลหมายถึง "นกชนิดหนึ่งที่มีสีสันทสวยงามหรือน่ารัก" ทั้งนี้ชื่อนกในภาษาไทยยังสับสนระหว่าง "แก้วแล้ว" หรือ "แก้วแล้ว" ซึ่งในหนังสือ A Guide to Birds in Thailand และบัญชีรายชื่อสัตว์ป่าสงวน บัญชีรายชื่อสัตว์ป่าคุ้มครองที่ออกตามความใน พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ใช้คำว่า "แก้วแล้ว" ส่วนในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 และหนังสือนกในเมืองไทย เล่ม 4 ใช้คำว่า "แก้วแล้ว" ปัจจุบันชื่อของนกในสกุลนี้ยังไม่สามารถหาข้อยุติได้ว่าควรใช้คำว่า "แก้วแล้ว" หรือ คำว่า "แก้วแล้ว" นกในกลุ่มนี้เป็นนกที่มีสีสันทสวยงาม มีความเปรี้ยวพบเห็นตัวได้ยาก เนื่องจากเป็นนกที่วิ่งหรือกระโดดไปตามพื้นเมื่อตกใจ นกแก้วแล้วท้องดำ หรือนกแก้วแล้วอกดำ มีชื่อพื้นเมืองว่า นกแต่นสี หรือนกแต่นหัวแพร ทั่วโลกมีทั้งหมด 28 ชนิด พบในประเทศไทย 13 ชนิด ชื่อวิทยาศาสตร์ของนกแก้วแล้วท้องดำ คือ *Pitta gurneyi* Hume, 1875 ดัดแปลงมาจากชื่อของนาย John Henry Gurney (พ.ศ. 2362 - 2433) เป็นนักสะสมตัวอย่างสัตว์และนักเขียน (โอภาส, 2544; Johannes and Helga Erritzoe, 1998) นกแก้วแล้วท้องดำมีการค้นพบครั้งแรกโดยนาย W.Davision ในประเทศพม่า พ.ศ.2418 ส่วนในประเทศไทยพบนกแก้วแล้วท้องดำครั้งแรกช่วงปี พ.ศ. 2418-2420 ที่เมือง Kenong หรือจังหวัดระนองในปัจจุบัน โดยนาย W.Davision และต่อมาในปีพ.ศ. 2422 นาย Hume ประกาศว่าพบนกแก้วแล้วท้องดำที่เมือง Tonka

หรือจังหวัดภูเก็ตในปัจจุบัน หลังจากนั้นมีการเก็บตัวอย่างนกแล้วตั้งชื่อตามชื่อเรื่อง ๆ ซึ่งมีการบันทึกแหล่งที่มีการจับนกแล้วตั้งชื่อได้ในช่วง พ.ศ. 2452-2495 ดังนี้

นาย Robinson และนาย Kloss ได้มีการเก็บตัวอย่างนกแล้วตั้งชื่อหลายแห่งในจังหวัดตรัง โดยแหล่งที่สำคัญ คือ กะช่อง หรือ เขาช่อง ปัจจุบันเป็นพื้นที่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด และอีกพื้นที่คือ บริเวณลำธาร หรือ บ้านลำธารา อยู่บริเวณตอนเหนือของจังหวัดตรัง

ช่วงเดือนมิถุนายน-กรกฎาคม พ.ศ. 2456 นาย Robinson พบนกแล้วตั้งชื่อ บริเวณบ้านเกาะปลาบ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เดิมเรียกว่าบ้านดอน

เดือนตุลาคม พ.ศ. 2458 นาย C.Chunggat ซึ่งเก็บตัวอย่างให้นาย E.G.Horbat พบรังนกแล้วตั้งชื่อครั้งแรกที่คลองวังหิน อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2479 นาย Le Scha-Ven-See เก็บตัวอย่างนกแล้วตั้งชื่อจำนวน 4 ตัว ที่เขาพนมเบญจา จังหวัดกระบี่

และในปี พ.ศ. 2495 นาย H.G. Deignan จับนกแล้วตั้งชื่อเพศเมียได้ที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งเป็นปีสุดท้ายที่มีการเก็บตัวอย่างนกแล้วตั้งชื่อได้

จนกระทั่งวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2528 ได้มีการออกแถลงข่าว ประจำปีของสถานีโทรทัศน์ BBC ว่า "มีความเป็นไปได้สูงที่นกแล้วตั้งชื่อได้สูญพันธุ์ไปจากโลกแล้ว" ทำให้นกแล้วตั้งชื่อได้รับการจัดสถานภาพจาก Red Data Book ว่าเป็นนกที่อยู่ในสภาพวิกฤติและยังไม่ทราบสถานภาพที่แท้จริง

โดยในปี พ.ศ. 2495 ได้มีความเข้าใจว่านกชนิดนี้ได้สูญพันธุ์ไปแล้ว จนกระทั่ง พ.ศ. 2529 มีรายงานการพบนกแล้วตั้งชื่อในพื้นที่ป่าที่ราบต่ำเขานอจู้จี้ (Round and Treesucon, 1986) และได้เริ่มมีการติดตามสำรวจเก็บข้อมูลนกแล้วตั้งชื่อต่อมาจนถึงปัจจุบัน (โครงการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าที่ราบต่ำเขานอจู้จี้, 2542)

ปัจจุบันนกแล้วตั้งชื่อถูกจัดเป็นสัตว์ใกล้สูญพันธุ์อันดับ 7 ของโลก จากบัญชีสัตว์ใกล้สูญพันธุ์เกือบ 6,000 ชนิด

ลักษณะทั่วไป

นกแล้วตั้งชื่อ เป็นนกที่มีขนาดเล็ก (21-22 ซม.) มีสีนวลสวยงามน่ารัก ลำตัวป้อม หัวโต ขาแข็งแรง ทางสันปราดเปรียว จัดเป็นนกที่สวยงาม 1 ใน 30 ชนิดของโลก โดยการจัดลำดับของ Best 50 birds of the world (Roberson, 2003) เพศผู้และเพศเมียมีลักษณะแตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยเพศผู้มีสีนวลสวยงามกว่าเพศเมีย (Collar, Round and Wells, 1986; Lambert and Woodcock, 1996)

ลักษณะของนกแล้วตั้งชื่อเพศเมีย ลักษณะหัวและท้ายทอยสีน้ำตาลเหลือง มีแถบคาดตาสีดำและขนคลุมหูสีดำ คอสีขาวครีม ออกและท้องมีพื้นครีมอมเหลืองและมีแถบลายขวางสั้น ๆ สีน้ำตาลดำ ปีกและหลังสีน้ำตาลแดงหางสีฟ้าอ่อน

ลักษณะของนกแล้วตั้งชื่อเพศผู้ ลักษณะหัวและท้ายทอยสีน้ำเงินแกมฟ้าสดไล่ตัดกับหน้าผากและหน้าสีดำสนิท คอสีขาวครีม ออกส่วนบนสีเหลืองสด ออกส่วนล่างและท้องสีดำสนิทไปจนถึงกัน สีพื้นข้างลำตัวสีเหลือง และมีแถบสีน้ำตาลดำสั้น ๆ ขวางบริเวณสีข้าง ปลายปีกมีแถบสีขาวจาง ๆ ปีกและหลังสีน้ำตาลแดง มีหางสีฟ้าอ่อน

ลักษณะและพัฒนาการลูกนกแล้วตั้งชื่อ เมื่อแรกเกิดเป็นลูกนกแบบที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ต้องพึ่งพาพ่อแม่ (artificial) หลังจากนั้นจะมีขนหลุดบนหัว ปีก หลัง ปากมีสีส้ม เมื่ออายุประมาณ 5 วัน ขนหลุดเริ่มแห้ง บนปากเริ่มมีขอบสีดำ ขาเริ่มแข็งแรงสามารถยืนตัวมาที่ปากรังและหมุนกลับตัวได้ อายุประมาณ 10-11 วัน ขนหลุดเริ่มแห้งหลุด อายุ 12-13 วัน ขนหลุดหลุดเกือบหมดลูกนกจะมีการยืดขา โกงตัว ขยับปีก จิกดึงปลอกขนให้หลุดจนอายุประมาณ 15 วัน ขนหลุดหลุดหมดแต่สีของลูกนกยังเป็นสีน้ำตาลเข้ม ยังไม่สามารถแยกเพศได้ (สมหญิง และสิริรักษ์, 2547)

การแพร่กระจาย

นกแล้วตั้งชื่อ เป็นนกที่พบเฉพาะถิ่นทั่วโลกพบการกระจายเพียง 2 พื้นที่ คือป่าที่ราบทางภาคใต้ของประเทศไทย และบริเวณภาคใต้ของประเทศพม่า (South Tenasserim in Myanmar) มีการสำรวจพบครั้งแรกในประเทศพม่า

นิเวศวิทยา

นกแก้วแล้วท้องถิ่นเป็นสัตว์ที่มีอาณาเขตหากิน (territory) มีการใช้พื้นที่ 3.6-6 คู่/ตร.กม. พบอาศัยในพื้นที่ป่าดิบชื้นที่ราบต่ำ มีความสูงจากระดับน้ำทะเล 70-150 เมตร สภาพป่ามีแดดส่องถึงพื้นได้รำไร มีไม้พื้นล่าง เป็นหวาย กระจ่าง ชิงพ้อ และมีน้ำไหลตลอดทั้งปี สมทญิงและสิริรักษ์ (2547) ศึกษาสภาพพื้นที่ถิ่นอาศัย ระยะสร้างรังวางไข่ของนกแก้วแล้วท้องถิ่น พบว่าสภาพป่าบริเวณที่พบรังนกแก้วแล้วท้องถิ่นเป็นป่าที่อยู่ในขั้นของการทดแทน (secondary forest) โดยสภาพพื้นที่ค่อนข้างชุ่มน้ำ มีบางส่วนมีลักษณะเป็นพรุโดยจุดบริเวณที่พบรังมีค่าการปกคลุมของเรือนยอด ร้อยละ 68.60 โดยค่าเฉลี่ยของเรือนยอดบริเวณข้างเคียงร้อยละ 81.70 ความหนาแน่นของไม้ตระกูลหวายมีค่า 0.012 /ตร.ม. ไม้มีค่า 0.008/ตร.ม. ระกำมีค่า 0.001/ตร.ม. (มีโอกาสพบหวาย 1 ต้น/83.33 ตร.ม. ไม้ 1 ต้น/121.21 ตร.ม. ระกำ 1 ต้น/83.33 ตร.ม.)

ลักษณะทางกายภาพของดินบริเวณที่พบรังเป็นดินเหนียว ร่วนปนทราย มีความเป็นด่าง มีค่าความชื้นในดิน และค่าอินทรียวัตถุในดินค่อนข้างสูง ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของดินมีผลต่อปริมาณสัตว์หน้าดินที่เป็นอาหารของนกแก้วแล้วท้องถิ่น

นกแก้วแล้วท้องถิ่นถูกรบกวนจากศัตรูทางธรรมชาติ คือ งูปล้องทอง งูแส้หางม้า เป็นงูที่พบอยู่ในพื้นที่ป่าดิบชื้น ซึ่งงูจะเข้ามารบกวนที่รังหลังจากที่แม่เหล็กกกลูก โดยขณะที่งูเข้ามาที่รัง พ่อ-แม่เหล็กไม่มีพฤติกรรมในการที่จะเข้ามาปกป้องลูกในรัง

สถานภาพ

จากการจัดสถานภาพโดย IUCN (ค.ศ. 2004) นกแก้วแล้วท้องถิ่นมีสถานภาพเป็นสัตว์ที่ใกล้สูญพันธุ์ (Endangered) และจากการคุ้มครองโดยอนุสัญญา CITES (ค.ศ. 2005) นกแก้วแล้วท้องถิ่นถูกจัดอยู่ในบัญชี 1 (Appendix I)

ปัจจัยคุกคาม

พื้นที่ถิ่นที่อยู่อาศัยถูกบุกรุกทำลาย ทำให้พื้นที่ลดลงและกระจายเป็นหย่อม ๆ เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยการยึดถือครอบครองพื้นที่เพื่อปลูกยางพารา และปาล์ม

อัตราความสำเร็จในการสืบพันธุ์ตามธรรมชาติต่ำ เนื่องจากมีศัตรูทางธรรมชาติ คือ งูปล้องทอง งูแส้หางม้า และยังประสบปัญหาเกี่ยวกับสภาพอากาศ ในช่วงที่มีพายุฝน มีผลให้การสร้างรังวางไข่ไม่ประสบความสำเร็จและมีชาวบ้านในพื้นที่เข้ามาใช้ประโยชน์พื้นที่ในการหาของป่า เช่น หวาย กระจ่าง ในช่วงฤดูที่นกมีการสร้างรัง วางไข่ ทำให้นกมีโอกาสทิ้งรังและโดนขโมยไข่หรือลูกนกไป นอกจากนี้ในพื้นที่ยังมีการรบกวนจากกิจกรรมนักท่องเที่ยวหรือนักดูนกบางส่วน ซึ่งเป็นผลกระทบทางอ้อมต่อการดำรงชีวิตและประสิทธิภาพการสร้างรัง วางไข่ของนกแก้วแล้วท้องถิ่น ถึงแม้ว่าในปัจจุบันกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้มีการประกาศปิดเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติทุกเส้นทางยกเว้นเส้นทางหลักที่เข้าสู่บริเวณสระมรกต ในช่วงระหว่างเดือนพฤษภาคม - ตุลาคม ของทุกปี

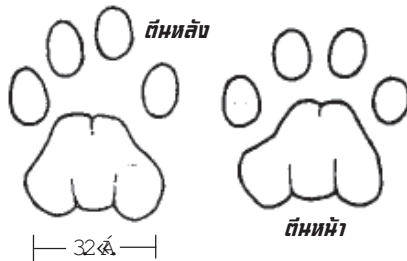
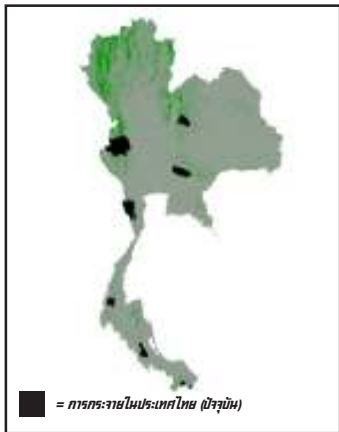
สถานภาพ

นกกระเรียนเป็นนกประจำถิ่นของไทยที่สูญพันธุ์ไปจากแหล่งธรรมชาติ (Extinct in the Wild) จากการจัดสถานภาพโดย IUCN (ค.ศ. 2004) นกกระเรียนมีสถานภาพเป็นสัตว์ที่มีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์ (Vulnerable) และจากการคุ้มครองโดยอนุสัญญา CITES (ค.ศ. 2005) นกกระเรียนถูกจัดอยู่ในบัญชี 2 (Appendix II)

ปัจจัยคุกคาม

การถูกล่าและสภาพพื้นที่ชุ่มน้ำซึ่งเป็นแหล่งอาศัยหากินและสร้างรังวางไข่ของนกกระเรียนถูกทำลายเปลี่ยนสภาพไปเป็นพื้นที่เกษตรกรรม อุตสาหกรรมและแหล่งชุมชน ทำให้ประชากรของนกกระเรียนสูญหายไปจากประเทศไทย

แมวลายหินอ่อน (Marbled cat)	
ระยะตั้งท้อง	80 - 82 วัน
ออกลูกครั้งละ	1 - 4 ตัว
ความยาวลำตัว	45 - 61 ซม.
ช่วงอายุตัว	8 - 10 ปี

แมวลายหินอ่อน

Marbled cat

อันดับ : Carnivora

วงศ์ : Felidae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Pardofelis marmorata*

ลักษณะทั่วไป

แมวลายหินอ่อน จัดอยู่ในจำพวกเสือเล็กซึ่งไม่สามารถคำรามเสียงดังกังวานอย่างเสือโคร่งหรือเสือดาว เนื่องจากกระดูกกล่องเสียงไม่มีเส้นเสียง อุ้งตีนโต มีพังผืดยึดระหว่างนิ้ว นิ้วมีปลอกเล็บสองชั้น และเล็บสามารถพับเก็บไว้ในปลอกเล็บได้หมด มีลักษณะทั่วไปคล้ายเสือลายเมฆขนาดเล็ก โดยแมวลายหินอ่อนมีความสูงถึงไหล่ 28 ซม. ความยาวจากปลายจมูกถึงโคนหาง 45-61 ซม. ความยาวหาง 35-54 ซม. ช่วงขาหลัง 11.5-12 ซม. น้ำหนักตัวเมื่อโตเต็มที่ 4-5 กิโลกรัม มีขนปกคลุมลำตัวอ่อนนุ่ม สีน้ำตาลปนเหลือง บริเวณข้างลำตัว ตรงกลางมีลายขนสีน้ำตาลแกมเหลือง มีลายขอบดำเป็นวงขนาดใหญ่ แต่แบ่งไม่ชัดเจน คล้ายลายหินอ่อน มีจุดสีดำที่ขาและมีลายแถบสีดำ จากหน้าผากมาที่คอ ริมฝีปากบน คาง และแต้มหลัง หูสีขาวหรือเหลือง หางยาวเกือบเท่าหรือยาวกว่าความยาวลำตัวเล็กน้อย ใช้รักษาความสมดุล เมื่อปีนป่ายต้นไม้ หางฟูเป็นพวง แมวลายหินอ่อนมีลักษณะเหมือนพวก Margay (*Felis tigrina*) ที่พบในแถบอเมริกาใต้

๑๒ ซม.

แมวลายหินอ่อน เบ้าตามีเป็นกระดูกวงรอบสมบูรณ์ รูปร่างตาเป็นวงรี ตามีขนาดใหญ่ ตำแหน่งตาอยู่ด้านหน้าและใกล้กัน ทำให้การมองเห็นภาพและการกระชาระ เป็นไปอย่างแม่นยำ มีกะโหลกกว้างคล้ายเสือชีตาร์ โดยกะโหลกมีลักษณะสั้น กลมกว่าสัตว์ในกลุ่มแมวชนิดอื่น ไม่มีฟันบดเคี้ยวด้านบน (upper premolar) โดย ฟันกรามมีลักษณะคล้ายใบมีด ใช้สำหรับกัดฉีก มีฟันเขี้ยว (canine teeth) ขนาดใหญ่ยาวและแหลมคม 2 คู่ ทำมีการพัฒนา เพื่อเดินด้วยปลายนิ้ว นิ้วเท้า และฝ่าเท้า เปลี่ยนรูปร่างเป็นปุ่มนิ้วและปุ่มฝ่าเท้า ซึ่งจะมีแผ่นหนังหนา ๆ หุ้มรอง ใช้สำหรับ รับน้ำหนักตัวส่วนสันเท้าและข้อเท้ายกสูงเหนือพื้น ใต้ฝ่าเท้าและร่องนิ้ว จะมีขนนุ่มปกคลุมทำให้การเคลื่อนที่เป็นไปอย่างคล่องแคล่ว รวดเร็วและเงียบ ใบทุกกลมมีกล้ามเนื้อขยับใบหูเพื่อปรับทิศทาง รับเสียงได้ มีประสาทรับเสียงดีมาก นอกจากนี้ยังมีขนหนวดยาว และขนยาวที่ฝ่าเท้า ซึ่งเป็นเส้นขนที่มีเส้นประสาทควบคุม จึงรับความรู้สึกสัมผัสได้ดี ใช้ในการหาทิศทางในที่มืดได้เป็นอย่างดี

การจัดอนุกรมวิธานของเสือ หรือแมวป่า มีปัญหามากเนื่องจากมีรูปร่าง พฤติกรรมคล้ายกัน แตกต่างกันที่โครงร่างบางอย่าง เช่น ขนาด สีขน ลวดลาย แต่ เดิมจึงนิยมจัดไว้ในสกุล Felis ในปัจจุบันนิยมจำแนกต่างสกุลกันออกไปตาม ลักษณะเด่น ซึ่งแมวลายหินอ่อนมีลักษณะที่ค่อนข้างต่างจากสัตว์ในกลุ่มแมวป่าด้วยกัน จึงมีการแยกแมวลายหินอ่อนมาอยู่ในสกุล Pardofelis ซึ่งต่อมามีการศึกษาทาง พันธุกรรม (genetic) โดยใช้ Karyotype และ blood serum albumin พบว่า แมวลายหินอ่อนยังคงอยู่ใน สกุล Felis (The Cat Survival Trust, 2006)

การแพร่กระจาย

เขตการแพร่กระจายพันธุ์ของแมวลายหินอ่อนมีอยู่เฉพาะในทวีปเอเชีย ตั้งแต่แถบเทือกเขาทิมาลัยในประเทศเนปาล ลิกซิม แคว้นอัลสั่มของอินเดีย ตอนเหนือของพม่า ไทย กลุ่มประเทศอินโดจีน มาเลเซีย สุมาตรา และบอร์เนียว มีการถ่ายภาพได้ในธรรมชาติครั้งแรกในประเทศอินโดนีเซีย ในปีค.ศ. 1991

ในประเทศไทยพบในพื้นที่ป่าดิบแล้งเทือกเขาตะนาวศรีจนถึงภาคใต้ของประเทศไทยโดยในการตั้งกล้องดักถ่ายภาพสัตว์ (camera traps) พบในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง (พ.ศ. 2538) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรตะวันตก อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง (พ.ศ. 2540) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าฮาลา-บาลา และในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ซึ่งจากข้อมูลที่ได้จากการตั้งกล้องดักถ่ายภาพสัตว์ คาดว่าแมวลายหินอ่อนในธรรมชาติน่าจะมีการกระจายพันธุ์ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์อื่น ๆ อีกหลายแห่งเพียงแต่ยังไม่สามารถเก็บข้อมูลได้เนื่องจากลักษณะทางชีววิทยาเฉพาะตัวของแมวลายหินอ่อนสามารถพรางตัวบนต้นไม้รกทึบได้ดี ทำให้ยากต่อการพบเห็น

ชีววิทยา

แมวลายหินอ่อนมีนิสัยขี้รำร่าย ปราดเปรียว โดยปกติจะอาศัยอยู่ตัวเดียว (solitary) ยกเว้นช่วงผสมพันธุ์ ลำเหยื่อโดยใช้กรงเล็บทั้ง 4 ข้าง ตะปบ และการล่าเหยื่อมักใช้วิธีการวิ่งไล่จับเหยื่อตามพื้นป่าอย่างเงียบ ๆ ไม่ใช้วิธีการดักขุมตามคาบไม้อย่างเสือลายเมฆ มักออกล่าเหยื่อตอนกลางคืน (nocturnal) ช่วงเวลากลางวันมักหลบซ่อนและนอนตามโพรงไม้ ยอดไม้ ซอกหิน แมวลายหินอ่อนสามารถผสมพันธุ์ได้ทั้งปี พฤติกรรมการสืบพันธุ์ส่วนใหญ่ได้จากการเก็บข้อมูลในกรงเลี้ยงพบว่าแมวลายหินอ่อนเริ่มเข้าสู่วัยเจริญพันธุ์เมื่ออายุประมาณ 21 เดือน ตั้งท้องนาน 80-82 วัน ออกลูกครั้งละ 1-4 ตัว โดยปกติมักพบออกลูกครั้งละ 2 ตัว น้ำหนักลูกแรกเกิดน้อยกว่า 100 กรัม โดยมีการพัฒนาตัวอย่างรวดเร็ว พันเมื่อแรกเกิดจะมีฟันครบชุด ขนเมื่อแรกเกิด เป็นจุดประไม่เห็นเป็นรูปแบบที่ชัดเจน ลูกแรกเกิดยังไม่ลืมตาจนอายุ 12 วัน และเริ่มหัดเดินเมื่ออายุ 15 วัน ลูกแมวลายหินอ่อนจะกินนมจากแม่จนอายุประมาณ 121 วัน แม่จะเลี้ยงลูก

นิเวศวิทยา

แมวลายหินอ่อน โดยส่วนใหญ่ใช้เรือนยอดไม้ในการหลบภัยและหาอาหาร สามารถหลบซ่อนพรางตัวตามป่ารกทึบได้ดี ปีนต้นไม้เก่งแต่ปกติชอบอาศัยหากินอยู่ตามพื้นป่าดิบที่ใกล้แหล่งน้ำ สัตว์ที่เป็นอาหารของแมวลายหินอ่อนจะเป็นพวกสัตว์ขนาดเล็ก เช่น กระรอก ค้างคาวกินผลไม้ หนู ลิงขนาดเล็ก นก จิ้งจก ตุ๊กแก แมลงงู มีอาณาเขตหากิน (territory) 15-20 ตารางกิโลเมตร (wild cats of the world, 2006) จากลักษณะทางชีววิทยาเฉพาะตัวของแมวลายหินอ่อนทำให้ข้อมูลทางด้านนิเวศวิทยาค่อนข้างน้อยและยังไม่ชัดเจน

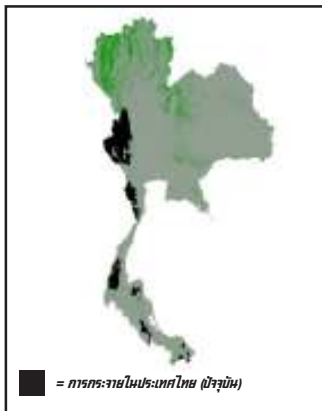
สถานภาพ

จากการจัดสถานภาพโดย IUCN (ค.ศ. 2004) แมวลายหินอ่อน มีสถานภาพเป็นสัตว์ที่มีความเสี่ยงสูงต่อการสูญพันธุ์จากพื้นที่ธรรมชาติ (Vulnerable) และจากการคุ้มครองโดยอนุสัญญา CITES (ค.ศ. 2005) แมวลายหินอ่อนถูกจัดอยู่ในบัญชี 1 (Appendix I)

ปัจจัยคุกคาม

เนื่องจากเป็นสัตว์ที่ไม่ชอบอยู่ใกล้คน เมื่อพบคนจึงแสดงอาการดุร้ายทำให้ถูกฆ่าตายไป ประกอบกับเป็นสัตว์ที่มีลักษณะสวยงามหาได้ยากมาก เป็นที่ต้องการของสวนสัตว์ต่าง ๆ และกลุ่มคนที่ชอบเลี้ยงสัตว์หายากทำให้มักถูกจับออกมาขายและมีการล่าเพื่อเอาหนัง นอกจากนี้ปัจจุบันที่อยู่อาศัยถูกทำลายเนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์พื้นที่มาเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ทำให้ประชากรของแมวลายหินอ่อนในธรรมชาติลดน้อยลง

ลักษณะเฉพาะตัวของแมวลายหินอ่อนเองมีผลต่อการจัดการประชากรในธรรมชาติด้วยเช่นกัน ในสวนสัตว์หลายแห่งพยายามเพาะเลี้ยงแมวลายหินอ่อนแต่ยังไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากแมวลายหินอ่อนดกยาก และมีการทดลองทำโคลนนิ่งแมวลายหินอ่อนโดย ดร.รังสรรค์ พาลพ่าย หัวหน้าศูนย์วิจัยเทคโนโลยีตัวอ่อนและเซลล์ต้นกำเนิดมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารีแต่ยังไม่สำเร็จ (มติชน รายงานพฤหัสที่ 13 ตุลาคม 2548 <http://www.matichon.co.th>)

สมเสร็จ (Malayan Tapir)	
ระยะตั้งท้อง	390 - 407 วัน
ออกลูกครั้งละ	1 ตัว
ความยาวลำตัว	2.2 - 2.4 เมตร
ช่วงอายุ	28 ปี

สมเสร็จ

Malayan Tapir

อันดับ: Perissodactyla
วงศ์: Tapiridae
ชื่อวิทยาศาสตร์: *Tapirus indicus*

สมเสร็จเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ในอันดับ Perissodactyla หรืออันดับของสัตว์กีบเดี่ยว อยู่ในกลุ่มเดียวกับม้า แรด และกระซู่ แต่สมเสร็จถูกแยกไว้ในวงศ์ Tapiridae ซึ่งมาจากคำว่า Tupi ที่แปลว่า สัตว์ ปัจจุบันวงศ์ Tapiridae มีอยู่เพียง 1 Genus คือ Tapirus ซึ่งมีอยู่ 4 ชนิด ในทวีปเอเชียมีเพียงชนิดเดียวคือ *Tapirus indicus* อีก 3 ชนิด มีถิ่นอาศัยอยู่ในทวีปอเมริกาใต้

ลักษณะทั่วไป

ลักษณะรูปร่างของสมเสร็จมีส่วนคล้ายกับสัตว์หลายชนิดผสมอยู่ในตัวเดียวกัน โดยมีรูปร่างใหญ่ ขาสั้น และตีนมีกีบเหมือนแรด มีหูตั้งและตาเล็กเหมือนหมู มีหางสั้นเหมือนหมี มีจมูกและริมฝีปากบนยื่นออกมา คล้ายวงช้าง ยืดและหดได้ สามารถใช้หักกิ่งไม้และฟันน้ำได้

สมเสร็จเป็นสัตว์กีบคี่เช่นเดียวกับแรดและกระซู่ แต่ไม่มีนอบริเวณจมูก ตีนหลังของสมเสร็จมีกีบนิ้ว 3 นิ้ว คล้ายแรด ส่วนตีนหน้ามีกีบนิ้ว 4 นิ้ว ลักษณะกีบค่อนข้างเรียว แยกจากกัน โดยมีร่องระหว่างนิ้วลึกกว่าร่องระหว่างนิ้วของแรดและกระซู่ ขนตามลำตัวสั้นเกรียน มีสีขนตั้งแต่หัวถึงหัวไหล่ ขา รวมถึงหางและก้นเป็นสีดำ บริเวณกลางลำตัวตั้งแต่หลังขาหน้าถึงก้นเป็นสีขาว หนังกตามลำตัวของสมเสร็จไม่หนา และไม่มีรอยพับเหมือนแรดและกระซู่ ยกเว้นบริเวณคอจะมีแผ่นหนังหนามาก ช่วยป้องกันอันตรายจากศัตรู เช่น เสือโคร่ง ที่ชอบตะบับเหยื่อบริเวณคอ สมเสร็จพันธุ์เอเชียมีขนาดใหญ่กว่าสมเสร็จพันธุ์อื่น ๆ และตัวเมียจะมีขนาดใหญ่กว่าตัวผู้

การแพร่กระจาย

สมเสร็จเอเชียมีการแพร่กระจายในภาคใต้ของพม่า ประเทศไทย ในภาคตะวันตกและภาคใต้จนถึงแหลมมลายู และเกาะสุมาตรา ไม่มีรายงานการพบ ในเกาะชวา และบอร์เนียว แม้ว่าจะพบซากติดคำบรรพในบอร์เนียวก็ตาม (Medway, 1969)

ในประเทศไทยสมเสร็จมีแหล่งอาศัยในกลุ่มป่าตะวันตกบริเวณเขต ติดต่อระหว่างเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอุ้มผาง อุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า และอุทยานแห่งชาติคลองลาน ครอบคลุมพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่เงกั เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรฝั่งตะวันตก-ตะวันออก เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ห้วยขาแข้ง อุทยานแห่งชาติเขาแหลม อุทยานแห่งชาติไทรโยค อุทยานแห่งชาติเขื่อนศรีนครินทร์ และอุทยานแห่งชาติลำคลองงู รวมทั้ง ในกลุ่มป่าแก่งกระจาน และกลุ่มป่าทางภาคใต้ พบเกือบทุกพื้นที่ป่าอนุรักษ์

ชีววิทยา

สมเสร็จเป็นสัตว์ที่อาศัยอยู่โดดเดี่ยวตามลำพังหรืออยู่กับลูก จะอยู่เป็นคู่ในช่วงฤดูผสมพันธุ์ในช่วงเดือนเมษายนถึงมิถุนายน (Lekagul and McNeely, 1977 และ Kanchanasaka, B. 2004) เนื่องจากมีตาเล็ก การมองเห็น ไม่ดีนัก การดำรงชีวิตจะใช้จมูกในการดมกลิ่นมากกว่า การทำกิจกรรม ของสมเสร็จจึงใช้เวลากลางคืนมากกว่ากลางวัน โดยมีเวลาการทำกิจกรรมอยู่ ในระหว่าง 18.00 น. จนถึง 05.00 น. ในตอนเช้ามืด (Kanchanasaka, B. 2004) สมเสร็จเป็นสัตว์กินพืช จะกินยอดไม้ ใบอ่อน และกิ่งที่แตกใหม่ โดยพืชอาหารที่สมเสร็จชอบประมาณ 48% อยู่ในวงศ์ Euphorbiaceae และ Rubiaceae และพืชส่วนใหญ่ที่กินเป็นไม้ยืนต้น (Woody) ซึ่งมีบ้างเล็กน้อย ที่เป็นไม้ล้มลุก (Williams and Petrides, 1980) สมเสร็จชอบเดิน เล็มยอดไม้ที่ขึ้นสองข้างทางไปเรื่อย ๆ แต่จะกินยอดไม้ของพืชอาหาร แต่ละชนิดเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ถ้ายอดไม้สูงเกินไปสมเสร็จจะกัดลำต้น ใต้หักหรือใช้ขาหน้าคร่อมต้นจนลำต้นเอนหรือหักลงมา เส้นทางหากิน

ของสมเสร็จอาจเป็นทางด้านที่ใช้ประจำร่วมกับสัตว์อื่น หรือเดินทางกินไปเรื่อย ๆ ไม่มีรูปแบบที่แน่นอนไปตามลำห้วยเล็ก ๆ หรือพุ่มไม้รกในป่าดิบชื้น จากการศึกษาด้านพฤกษศาสตร์ว่าป่าคลองแสง กลุ่มพืชที่สมเสร็จชอบกินและแสวงหาในธรรมชาติมีปริมาณน้อย เมื่อเทียบกับปริมาณทั้งหมดในธรรมชาติ ส่วนใหญ่เป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็กและไม้พุ่มในป่าดิบชื้นในวงศ์ Guttiferae, Moraceae, Euphorbiaceae และ Rubiaceae รวมทั้งผลไม้ของต้นมะมุด (*Mangifera fortida*) และมะปริง (*Bouea oppositifolia*) (สมทญิง, 2546) อาจกล่าวได้ว่าสมเสร็จเป็นสัตว์ป่าสำคัญที่มีส่วนช่วยในการกระจายพันธุ์ของเมล็ดไม้ป่า (Bodmer, 1989) และพบว่าสมเสร็จกินผลไม้ขนาดเล็กที่ล้น รวมทั้งผลไม้ขนาดใหญ่ เช่น ทุเรียน และขนุนด้วย (William, 1980)

สมเสร็จจะเป็นสัตว์ที่ถ่ายมูลซ้ำที่เดิม โดยพบมากที่สุดบริเวณลำเขา (สมทญิง, 2546) กองมูลส่วนใหญ่อยู่บริเวณโคนต้นไม้ใหญ่ ประมาณ 56% ของกองมูลถูกกลบโดยเศษดินหรือใบไม้เก่า นอกจากนี้ยังพบมูลในน้ำบริเวณลำห้วยด้วย กองมูลของสมเสร็จมีลักษณะเป็นก้อนกลมขนาด 6.3x5.3 เซนติเมตร กองหนึ่งมีประมาณ 6-40 ก้อน (x = 24) มีสีน้ำตาลถึงน้ำตาลเข้ม มูลสมเสร็จค่อนข้างหยาบ ประกอบด้วยเส้นใยพืชและเมล็ดไม้ (อุษณีย์, 2527 และ Kanchanasaka, B. 2004) นอกจากนี้สมเสร็จยังมีการติดต่อสื่อสารโดยการขูดดิน ซึ่งมักจะทำในบริเวณใกล้ต้นไม้ใหญ่ การขูดดินนี้จะพบมากบริเวณลำเขาและลาดเขาในฤดูฝน เนื่องจากในฤดูฝนการสื่อสารโดยใช้กลิ่นทำได้ไม่ค่อยได้ผล จึงทำให้มีการทำสัญลักษณ์เพิ่มมากขึ้น (สมทญิง, 2546)

สมเสร็จมีระยะตั้งท้องประมาณ 390-407 วัน (Read, 1987) ตัวเมียตกไข่ครั้งละ 1 ตัว ทุก 2 ปี ลูกที่เกิดใหม่มีขนสีน้ำตาล มีลายเป็นแถบสีขาวเป็นแนวตามยาวลำตัวคล้ายลายแดงไทย ลายตามตัวจางหายไป และเปลี่ยนเป็นสีดำสลับขาวเหมือนพ่อแม่เมื่ออายุ 6-8 เดือน (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2534) สมเสร็จเข้าสู่วัยเจริญพันธุ์เมื่อเพศผู้มีอายุประมาณ 3 ปี และเพศเมียมีอายุ 2.8 ปี (Wilson and Wilson, 1973)

นิเวศวิทยา

ถิ่นอาศัยของสมเสร็จมีหลายแบบขึ้นอยู่กับฤดูกาลที่แตกต่างกัน ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ในฤดูแล้งสมเสร็จจะหลบไปอาศัยในป่าดงดิบที่มีสภาพร่มรื่นตามลำห้วยต่าง ๆ และเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าเต็งรังและเบญจพรรณในช่วงฤดูฝน (ณรงค์, 2531) ในภาคใต้สมเสร็จอาศัยอยู่ในป่าดงดิบ ทั้งป่าดิบชื้น ป่าดิบแล้ง ป่าผสมผลัดใบชื้น รวมทั้งสังคมป่าทดแทน ที่ระดับความสูงตั้งแต่บริเวณลำห้วย เขิงเขา จนถึงยอดเขาที่ระดับความสูง 1,300 เมตร (Kanchanasaka, B. 2004) พบรอยตีนของสมเสร็จมากที่สุดบริเวณลาดเขา แต่ในช่วงฤดูแล้งพบรอยตีนสมเสร็จบริเวณเขิงเขามากกว่าในฤดูฝน ที่นอนของสมเสร็จพบบนสันเขามากที่สุด สมเสร็จจะเลือกใช้พื้นที่ที่มีลักษณะเป็นพุ่มรกที่บออยู่หลังโคนต้นไม้ใหญ่เป็นที่หลบพัก (สมทญิง, 2546) ในอินโดนีเซีย สมเสร็จเลือกอาศัยอยู่บริเวณที่ราบลุ่มในฤดูแล้ง และย้ายไปอาศัยในบริเวณภูเขาในฤดูฝน (Van der Zon, 1976)

Samborn และ Watkin, 1950 ได้ประเมินความหนาแน่นประชากรของสมเสร็จในประเทศไทยไว้ประมาณ 0.035 ตัวต่อตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 9 ตัวต่อพื้นที่ป่าขนาด 256 ตารางกิโลเมตร จากการศึกษาประชากรของสมเสร็จ ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้ประเมินความหนาแน่นของประชากรสมเสร็จจากการศึกษารอยเท้าไว้ประมาณ 0.065 ตัวต่อตารางกิโลเมตร (Kanchanasaka, B. 2004) และในอุทยานแห่งชาติทามันโนการ่า ประเทศมาเลเซีย พบว่ามีความหนาแน่น ของประชากรประมาณ 0.08 ตัวต่อตารางกิโลเมตร (Williams and Petrides, 1980) โดยสมเสร็จเพศผู้จะมีอาณาเขตครอบครอง ทับซ้อนกับสมเสร็จตัวอื่น ๆ และมีพื้นที่ครอบครองประมาณ 12.75 ตารางกิโลเมตร

สถานภาพ

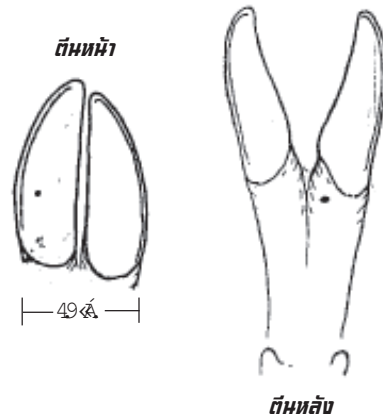
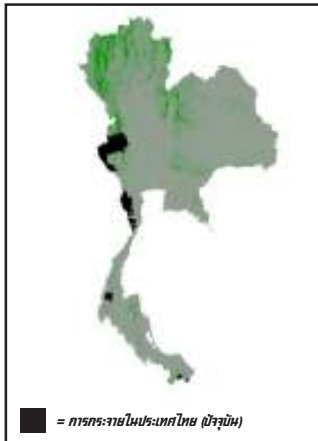
จากการประเมินประชากรของสมเสร็จ โดยอาศัยข้อมูลจากการวิจัยที่มีอยู่คาดว่าจะมีสมเสร็จในป่าอนุรักษ์ในประเทศไทยประมาณ 700-1,000 ตัว ซึ่ง IUCN (ค.ศ.2004) ได้จัดสถานภาพของสมเสร็จเอเชียไว้ในกลุ่มของสัตว์ป่าที่มีสถานภาพใกล้จะสูญพันธุ์ (Endangered species) นอกจากนี้สมเสร็จยังถูกจัดเป็นสัตว์ในบัญชี 1 ซึ่งห้ามมิให้มีการค้าตามอนุสัญญา CITES อีกด้วย

ปัจจัยคุกคาม

การล่าสมเสร็จเพื่อนำเนื้อมาบริโภคไม่เป็นที่นิยมกันมากนัก โดยเฉพาะในภาคใต้ อย่างไรก็ตามลักษณะรูปร่างของสมเสร็จที่เป็นสิ่งดึงดูดใจแก่ผู้พบเห็น ทำให้สมเสร็จเป็นสัตว์ที่สวนสัตว์ต่าง ๆ ต้องการนำมาแสดงให้แก่นักท่องเที่ยวชม จึงทำให้ยังมีการลักลอบล่าสมเสร็จที่มีชีวิตอยู่โดยใช้บ่วงขาที่ทำจากลวดสลิงมาขายอยู่บ่อยครั้ง

เนื่องจากประชากรของสมเสร็จมีถิ่นอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่เป็นป่าอนุรักษ์เท่านั้น แม้จะมีการยกเลิกสัมปทานทำไม้ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2532 แล้ว แต่การทำลายพื้นที่ป่าไม้ก็ยังคงดำเนินต่อไป โดยเฉพาะในบริเวณใกล้แนวเขตที่ติดต่อกับหมู่บ้าน ทำให้พื้นที่ป่าถูกแบ่งออกเป็นส่วน ๆ ซึ่งจะมีผลต่อขนาดพื้นที่อาศัยของสมเสร็จ เนื่องจากสมเสร็จเป็น interior species จะหลีกเลี่ยงการใช้พื้นที่ใกล้ชายป่า (Lynam, 1996) ซึ่งส่งผลกระทบต่อความหลากหลายทางพันธุกรรมของสมเสร็จที่ต้องการพื้นที่ป่าผืนใหญ่เพื่อให้มีจำนวนประชากรมากเพียงพอที่จะรักษาความหลากหลายของพันธุกรรมไว้ได้

แก้งทม้อ (Fea's Barking Deer)	
ระยะตั้งท้อง	6 เดือน
ออกลูกครั้งละ	1 ตัว
ความยาวลำตัว	88 ซม.

แก้งทม้อ **Fea's Barking Deer**

อันดับ : Artiodactyla
 วงศ์ : Cervidae
 ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Muntiacus feae*

แก้งทม้อหรือแก้งดำ เป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมในกลุ่มของสัตว์เคี้ยวเอื้อง ที่มีกระเพาะ 4 ตอน ที่พัฒนาสำหรับการย่อยอาหารจำพวกพืชที่มีกากและเส้นใยที่ย่อยยาก แก้งจัดอยู่ในวงศ์เดียวกับกวาง โดยแยกออกเป็นสกุลของแก้ง ซึ่งประกอบด้วย 7 ชนิดพันธุ์ มีถิ่นอาศัยเฉพาะในเอเชีย ในประเทศไทยมี 2 ชนิดพันธุ์ คือ แก้งทม้อและแก้งธรรมดา ชื่อของแก้งทม้อถูกตั้งตามชื่อของนาย Leonardo Fea เจ้าหน้าที่แห่งพิพิธภัณฑน์เมืองเจนัว ซึ่งเก็บตัวอย่างแก้งทม้อจากทากาด้าในเทือกเขาตะนาวศรีมาเลเซีย (Yin, 1966)

ลักษณะทั่วไป

แก้งทม้อจะมีขนาดเล็กใกล้เคียงกับแก้งธรรมดาหรือเล็กกว่าเล็กน้อย เพศผู้จะมีเขาแบบ antler เหมือนเขากวาง โดยมีการผลัดเขาทุกปี แต่เขาของแก้งทม้อจะสั้นกว่าแก้งธรรมดา เขาสั้นมี 2 กิ่ง กิ่งหน้าสั้นและกิ่งหลังยาว ส่วนฐานหรือ Pedicle ยาวและนูนเป็นสันบริเวณหน้าผากและสอบเข้าหาสันจมูกเป็นรูปตัววี (Lekagul and McNeely, 1988) ขนาดตัวของแก้งทม้อมีสีดำเหมือนดินหม้อ แต่ส่วนท้องมีสีขาวจาง ๆ ส่วนใหญ่แก้งทม้อที่อาศัยในภาคตะวันตกจะมีสีเข้มค่อนข้างดำกว่าพวกที่มีถิ่นอาศัยในภาคใต้ (บุษบง, ติดต่อบส่วนตัว)

ลักษณะเด่นของแก้งทม้อคือ มีหางสั้น ขนปกคลุมทางด้านบนมีสีดำ ด้านล่างมีสีขาว ขนที่ขาเหนือกับขี้นมามีสีดำ ด้านหน้าของขาหลังตั้งแต่ต้นขาลงไปมีแถบสีขาว กะโหลกของแก้งทม้อและแก้งธรรมดาคลายคลึงกัน โดยกะโหลกแก้งทม้อมีส่วนที่อยู่หน้าเบ้าตา (Rostrum) ยาวกว่าแก้งธรรมดา และเบ้าตาเป็นรูปสี่เหลี่ยม มีต่อมน้ำตา (Lachrymal gland) ใหญ่และเห็นได้ชัดเจน ไม่มีต่อมที่หน้าผาก (Frontal gland)

๒๔

(Lekagul & McNeely, 1988) ลูกอ่อนบางครั้งจะมีจุดสีขาวบนลำตัว (ศรีสุช, 2543) แต่บางตัวก็ไม่มี (Lekagul & McNeely, 1988) ขนาดลำตัวยาว 88 ซม. ทางยาว 10.3 ซม. หูยาว 7.6 ซม. ขาหลังยาว 22.8 ซม. หนักประมาณ 22 กิโลกรัม

การแพร่กระจาย

มีการแพร่กระจายในแถบเทือกเขาตะนาวศรี หรือ Tenasserim ในประเทศพม่าและไทย สำหรับประเทศไทยมีการกระจายตั้งแต่จังหวัดตากจนถึงราชบุรี (Lekagul and McNeely, 1988) ในพม่าพบในป่าดงดิบบนภูเขาสูง (Yin, 1966) ในประเทศไทยพบกระจายอยู่ในภาคตะวันตกและภาคใต้ ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรตะวันออกและตะวันตก อุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ อุทยานแห่งชาติไทรโยค อุทยานแห่งชาติเขาแหลม ติดต่อกันมาถึงเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่ น้ำภาชี อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน อุทยานแห่งชาติกุยบุรี และพื้นที่ป่าไม้ภาคใต้ (บุษบง, ติดต่อกันส่วนตัว) จนถึงป่าฮาลา-บาลา จังหวัดนราธิวาส (ศิริพร, 2546)

ชีววิทยา

แก๊งหม้อจะอยู่ในคูในฤดูผสมพันธุ์ ตกลูกครั้งละ 1 ตัว หลังจากที่ตั้งท้องนานประมาณ 6 เดือน ลูกแก๊งหม้อที่พบในป่าดงดิบที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน มีจุดสีขาวตามลำตัว (ศรีสุช, 2543) จนมีอายุประมาณ 3-6 เดือน จุดขาวจึงเลือนไป แต่บางตัวก็ไม่มีจุดสีขาว (Lekagul and McNeely, 1988) โดยลูกอ่อนเกิดในบริเวณที่รกทึบและซ่อนตัวอยู่จนกว่าจะเคลื่อนที่ตามแม่ไปได้ (Walker, 1970 และ Nowak, 1999)

แก๊งหม้อหากินในเวลากลางคืนน้อยกว่ากลางวันอื่น ๆ (Lekagul and McNeely, 1977) จากการถ่ายภาพแก๊งหม้อที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง พบว่าแก๊งหม้อมีช่วงเวลาทำกิจกรรมอยู่ระหว่าง 06.00 น.-19.00 น. (N=24, บุษบง,

ติดต่อกัน) ขณะที่เกษตรกรมีช่วงเวลาทำกิจกรรมทั้งในเวลากลางวันและกลางคืนเกือบตลอด 24 ชั่วโมง (N=49, บุชบง, 2542)

การทำกิจกรรมของแก้งหม้อไม่ว่าจะเป็นการยืน การกิน และการเคี้ยวของแก้งหม้อเพศเมียที่สวนสัตว์ดุสิต จะเกิดในเวลากลางวันเป็นส่วนใหญ่ และจากการศึกษาการกินอาหารของแก้งหม้อ พบว่ากินอาหารสดประมาณ 7,924 กรัมหรืออาหารแห้ง 1,725 กรัมต่อวัน (สืบเพ็ง, 2528) โดยแก้งทั้ง 2 ชนิดจะกินอาหารที่คล้ายคลึงกัน (Lekagul and McNeely, 1977 ; Yin, 1966 และ Kurt, 1990) ซึ่งสืบ นาคะเสถียร (1987) ได้รายงานชนิดผลไม้ที่หล่น ซึ่งแก้งหม้อกินเป็นอาหาร ได้แก่ *Arenga pinnata* (ตาว, ตาว), *Phyllanthus emblica* (มะขามป้อม) , *Mangifera caloneura* (มะม่วงป่า), *Baccaurea sapida* (มะไฟ) และ *Terminalia bellerica* (สมอภิกษา)

นิเวศวิทยา

แก้งหม้อชอบอาศัยอยู่เดี่ยว ๆ ตามลำพังในป่าดงดิบ (Evergreen forest) บนที่ราบสูงหรือภูเขา (Yin, 1966 และ Lekagul and McNeely, 1977) ที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร ได้พบแก้งหม้อหากินในป่าดงดิบและทุ่งหญ้าในเวลาเย็น และยังพบหากินในป่าเบญจพรรณ และบริเวณที่ไฟไหม้ซึ่งมีหย่อมหญ้าคาที่เพิ่งงอกใหม่ (นริศ, 2001 อ้างตามรองลาภ, 2001) และมีระยะทางการเคลื่อนที่เฉลี่ยต่อวันประมาณ 2 กิโลเมตร โดยมีอาณาเขตครอบครองประมาณ 10 ตารางกิโลเมตร (สืบ นาคะเสถียร, 1987)

สืบ นาคะเสถียร (2530) รายงานการลักลอบล่าแก้งหม้อในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสงถึง 15 ตัว ในระหว่างเดือนกันยายนถึงธันวาคม 2530 อย่างไรก็ตามมีรายงานว่าพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน อาจมีความหนาแน่น

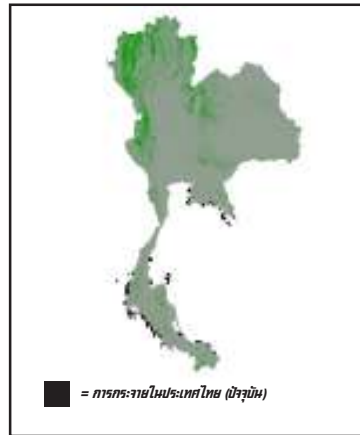
ของแก้งหม้อมากแห่งหนึ่ง (Gray et al, 1994) แต่ยังไม่เคยมีการศึกษาประชากรของแก้งหม้อในประเทศไทยมาก่อน ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง ซึ่งเป็นถิ่นอาศัยที่สำคัญของแก้งหม้อ จากการศึกษาความชุกชุมของสัตว์ป่าโดยใช้กล้องดักถ่ายภาพ พบว่าแก้งหม้อมีค่าความถี่ในการพบน้อยกว่าแก้งธรรมดา (บุชบง, ติดต่อกัน)

สถานภาพ

เนื่องจากถิ่นอาศัยของแก้งหม้อมีพื้นที่การแพร่กระจายจำกัดอยู่ในพื้นที่แคบและปัญหาจากการล่า จึงถูกจัดเป็นสัตว์ป่าหายากและใกล้สูญพันธุ์ (Nowak, 1999) โดย IUCN (ค.ศ. 2004) จัดเป็นสัตว์ใกล้สูญพันธุ์ (Endangered species) และเป็นสัตว์ใน appendix I ตามอนุสัญญา CITES (ค.ศ. 2005)

ปัจจัยคุกคาม

เนื่องจากเป็นสัตว์ที่หากินในเวลากลางวันจึงง่ายต่อการถูกล่า ปัจจัยหนึ่งที่มีผลคุกคามที่สำคัญคือการลักลอบล่า โดยการวางแร้วที่ทำจากลวดสลิงตามทางด่านสัตว์เพื่อดักสัตว์ใหญ่ทุกชนิดที่เดินผ่าน เป็นเหตุให้สัตว์หลายชนิดโดยเฉพาะแก้งหม้อหายากมากขึ้น

พะยูนหรือหมูน้ำ (Dugong)	
ระยะตั้งท้อง	13 - 14 วัน
ออกลูกครั้งละ	1 ตัว
ความยาวลำตัว	2.2 - 3.5 เมตร
ช่วงอายุตัว	70 ปี

พะยูนหรือหมูน้ำ (Dugong)

อันดับ : Sirenia
 วงศ์ : Dugongidae
 ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Dugong dugon*

พะยูนเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมในอันดับ (Order) Sirenia ในวงศ์ (Family) ชื่อ Dugongidae พะยูนวงศ์นี้มีทางที่เรียกว่า Fluke ลักษณะทางเป็นแจก คล้ายหางโลมา แบ่งออกเป็น 2 สกุล (Genus) คือ *Dugong* และ *Trichechus* ชื่อวิทยาศาสตร์คือ *Dugong dugon* Muller, 1776 มีชื่อเรียกพะยูนหลายชื่อด้วยกัน คือ “พะยูน หมูน้ำ หมูคุด ดูหยง ดูหยง เจือก วัวทะเล และคูกอง” คำว่า “พะยูน” เป็นชื่อที่นิยมใช้ทั่วไปในประเทศไทย (บางแห่งอาจเขียนเป็น “พยุ่น พยุร์”) ส่วนชาวบักซ์ได้นิยมเรียกพะยูนว่า “ดูหยง หรือ ดูหยง” ซึ่งรับมาจากคำภาษามาลาเลย์ที่ใช้เรียกพะยูนว่า “Duyong” ซึ่งหมายถึงหมูทะเล (sea pig) ในภาษาเขียนบางแห่งอาจเขียนไปเป็น “ดูยง ดูหยง ดูยง หรือ ดูหยง” และชาวบักซ์ไต้ยังเรียกพะยูนอีกชื่อหนึ่งว่า “หมูน้ำ” ซึ่งอาจมาจากลักษณะของเนื้อพะยูนที่มีสีส้มและรสชาติคล้ายเนื้อหมูหรืออีกนัยหนึ่งอาจมาจากรูปร่างที่อ้วนพร้อมทั้งมีขนตามลำตัวและพฤติกรรมการกินอาหารที่คล้ายหมู ชาวจีนทบุรีเรียกพะยูนว่า “หมูคุด”

ลักษณะทั่วไปของพะยูน

พะยูนมีลำตัวรูปกระสวยคล้ายโลมา สีเทาอมชมพูหรือสีน้ำตาลหรือน้ำตาลเทา สีของส่วนท้องอ่อนกว่า ว่ายน้ำมีลำตัวสีเทาอมชมพูและส่วนท้องสีชมพู ส่วนหัวยาวประกอบด้วยปาก รุงมูกและมีลักษณะคล้ายริมฝีปากที่หนาและใหญ่ เรียกรวมกันว่า Muzzle มีขนสั้น ๆ ประปรายตลอดลำตัวและขนเส้นใหญ่อยู่อย่างหนาแน่นบริเวณปากตาและหูขนาดเล็ก ส่วนของหูเป็นรูเปิดเล็ก ๆ ไม่มีใบหู รุงมูกมีลิ้นปิด-เปิดเฉพาะด้านหน้าของส่วนหัวโผล่ขึ้นเหนือผิวน้ำเพื่อหายใจ ลิ้นปิดรุงมูกเปิดขึ้นขณะหายใจเข้าและปิดลงก่อนที่พะยูนจะจมตัวลงใต้ผิวน้ำ พะยูนหายใจทุก 1-2 นาที มีครี

(flipper) ด้านหน้าหนึ่งอยู่สองข้างของลำตัว และมีหัวนม (nipple) อยู่ด้านหลังของฐานครีบน้ำทั้งสองเพศ ในเพศเมียระยะโตเต็มวัยมีหัวนมใหญ่ชัดเจน (ความยาวประมาณ 3-5 เซนติเมตร) ส่วนในเพศผู้หัวนมเป็นเพียงตุ่มเล็ก ๆ ครีบน้ำทั้งสองข้างเปลี่ยนแปลงมาจากขาคู่หน้า ภายในครีบน้ำประกอบด้วยนิ้ว 5 นิ้ว ครีบน้ำทำหน้าที่ในการเปลี่ยนทิศทางการเคลื่อนที่และช่วยในการขุดพญ่าทะเล พะยูนว่ายน้ำโดยใช้การพัดโบกของครีบน้ำ พะยูนมีกระดูกที่มีโครงสร้างแน่นและหนักจึงเหมาะกับวิถีชีวิตของพะยูนที่อาศัยหากินอยู่ที่พื้น

การแพร่กระจาย

พะยูนอาศัยอยู่ในทะเลเขตร้อนและเขตกึ่งร้อนบริเวณเส้นละติจูด 27 N ถึงละติจูด 27 S หรือจากด้านตะวันออกของทวีปแอฟริกาถึงทวีปออสเตรเลีย แหล่งแพร่กระจายของพะยูนตั้งแต่เกาะโอกินาวาซึ่งตั้งอยู่ทางตอนใต้ของประเทศญี่ปุ่น จีน ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย เวียดนาม กัมพูชา ไทย มาเลเซีย อินเดีย และพม่า ในไทยพบว่ามีพะยูนกลุ่มเล็ก ๆ แพร่กระจายทางฝั่งทะเลอันดามันจากจังหวัดระนองถึงสตูล พบมากที่สุดบริเวณเกาะลิบง-เกาะมุกด์ จ.ตรัง ฝั่งอ่าวไทยยังพบพะยูนใน จังหวัด ระยอง ตราด ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช และปัตตานี

ชีววิทยา

พะยูนหนักประมาณ 200-300 กิโลกรัม ความยาวประมาณ 3.15-3.31 เมตร (วัดเป็นเส้นตรงจากปลายสุดของด้านหัวถึงรอยเว้าของแพนหาง) มีอายุยืนยาวได้มากกว่า 70 ปี เข้าสู่วัยเจริญพันธุ์เมื่ออายุ 9-10 ปี ในทั้งสองเพศ ระยะตั้งท้องนาน 13-14 เดือน ให้ลูกเพียงครั้งละหนึ่งตัวและทั้งระยะห่างของการให้กำเนิดลูกแต่ละตัวนาน 3-7 ปี ลูกแรกเกิดกินนมจากแม่พร้อมทั้งเริ่มกัดกินพญ่าทะเล และอาศัยอยู่ใกล้ชิดกับแม่ตลอดเวลาเป็นเวลารวมปีครึ่งหรือถึงเกือบสองปี ลูกพะยูนแรกเกิดมีความยาว 1-1.25 เมตร และหนักประมาณ 20-35 กิโลกรัม พะยูนไม่มีอาวุธป้องกันตัวมีเพียงลำตัวที่ใหญ่ มีหนังหนาซึ่งอาจป้องกันอันตรายจากการกัดหรือทำร้าย จากสัตว์อื่น

นิเวศวิทยา

พะยูนเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่อาศัยอยู่ในทะเลเพียงชนิดเดียวเท่านั้นที่กินเฉพาะพืชเป็นอาหาร (herbivor) มีระบบย่อยอาหารสามารถย่อยเซลลูโลส (cellulose) ของพืชได้ ว่ายน้ำเชื่องช้า อาจอยู่ตัวเดียวหรืออยู่รวมเป็นฝูง อาหารของพะยูนได้แก่หญ้าทะเล (seagrass) ชนิดต่าง ๆ ประมาณ 12 ชนิด พะยูนใช้เวลาส่วนใหญ่ในการกินอาหาร และอาศัยอยู่ในอาณาบริเวณที่มีหญ้าทะเลอุดมสมบูรณ์หรืออยู่ไม่ห่างไกลจากแหล่งอาหาร พะยูนกินอาหารทั้งในเวลากลางวันและกลางคืนในขณะที่น้ำขึ้นและอาศัยอยู่ในร่องน้ำในช่วงน้ำลง พะยูนเป็นสัตว์ที่ตื่นตกใจง่ายและตายได้ง่ายตายมาก ปกติพะยูนต้องขึ้นมาหายใจบ่อย ๆ ทุก 1-2 นาที ถึงแม้พะยูนจะดำน้ำได้นานกว่า 8 นาที ก็ตาม หากพะยูนติดเครื่องมือประมงอยู่แล้วไม่สามารถขึ้นมาหายใจได้พะยูนจะตายภายในเวลาไม่กี่นาที

สถานภาพ

ปัจจุบันในน่านน้ำของประเทศไทย มีประชากรในธรรมชาติราว 200 ตัว จากการจัดสถานภาพโดย IUCN (ค.ศ. 2004) พะยูนเป็นสัตว์ที่อยู่ในบัญชี สัตว์ที่มีสถานภาพใกล้สูญพันธุ์ (Endangered species) และจากการคุ้มครองโดยบัญชี CITES (ค.ศ. 2005) พะยูนถูกจัดอยู่ในบัญชี 1 (Appendix 1)

ปัจจัยคุกคาม

มนุษย์เป็นตัวการสำคัญที่ทำให้ประชากรพะยูนลดลง ซึ่งได้แก่ ความเชื่อเรื่องการใช้ประโยชน์จากชิ้นส่วนพะยูน ในอดีตนอกจากล่าเพื่อเอาน้ำมันมาบริโภค และยังเชื่อว่าน้ำมันพะยูนสามารถรักษาโรคเรื้อรังได้สารพัดโรค เช่น ไมเกรน แผลเรื้อรัง ปวดตามข้อ ข้ออักเสบ ท้องอืด หรือไขหวัด กระดูกพะยูนนำไปใช้ประโยชน์ในโรงงานทำน้ำตาล หรือทำเป็นเครื่องราง หนังสือหนาเหมาะสำหรับทำ ผ้าเบรกรรม้า พอกทำรองเท้าแตะหรือนำไปต้มเคี่ยวจนได้กาว เขี้ยวพะยูนเมื่อขัดเงาแล้วนำไปทำด้ามมีดหรือด้ามกริช ทำเป็นของที่ระลึกหรือของฝากชิ้นส่วนอื่น ๆ ที่เหลือ เชื่อว่าสามารถ

ทำเป็นยารักษาโรคและเป็นยาโป๊ได้ดีเยี่ยม นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อที่ว่า น้ำตาพะยูนใช้เป็นยาเสน่ห์ได้ การมาติดเครื่องมือประมง โดยบังเอิญ เช่น ติด โป๊ะ การทำการประมงด้วยเครื่องมือประมงที่เป็นอันตรายต่อพะยูน เช่น อวนกระทุ้งน้ำ การทำประมงผิดกฎหมาย เช่น อวนลากใกล้ฝั่ง ระเบิดปลา การทำลายแหล่งหญ้าทะเล เช่น อวนรุน กิจกรรมอื่น ๆ ในทะเล เช่น เรือเร็ว กิจกรรมการท่องเที่ยว มลภาวะทางเสียง คราบน้ำมัน และขยะ มลภาวะที่ส่งผลกระทบต่อพะยูนเนื่องมาจากการเติบโตของชุมชนชายฝั่งทะเล โรงงานอุตสาหกรรม โรงแรม ยาม้าแมลงและสารเคมีจากเกษตรกรรมแผนใหม่ได้ส่งผลกระทบต่อและทำลายระบบนิเวศของหญ้าทะเล เมื่อพะยูนได้รับอาหารไม่เพียงพอทั้งในแง่คุณภาพและปริมาณย่อมส่งผลให้มีอัตราการสืบพันธุ์ที่ต่ำกว่าปกติหรือเป็นหมันและลูกที่เกิดมาไม่แข็งแรง ซึ่งอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ลูกพะยูนตายได้ง่าย

เอกสารอ้างอิง

- กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า. 2548. สถานภาพและการแพร่กระจายของสัตว์เลื้อยคลานด้วยนมขนาดใหญ่ในประเทศไทย. สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, กรุงเทพฯ.
- กองทุนสัตว์ป่าโลก สำนักงานประเทศไทย. 2543. สัตว์เลื้อยคลานด้วยนมในประเทศไทย และภูมิภาคอินโดจีน. โรงพิมพ์กรุงเทพ (1984), กรุงเทพฯ.
- กองอนุรักษ์สัตว์ป่า. 2521. สัตว์ป่าสงวนของไทย. กองอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมป่าไม้, กรุงเทพฯ.
- กิตติ ทองลงยา. 2518. นกเจ้าฟ้า. หนังสือที่ระลึกเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายกิตติ ทองลงยา. โรงพิมพ์บำรุงนุกูลกิจ, กรุงเทพฯ. หน้า 24-29.
- บุษบง กาญจนสาขา. 2542. การแพร่กระจายและความชุกชุมของสัตว์เลื้อยคลานด้วยนมขนาดใหญ่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. ผลงานวิจัยและรายงานความก้าวหน้างานวิจัย ประจำปี 2542. ส่วนวิจัยสัตว์ป่า สำนักวิชาการป่าไม้ กรมป่าไม้, กรุงเทพฯ. หน้า 161-189.
- โครงการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าที่ราบต่ำเขานอจู้จี้. 2542. "เขานอจู้จี้" ป่าดิบชื้นที่ราบต่ำผืนสุดท้าย. ศูนย์ชีววิทยาเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพฯ.

- จอห์น พาร์. 2546. สัตว์เลื้อยคลานด้วยนมในประเทศไทย. สำนักพิมพ์สารคดี, กรุงเทพฯ.
- ประสิทธิ์ บุญเรือง และราตรี บุญญา. 2533. อายุกับการออกเขาแก่ของละมั่งพันธุ์พม่า การใช้พื้นที่ปลักของละมั่งพันธุ์พม่า ในชีวิตสัตว์ป่า. เอกสารประกอบการสัมมนาเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งพันธุกรรมสัตว์ในประเทศไทย ครั้งที่ 1 วันที่ 21-23 พฤศจิกายน 2533. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการพลังงาน, กรุงเทพฯ.
- เทพ สุนทรสารทูล. (ไม่ระบุปีพิมพ์). เพลงยาวนิราศสุนทรภู่. สำนักพิมพ์พระนารายณ์, กรุงเทพฯ.
- อัญญา จันอาจ และคณะ. 2548. คู่มือจำแนกสัตว์ป่าเพื่องานป้องกันและปราบปรามการลักลอบค้าสัตว์ป่า. สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่า (WCS) ประเทศไทย, กรุงเทพฯ.
- ธีรภัทร ประยูรสิทธิ. 2527. รายงานการพบควายป่า (*Bubalus bubalis* Linnaeus, 1758) ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จังหวัดอุทัยธานี. ในการสัมมนาเรื่องสัตว์ป่าเมืองไทย ครั้งที่ 8, กรุงเทพฯ. หน้า 13-23.
- ธีรภัทร ประยูรสิทธิ และสุนทร ฉวยวัฒน์. 2543. การสำรวจประชากรควายป่าทางอากาศในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง. วารสารสัตว์ป่าเมืองไทย 8: 150-153.

- นพรัตน์ นาคสถิตย์ และธัญญา จันทอง. 2528. ความก้าวหน้าในการศึกษานิเวศวิทยาของควายป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จังหวัดอุทัยธานี และบริเวณใกล้เคียง. กองอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมป่าไม้, กรุงเทพฯ.
- นิพนธ์ รัตนวรพันธุ์ และคณะ. 2534. พืชและสัตว์ที่ใกล้จะสูญพันธุ์ในประเทศไทย. สาขาวิจัยนิเวศวิทยา สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, กรุงเทพฯ.
- ณรงค์ ธีระวัฒน์ทวี. 2531. นิเวศวิทยาของสมเสร็จในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง. วารสารวนศาสตร์ 7: 277-288.
- บุญส่ง เลชะกุล. 2535. เนื้อสมันหรือโซมเบิร์กเคียร์ ในการต่อสู้และผลงานของนายแพทย์บุญส่ง เลชะกุล อนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพ นายแพทย์บุญส่ง เลชะกุล ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันเสาร์ ที่ 6 มิถุนายน 2535. หน้า 223-236.
- บุญส่ง เลชะกุล. 2538. ธรรมชาตินานาชาติ เล่ม 2. สำนักพิมพ์สารคดี, กรุงเทพฯ.
- บุปผา อ่ำเกตุ. 2536. สถานภาพนกกระเรียนในประเทศไทย. เอกสารการสัมมนา สัตว์ป่าเมืองไทย. กรุงเทพฯ.
- รัตนวัฒน์ ไชยรัตน์. 2540. นิเวศวิทยาของกวางผา ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.

- วิจักขณ์ ฉิมโฉม. 2533. การศึกษาชนิดพืชอาหารของเสี้ยนผาโดยการวิเคราะห์มูล. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- วิชาญ อยู่เจริญศักดิ์. 2535. นิเวศวิทยาและการกระจายของควายป่า (*Bubalus bubalis* Linnaeus, 1758) ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จังหวัดอุทัยธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรี คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- วิชาญ อยู่เจริญศักดิ์ และสวัสดิ์ วงศ์ธีรวัฒน์. 2539. สัตว์ป่าสงวนของไทย. ส่วนอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมป่าไม้, กรุงเทพฯ.
- วี ศรีสุข. 2543. บันทึกนักเดินทาง. สารคดี 16 (186): 121-123
- ศุภชัย วิจัยป่าไม้. 2542. แผนส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบชุมชนมีส่วนร่วม บริเวณเขานองจู้ จังหวัดกระบี่. คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- สมหญิง ทัททิกรณ์. 2546. การใช้ประโยชน์พื้นที่อาศัยของสมเสร็จ (*Tapirus indicus*) ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- สมหญิง ทัททิกรณ์ และสิริรักษ์ อารทรากร. 2547. รายงานความก้าวหน้าโครงการฟื้นฟูสถานภาพนกแต้วแล้วท้องดำในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย. กลุ่มวิจัยสัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า, กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, กรุงเทพฯ.

- สืบ นาคะเสถียร. 2530. การสำรวจถิ่นอาศัยของแก้งหม้อ. วารสารสัมพันธ์ป่าเมืองไทย ครั้งที่ 8. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ. หน้า 2/1-2/7.
- สืบ นาคะเสถียร. 2531. เลียงผาในประเทศไทย: การกระจาย ถิ่นที่อยู่อาศัย และพฤติกรรม. เอกสารเผยแพร่ กองอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมป่าไม้.
- สืบ เพ็ง. 2528. นิเวศวิทยาและพฤติกรรมบางประการของแก้งหม้อ (*Mantiacus feae*) ในกรงเลี้ยง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- สมิต ยิ้มมงคล. 2533. ละมั่ง ใน ชีวิตสัตว์ป่า. เอกสารประกอบการสัมมนาเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งพันธุกรรมสัตว์ในประเทศไทย ครั้งที่ 1 วันที่ 21-23 พฤศจิกายน 2533. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและการพลังงาน, กรุงเทพฯ.
- เสถียร พันธรังษี และอัมพร ทีชะระ. 2543. ท้องถิ่นสยามยุคพระพุทธเจ้าหลวง. สำนักพิมพ์มติชน, กรุงเทพฯ.
- สาขาวิจัยนิเวศวิทยา. 2536. พืชและสัตว์ที่ใกล้จะสูญพันธุ์ในประเทศไทย. สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, กรุงเทพฯ.
- สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. 2540. รายงานการประชุมเพื่อจัดสถานภาพทรัพยากรชีวภาพของประเทศไทย. กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, กรุงเทพฯ.
<http://www.zyworld.com/NAKARIN/HTMLsarusrane.htm>

- ไสว วังหงษา. 2536. พื้นที่หากินและพฤติกรรมบางประการของเลียงผาเทศเมีย (*Capricornis sumatraensis*) ภายหลังจากอพยพเคลื่อนย้ายออกจากพื้นที่อ่างเก็บน้ำรัชชประภา จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วารสารสัตว์ป่าเมืองไทย 3: 123-14.
- องค์การสวนสัตว์. 2549. สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม. แหล่งที่มา http://www.zoothailand.org.th/animals/mammals_th วันที่ 28 มีนาคม 2549.
- อัจฉรา เพชรดี. 2543. อุปนิสัยการกินอาหารของเสือโคร่งในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จากการวิเคราะห์มูล. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- อุษณีย์ สีลาพรพิสิฐ. 2527. นิเวศวิทยาและพฤติกรรมบางประการของสมเสร็จในกรงเลี้ยง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- โอภาส ขอบเขตต์. 2534. นกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรและนกในบึงบอระเพ็ด. วารสารราชบัณฑิตยสถาน 17(1): 19-35.
- โอภาส ขอบเขตต์. 2544. นกในเมืองไทย เล่ม 4. สำนักพิมพ์สารคดี, กรุงเทพฯ.

- Bodmer, R. E. 1989. Frugivore in Amazonian Artiodactyla: Evidence for the evolution of the ruminant stomach. *Journal of Zoology*, 219: 457-467.
- Cat Specialist Group. 1996. Wild Cats Status Survey and Conservation Action Plan. Published IUCN.
- Cat Specialist Group. 2002. *Pardofelis marmorata*. In: IUCN 2004.
- Chaiyarat, R. 2001. Ecology and Habitat Utilization of Wild Water Buffalo (*Bubalus bubalis*) in Huai Kha Khaeng Wildlife Sanctuary. Ph.D. Thesis. Kasetsart University, Bangkok.
- Collar, N. J., P. D. Round, and D. R. Wells. 1986. The past and future of Gurney's Pitta (*Pitta Gurneyi*). *Forktail* 1: 29-51.
- Duengkae, P. 1998. Wild Mammals in Thailand. Office of Environmental Policy and Planning, Bangkok.
- Erritzoe, J. and H.B. Erritzoe. 1998. Pitta of the world. A monograph on the Pitta Family. The Lutterworth Press. Cambridge, UK.
- Foose, T. J. and N. van Strien. 1997. Asian Rhinos: Status Survey and Conservation Action Plan (New Edition). IUCN/SSC Asian Rhinoceros Specialist Group. IUCN, Gland.

- Gray D., C. Piprell and M. Graham. 1997. National Park of Thailand. Thai Wattana Panich, Bangkok, Thailand.
- Gretton, A. 1987. Gurney's Pitta: The struggle to survive. *World Birdwatch* 9 (4): 6 - 7.
- Gretton, A. 1988. Gurney's Pitta and the lowland forest of southern Thailand. International Council for Bird Preservation.
- Gretton, A., P. Jepson, R.V. Lansdown, J. McLoughlin, P. Marklevitz, Y. Meekeow, T.J. Pankhurst, A.J. Pearson and C. Robson. 1988. Gurney's Pitta and lowland forest conservation in southern Thailand. International Council for Bird Preservation, Bangkok.
- Gretton, A., M. Kohler, R.V. Lansdown, T.J. Pankhurst, J. Parr and C. Robson. 1993. The status of Gurney's Pitta (*Pitta Gurneyi*), 1987-1989. *Bird Conservation International* 3: 351-367.
- Groves, C.P. and P. Grubb. 1985. "Reclassification of the Serows and Goralis (*Nemorhaedus*: Bovidae)" in Lovari S. "The Biology and Management of Mountain Ungulates" Croom Helm Ltd. New Hamshire. p. 45-50.
- Grzimek, B., H. G. Klos, E. M. Lang and E., Thenius. 1990. Rhinoceros, in Grzimek's Encyclopedia of Mammal. McGraw-Hill Publication Company. New York. Pages 34-70.

- Cat Specialist Group. 1996. (Gaur, Banteng, Buffalo, Khting Vor and Kouprey) in Cambodia. Access April 6, 2006. Available source: http://www.felidae.org/LIBRARY/weiler_prelim_report.html, 6 April, 2006.
- King, B. and S. Kanwanich. 1978. First wild sighting of the White-eyed River Martin, *Pseudochelidon sirintarae*. Biol. Conserv. 13: 183-185.
- Knibbe, N. 2000. *Pardofelis marmorata*, Animal Diversity Web. Available source: http://animaldiversity.ummz.umich.edu/site/accounts/information/pardofelis_marmorata.html, 4 April 2006.
- Kurt, F. 1990. Grzimek's Encyclopedia of Mammals V.5. McGraw-Hill Publishing Company.
- Hedges, S. 2001. Asian Wild Cattle and Buffaloes: Status Report and Conservation Action Plan.
- Hume, A.D. 1875. Novelties. Stray Feathers 3: 296-303.
- Huffman, B. 2004. "Kouprey". The Ultimate Ungulate. Available source: http://ultimateungulate.com/Artiodactyla/Bos_sauveli.html, 1 April 2006.
- Humphrey, S. R. and J. R. Bain. 1990. Endangered Animals of Thailand. Sanhill Crane Press. Gainesville.

- IUCN. 2000. 2000 IUCN Red List of Threatened Animals. Gland, Switzerland.
- IUCN. 2004. 2004 IUCN Red list of Threatened species. Available Source: <http://www.iucnredlist.org>, 5 April, 2006.
- Johnson, K.G., W. Wei, D. G., Reid and H., Jinchu. 1993. Food habits of Asiatic leopards (*Panthera pardus fusea*) in Wolong Reserve, Sinchuan, China. J. Mamm. 74(3): 646-650.
- Kanchanasaka, B. 2004. Distribution, Population and Ecology of Malayan Tapir (*Tapirus indicus*) in Thailand, paper presented in the 19th International Congress of Zoology (ICZ 2004), Peking, Republic of China.
- Kimchhay, H., O. Kimsan, K. Masphal, S. Polin, and U. Seiha. 1998. The distribution of Tiger, Leopard, Elephant and Wild Cattle.
- Lambert, F. and M. Woodcock. 1996. Pittas, Broadbills and Asities. Pica Press, Mountfield, U.K.
- Lekagul, B. and J. A., McNeely. 1977. Mammals of Thailand. The Association for the Conservation of Wildlife. Bangkok, Thailand.

- Lekagul, B. and P. D. Round. 1991. A Guide to the Birds of Thailand. Saha Karn Bhaet Co.,Ltd. Bangrak, Bangkok, Thailand.
- Lyman, A. J. 1996. Distributions of large fauna with respect to the edge of a Thailand protected area. New York, Wildlife Conservation Society.
- Medway, L. 1969. The Wild Mammal of Malaya and Offshore Island Including Singapore.
- Milton, O. 1961. The Shwe U Daung, A rhinoceros sanctuary in Burma. In Wyatt-Smith, J. and P.R. Wycherley (ed.) Nature Conservation In Western Malaysia: An Issue to Mark the Occasion of the Twenty-First Anniversary of the Founding of the Malayan Nature Society 1940-1961. Pages 103-106.
- Nowak, R. M. 1991. Walker's Mammals of the World (Fifth Edition). Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Nowak, R.M. 1999. Walker's Mammals of the World (Sixth edition). V.II. The Johns Hopkins University Press, London.
- Olivier, R. and M. Woodford. 1994. Aerial surveys for Kouprey in Cambodia, March 1994. Gland, Switzerland and Cambridge, UK: IUCN/SSC.

- Parr, W. K. J. 2003. A Guide to the Large Mammals of Thailand. Sarakadee Press, Bangkok.
- Peacock, E. H. 1933. A Game-Book for Burma and Adjoining Territories. H. F. & G. Witherby, London.
- Read, B. 1987. Breeding and management of the Malayan Tapir at St. Louis Zoo. Missouri, USA. International Zoo Yearbook 24/25: 294-297.
- Roberson, D. 2003. Best 50 birds of the world. Available source: http://www.Monteraybay.com/Creagrus/best_birds/, 2 November, 2003.
- Round, P. D. 1990. Bird of the month: White-eyed River Martin. Bangkok Bird Club Bul. 7(1).
- Schroder, W. 1985. Management of Mountain Ungulates. in Lovari (ed.) The Biology and Management of Mountain Ungulates. New Hampshire. Pages 179-196.
- Seidensticker, J. and J. McNeely. 1975. Observations on the Use of Natural Licks by Ungulates in the Huai Kha Khaeng Wildlife Sanctuary, Thailand. Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 26: 25-34.

Sibley, C. G. and B. L., Monroe. 1990. Distribution and Taxonomy of Birds of the World. Yale University Press, New Haven.

Sukmasuang, R. 2001. Ecology of Barking Deer (*Muntiacus* spp.) in Huai Kha Khaeng Wildlife Sanctuary. Dissertation. Kasetsart University Bangkok.

The Cat Survival Trust. 2006. The Marbled Cat. Available Source: [http:// www.The Cat Survival Trust .com/the marbled cat/](http://www.TheCatSurvivalTrust.com/the-marbled-cat/) html, 5 April, 2006.

Tobias, J. 2000. Little known Oriental bird: White-eyed River Martin *Eurochelidon sirintarae*. Oriental bird club Bul. 31.

Thonglongya, K. 1968. A new martin of the genus *Pseudochelidon* from Thailand. Thai Nat. Sci. Papers, Fauna Series No.1. Applied Scientific Research Corporation of Thailand, Bangkok.

UNEP_WCMC. 2006. Cites listed species. Available Source [http:// sea.unep-wcmc.org](http://sea.unep-wcmc.org), 5 April, 2006.

Van der Zon, 1976. The present distribution of the tapir (*Tapirus indicus*) in Indonesia. Unpubl. Report.

Walker, E.P. 1975. Mammal of the World (Third Edition), Volume 2. The Johns Hopkins University Press.

Warton, C.H. 1957. An Ecological Study of the Kouprey. *Novibos sauveli* (Urbain) Manila Bureau of Printing.

Whitehead, K. G. 1993. The Whitehead Encyclopedia of Deer. Stillwater, MN: Voyageur Press, Inc.

Wild Cats of the world 2006. Marbled Cat. Available source: [http:// www.Tigerhome.org](http://www.Tigerhome.org), 4 April, 2006.

Williams, K. D. and G. A. Petrides. 1980. Browse use feeding behavior and management of Malayan Tapir. Journal of Wildlife Management 44 (2): 489-495.

Williams, K. P. 1980. Browse use, feeding behavior and management of the Asian Tapir. Journal of Wildlife Management, 44,489-494.

Wilson, D. E., and D. M. Reeder. 1993. Mammal Species of the World (Second Edition). Washington: Smithsonian Institution Press. Available online at [http:// nmnhwww.si.edu/msw/](http://nmnhwww.si.edu/msw/)

Wilson, R. A., and S. Wilson. 1973. Diet of captive tapirs. International Zoo Yearbook. 13: 213-217.

Yin, U Tun. 1966. Wild Mammals of Burmar. Rangon Gazettle Ltd. Rangon.

Zoothailand. 2006. Marbled cat. Available source: [http:// www.zoothailand.org/animals/mammal](http://www.zoothailand.org/animals/mammal), 5 April, 2006.